

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму і країнознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.
«_____» _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»

на тему:

**Фестивальний туризм у світі: досвід для
України**

Виконавець: здобувача вищої освіти 212 (м) групи,

Алабаш Євгенія Миколаївна

Науковий керівник: к. геогр. н., доцент кафедри міжнародного туризму і
країнознавства **Пестушко Валерій Юрійович**

Нормоконтролер: к.геогр.н., доцент кафедри міжнародного туризму і
країнознавства **Борисюк Оксана Анатоліївна**

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародного туризму і країнознавства
Спеціальність: 242 «Туризм»
ОПП: «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ Дудник І.М.

«_____» _____ 2020р.

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Алабаш Євгенії Миколаївни
(прізвище, ім'я, по батькові в родинному відмінку)

Тема дипломної роботи: «Фестивальний туризм у світі: досвід для України»,
затверджена наказом ректора № 1870 /ст від «01» жовтня 2020 р.

2. Термін виконання роботи: «05» жовтня 2020 р. по «21» грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до роботи: дослідження має теоретичний і практичний характер, виконане на основі аналізу законодавчих актів з питань туристичної діяльності, наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували фестивальний туризм, матеріалів періодичних видань, статистичних даних, інформаційних ресурсів мережі Інтернет.

4. Зміст дипломної роботи:

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи дослідження фестивального туризму

РОЗДІЛ 2. Розвиток фестивального туризму у світі

РОЗДІЛ 3. Тенденції, проблеми і перспективи розвитку фестивального туризму
в Україні

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: рис.1.1.
Місце фестивального туризму в структурі туристичної діяльності, рис.1.2.
Соціально-економічні ефекти від розвитку подієвого туризму, рис.1.3. Сутнісна

класифікація фестивалів, рис.2.1. Фольклорні фестивалі у країнах світу, таблиця 1.1. Порівняльно-часова класифікація фестивалів, таблиця 2.1. Найкасовіші музичні фестивалі світу у 2019 році, таблиця 2.2. ТОП-10 фестивалів класичної музики у світі, таблиця 2.3. ТОП-10 музичних фестивалів світу за відвідуваністю у 2019 році, таблиця 2.4. ТОП-10 гастрономічних фестивалів світу за відвідуваністю у 2019 році.

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін Виконання	Відмітка про виконання
1.	Проаналізувати літературні та інші джерела з проблеми дослідження.	05.10 – 10.10 2020 р.	Виконано
2.	Обґрунтувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	11.10 – 16.10 2020 р.	Виконано
3.	Проаналізувати різноманітні джерела інформації щодо подієвого, у т.ч. фестивального туризму. Написати першій розділ.	17.10 – 02.11 2020 р.	Виконано
4.	Проаналізувати географію фестивалів світу та виявити сучасні особливості розвитку фестивального туризму у світі. Написати другий розділ роботи.	03.11 – 13.11 2020 р.	Виконано
5.	Виявити тенденції, проблеми і перспективи розвитку фестивального туризму в Україні . Написати третій розділ роботи.	16.11 – 20.11. 2020 р.	Виконано
6.	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки.	23.11 – 30.11 2020 р.	Виконано
7.	Підготувати реферат.	23.11 – 26.11 2020 р.	Виконано
8.	Підготувати доповідь на попередній захист, розробити демонстраційні матеріали.	26.11 – 30.11 2020 р.	Виконано
9.	Провести роботу над зауваженнями після попереднього захисту дипломної роботи.	01.12 – 11.12. 2020 р.	Виконано
10.	Захист дипломної роботи.	22.12.2020 р.	

7. Дата видачі завдання: «05» жовтня 2020 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Пестушко В.Ю.
(підпис керівника) (П.І.Б.)

Завдання прийняв до виконання _____ Алабаш Є.М.
(підпис випускника) (П.І.Б.)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Розвиток фестивального туризму у світі: досвід для України»: 119 сторінок роботи та 8 додатків, 4 рисунки, 5 таблиць, 165 використаних джерел.

Об'єкт дослідження – фестивальний туризм.

Предмет дослідження – особливості розвитку фестивального туризму у світі.

Метою даної роботи є виявлення сучасних тенденцій, проблем, стратегічних напрямків розвитку фестивального туризму в Україні на основі зарубіжного досвіду.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених в роботі завдань, досягнення мети використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження, а саме: метод порівняльного аналізу та узагальнення - для визначення особливостей розвитку фестивального туризму у країнах світу, метод системного аналізу – для вивчення сучасних проблем розвитку фестивального туризму в Україні, статистичний та візуально-графічний методи – для відображення тенденцій розвитку фестивального туризму в Україні, метод маркетингового аналізу.

Інформаційними джерелами при написанні роботи були законодавчі акти з питань туристичної діяльності, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували подієвий, у тому числі й фестивальний туризм, матеріали періодичних видань, статистичні дані, інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна роботи полягає в теоретичному узагальненні понять «подієвий туризм» та «фестивальний туризм», аналізі сучасних тенденцій глобального фестивального руху, виявленні та обґрунтуванні стратегічних напрямків розвитку фестивального туризму в Україні та обґрунтуванні комплексу маркетингу турпродукту у фестивальному туризмі.

Результати роботи можуть бути використані для подальших досліджень фестивального туризму у країнах світу, в т.ч. і України, зокрема, щодо розробки

стратегії розвитку туризму в областях та регіонах, проведення маркетингових досліджень у сфері фестивального руху, а також у власній професійній діяльності.

Теоретичні положення і практичні рекомендації роботи можуть бути використані при викладанні дисциплін «Туристичне краєзнавство», «Туроперейтинг», «Актуальні проблеми національного ринку туристичних послуг», а також при розробці спеціалізованих курсів «Подієвий туризм» та «Івент-менеджмент».

Особистий внесок випускника. Зібрані і систематизовані дані про наймасштабніші фестивалі світу за видами, кількість фестивалів в областях України, розроблена програма маркетингового дослідження подієвих, зокрема, фестивальних туристичних ресурсів.

Апробація отриманих результатів. Результати досліджень, що включені до дипломної роботи, опубліковані в Матеріалах доповіді Міжнародної науково-практичної конференції «Напрями та сучасні фактори розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти» у м. Ужгород (7-8 грудня 2018 року), в Електронному науковому збірнику "Україна і світ" (№2, Випуск 7, 2018 рік), а також використовувались для участі у відкритому всеукраїнському конкурсі програми «Завтра.UA».

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	10
1.1. Історичні аспекти розвитку фестивального туризму.....	10
1.2. Сутність фестивального туризму як різновиду подієвого туризму...20	
1.3. Класифікація фестивалів та фестивальних турів.....	27
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ У СВІТІ ...32	
2.1. Зарубіжний досвід управління подієвим туризмом.....	32
2.2. Географія фестивалів світу.....	46
2.3. Світові тенденції розвитку фестивального руху.....	60
Висновки до розділу 2.....	69
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	71
3.1. Сучасні тенденції розвитку фестивального туризму в країні.....	71
3.2. Проблеми розвитку фестивального туризму в Україні.....	77
3.3. Перспективні напрями розвитку фестивального туризму в країні...82	
Висновки до розділу 3.....	89
ВИСНОВКИ	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	95
ДОДАТКИ	110

ВСТУП

Фестивальний туризм – різновид туризму, який розвивається швидкими темпами і вважається одним із найперспективніших на сьогоднішній день. У зв'язку з бурхливим розвитком туризму у світі, наразі для України є актуальним розвиток фестивального туризму як одного з найбільш привабливих різновидів подієвого туризму.

В Україні щороку проводиться сотні різноманітних подій, серед яких особливе місце належить фестивалям. Їх кількість із кожним роком невпинно зростає. Чисельність відвідувачів українських фестивалів постійно збільшується, що свідчить про популярність фестивального туризму та його поширення всією територією країни.

Незважаючи на те, що фестивальний туризм є відносно молодим явищем для України, він надзвичайно перспективний, хоча поки що не вийшов на належний міжнародний рівень. Поряд із давно існуючими й уже розвиненими видами туризму (рекреаційний, культурно-пізнавальний, діловий, релігійний тощо), фестивальний тільки набирає обертів і претендує зайняти чільне місце серед інших у системі туризму в Україні.

Проблемі дослідження фестивального туризму присвячені роботи Грицьку-Андрієш Ю.П., Бучко Ж.І., Кляпа М. П., Смаля І.В., Шандора Ф. Ф., Бабкіна О.В., Устименко Л.М., Петранівського В. Л., Молодецького А.Е., Пташнік А.В., Топорницької М. Я., Габчак Н. В., Тищенко П.В. та інші. В них обґрунтовано сутність фестивального туризму, проаналізовано його розвиток у деяких регіонах та областях України, запропоновано його класифікації, доведено тісний зв'язок цього виду туризму з багатьма іншими, а також визнано перспективність його розвитку в Україні. Проте, в наукових публікаціях відсутнє узагальнення щодо розвитку фестивального туризму в Україні. Це й зумовило вибір проблеми нашого дослідження.

Об'єктом дослідження обрано фестивальний туризм.

Предметом дослідження є особливості розвитку фестивального туризму у світі.

Метою дослідження є виявлення сучасних тенденцій, проблем, стратегічних напрямків розвитку фестивального туризму в Україні на основі зарубіжного досвіду.

Досягнення мети зумовило необхідність вирішення таких **завдань**:

- розкрити історичні аспекти розвитку фестивального туризму;
- дослідити теоретичну базу розвитку фестивального туризму;
- вивчити зарубіжний досвід управління подієвим туризмом;
- визначити географію фестивалів світу;
- проаналізувати сучасні тенденції розвитку фестивального туризму у світі;
- окреслити сучасні тенденції, проблеми та перспективи розвитку фестивального туризму в Україні.

У ході написання дипломної роботи були використані різноманітні **методи дослідження**: метод порівняльного аналізу та узагальнення - для визначення особливостей розвитку фестивального туризму у провідних країнах світу, метод системного аналізу – для вивчення сучасних проблем розвитку фестивального туризму, статистичний та візуально-графічний методи – для відображення тенденцій розвитку фестивального туризму, метод маркетингового аналізу.

Наукова новизна роботи полягає в теоретичному узагальненні понять «подієвий туризм» та «фестивальний туризм», аналізі сучасних тенденцій та проблем фестивального руху у світі, виявленні та обґрунтуванні стратегічних напрямків розвитку фестивального туризму в Україні задля досягнення його міжнародного рівня.

Практичне значення отриманих результатів. Результати роботи можуть бути використані для подальших досліджень фестивального туризму як у країнах світу, так й в Україні та в окремих її регіонах, областях чи містах, зокрема, щодо розробки стратегії розвитку туризму, проведення маркетингових досліджень у сфері фестивального руху, а також у власній професійній діяльності.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Історичні аспекти розвитку фестивального туризму

Фестивальний туризм є одним з різновидів туризму, які почали зароджуватись ще у давні часи, адже історія фестивалів так ж довга, як історія людської цивілізації. Фестивалі були частиною людського життя для багатьох давніх культур та цивілізацій: від Південної Америки, Індії, Єгипту до Греції, Римської імперії та Китаю [108, с. 644].

Історія масових святкових дійств налічує приблизно 30 століть. Зародилися вони у Стародавній Греції, адже у греків популярністю користувались різноманітні святкові дійства на честь Олімпійських богів, які відрізнялися надзвичайною мальовничістю, масовістю і професійною на той час організацією. Першими тогочасними фестивалями можна вважати Діонісії. Діоніс для стародавніх греків був не тільки символом вина і родючості, а й символом всенародного свята, веселоців і театральних вистав.

Всього на рік проводилось чотири Діонісії. Малі (Сільські) Діонісії (грудень – січень) були приурочені до першої проби молодого вина. У ці дні влаштовувалися веселі процесії з піснями і танцями, іграми та жартами, перевдяганнями, ходами і т.д.

Друге свято Діоніса - Ліней (січень - лютий) подібне за характером з першим, але проводилося значно урочистіше, в самих Афінах, і тривало кілька днів. Саме тут вперше стали відбуватися театральні змагання, що стали невід'ємною складовою народного свята.

Третє свято Діоніса - Анфестерій (лютий - березень) тривало 3 дні. Перший день був присвячений дітям: відкривалась ярмарка іграшок, де діти отримували подарунки. У другий день свята по Афінам ходили городяни, влаштовуючи імпровізовані процесії ряджених, персонажі яких були запозичені з міфології, - сатири, німфи, вакханки. Останній день свята присвячувався пам'яті покійних.

Найголовнішим було четверте свято – Великі Діонісії (березень). У ці дні кредиторам заборонено було переслідувати боржників, суддям - тих, що провинилися. Арешти на час свят були також заборонені, і навіть злочинців випускали з ув'язнення на поруки. Саме Великі Діонісії увійшли в історію культури як перші масові свята з організованою анімаційною програмою.

Після закінчення Великих Діонісій скликались народні збори, підводились підсумки святкувань, затверджувались імена переможців, відзначалися заслуги організаторів і організаторів свята.

Дослідники відзначають, що Діонісії були «не вихідними днями, а днями святкувань», регламентованими різними обрядами і звичаями, що гармонійно поєднувалися один з одним. Це були і урочисті ходи через все місто, і культові церемонії, і спеціально передбачені програми для безпосередньої участі народу у веселоощах: серія музичних, спортивних, хорових та драматичних змагань [90, с. 7-8].

Найбільш відомими і масовими в епоху Античності були Олімпійські ігри, які проводились з 776 р. до н.е. Вони відбувалися на честь Зевса кожні чотири роки, влітку, в Еліді (області на північному заході Пелопоннесу), у Священному місті Олімпії біля підніжжя гори Олімп і пагорба Кроноса – Кроніона.

Для розміщення учасників споруджувалися намети, організовувалися площадки для тренувань, устанавлювалися також намети і для розміщення гостей, організовувалося їхнє побутове обслуговування. З нагоди Олімпіади завжди влаштовувався великий ярмарок, для організації якого спеціально зводилися торговельні ряди.

Поступово Олімпійські ігри стали організовуватися і в інших містах Греції. З ростом числа грецьких полісів, які брали участь в них, тривалість події було збільшено з 1 до 5 днів, спортивну програму було розширено та доповнено виступами музикантів і артистів всіх відомих на той час жанрів. Як наслідок, у містах, які приймали Олімпійські ігри, розвивалася мережа різних послуг для гостей і учасників, реконструювалися громадські лазні, вирішувалося питання харчування і розваг великого числа людей.

Таким чином, з культових ігор, які мали спочатку лише релігійне значення, Олімпійські ігри поступово перетворилися на найбільшу, унікальну подію спортивного і культурного життя Греції [90, с. 7-8].

Також популярними у тогочасній Греції були Піфійські ігри, що проводилися при храмі Аполлона Піфійського раз на 8 років, з VI ст. до н.е. – один раз на 4 роки. Такі музичні і спортивні змагання мали загальнонаціональний характер і були другими за значенням після Олімпійських ігор.

Крім Піфійських ігор, загальногрецький характер також мали Немеїські ігри, що проходили в Немеїській долині в Арголіді (Південна Греція) при храмі Зевса один раз на 2 роки, та Істмійські ігри, що включали гімнастичні, кінні, поетичні та музичні змагання на честь бога Посейдона і проводилися на Істмі один раз на 2 роки [1, с. 19-20].

Не меншою популярністю користувалися стародавні храми у якості локацій для святкового паломництва: греки бажали отримати відповідь у Дельфійського оракула при храмі Аполлона, вилікуватися в храмах Асклепія, побувати в храмі Афродіти в Коринфі та ін. [90, с. 9].

У Стародавньому Римі питанню організації дозвілля своїх громадян теж приділялася велика увага. Римські свята відрізнялися широтою розмаху і чудовою організацією. На першому місці за видовищністю і популярністю стояли гладіаторські бої і циркові ігри, на другому - театр. Музичні змагання, запозичені у греків, не особливо популярні.

Гладіаторські бої відвідували тисячі жителів з усієї імперії, всіх соціальних станів та народів. Багатогадинні бої гладіаторів змінювалися виступами фокусників, клоунів. Поєдинки між гладіаторами і битви цілих загонів змінювалися поєдинками гладіаторів з левами, тиграми і іншими тваринами. У перервах публіка отримувала з рук служителів воду, фрукти та солодощі.

Гладіаторські школи були відкриті у всіх великих містах, проте відомі гладіатори влаштовували «турне» по містах імперії, влаштовуючи бойові видовища перед глядачами.

І хоча гладіаторські бої були пізніше скасовані, інші римські свята проіснували аж до IV ст. Так, у Стародавньому Римі проводили П'ятирічні гри за зразком Олімпійських та інших давньогрецьких ігор. В ряду масових видовищ, які продовжують цю лінію, стоять і римські тріумфи. Це були масові традиційні паради, паради-спектаклі, де народ брав участь лише в якості глядача.

Тріумфи завжди були пов'язані з перемогами над ворогом і були масовими виставами, що прославляють республіку, її силу, могутність, мужність її бойових легіонів. Центральною фігурою параду-вистави, де використовувалися музика, пісні, вірші, ходи, танці, ілюмінація, був тріумфатор, в честь якого і влаштовувався свято. Обов'язковим компонентом тріумфу була участь переможних римських легіонів - театралізований військовий парад, який був однією з основних ланок масового дійства.

Тріумфи вражали своєю оригінальністю. Римський історик і письменник Светоній свідчив про те, як після одного з тріумфів Цезаря навесні 46 р. До н.е. ввечері жителі Риму були вражені незвичайною ілюмінацією: безліч смолоскипів, встановлених на спинах низки йдуть слонів, висвітлювали тріумфатора шлях на Капітолій.

Одним з найвідоміших римських фестивалів були Сатурналії, організовані між 17 і 24 грудня, присвячений Сатурну, римському богу землеробства. Впродовж цих днів припинялися всі роботи, раби сідали до столу разом із своїми господарями, які їм прислужували [108, с. 644].

Таким чином, тогочасний подієвий туризм у Стародавній Греції і Стародавньому Римі був пов'язаний з проведенням великих спортивних змагань і театральних постановок. Тому поряд з культурно-пізнавальним та паломницьким туризмом існувала традиція далеких подорожей, метою яких були відвідини тих чи інших масштабних подій того часу.

Варто зазначити, що організація всіх культурно-дозвіллевих заходів проходила під контролем посадових осіб, адже влада розуміла потребу громадян у проведенні дозвілля саме таким способом.

Період Середньовіччя характеризується розквітом карнавалів та численних масових дійств у невеликих країнах Європи.

Середньовічна площа була осередком адміністративного, громадського та релігійного життя міста, де поруч знаходились церква і ратуша. З розвитком міжнародної торгівлі в тогочасній Європі, саме площі середньовічних міст постали локаціями для проведення ярмарок та святкових подій.

До IX-X ст. відносяться найбільш ранні звістки про періодичні міські свята в різних містах Європи: перш за все, в Італії та Франції, пізніше - в містах Німеччини, Нюрнберзі і Кельні.

Починаючи з XI століття, міські свята та ярмарки організовувались відповідно до днів передодня Великого посту. Проте точних термінів святкувань не було, і вони час від часу стихійно виникали на вулицях і міській площі. Так, у певні дні на площах середньовічних міст розгортали гучний ринок з великим асортиментом товарів, який прагнули відвідати як містяни, так і люди з далеких околиць та навіть з-за кордону [90, с. 11; 108, с. 644].

Досить часто ярмарка влаштовувалась і в честь знаменної події або свята, згодом ставши однією з характерних форм середньовічних фестивалів. Саме на святкових ярмарках Середньовіччя, де виступали актори, співаки, жонглери, акробати та інші артисти театру та естради, зародилося професійне анімаційне мистецтво, яке згодом переростає в італійське карнавальне дійство. Саме карнавальним іграм, масовому театралізованому народному святкуванню, зобов'язані видовищні мистецтва народженням багатьох видів і жанрів.

Найпоширеніша версія походження слова «карнавал»: у перекладі від латинського виразу «carne vale» - «м'ясо, бувай». Таким чином, карнавали знаменували собою своєрідне прощання з веселим життям і початком Великого (Пасхального) поста.

Поступово карнавали стають одним з видів масових розваг. Так, середньовічні карнавали були подіями місцевого масштабу і великого числа мандрівників не залучали. Тільки пізніше, в епоху Відродження, ситуація стала змінюватись: карнавали стали набувати масового масштабу у Франції, Італії, Іспанії, Португалії. Це підтверджує історик середньовічної культури В.П.Даркевич, говорячи, що ці свята досягли розквіту в XIV-XV ст., адже вони збирали чимало учасників та гостей.

Основними компонентами карнавалу були різноманітні процесії, гри, акробатичні і спортивні покази і, нарешті, унікальні маски. Найголовніша частина будь-якого карнавалу - хода по головних вулицях міста. Все, що відбувалось під час ходи, носило ігровий та гротескний характер. Її учасниками обов'язково були блазні і ряджені.

Варто зазначити, що на чолі карнавалу зазвичай стояли міські корпорації. Наприклад, організатором масляного карнавалу в Нюрнберзі традиційно була корпорація м'ясників, а у Франції – виноробів [90, с. 11-12].

У період Пізнього Середньовіччя карнавали почали організовуватись у невеликих європейських містах [108, с. 644].

Також у тогочасній Європі були популярні «свята дурнів», що були приурочені до релігійних урочистостей. Вони відбувалися в дні Іоанна-Євангеліста (27 грудня), поминання невинно вбитих немовлят (28 грудня), на Новий Рік (1 січня), Богоявлення (6 січня), на Великдень та співочі церемонії пізніше злилися зі всенародним карнавалом.

На сторінках романів і новел того часу відображена атмосфера нестримних веселощів, яка панувала під час таких свят. Наприклад, новели Д. Боккаччо і Д. Чосера, романи Ф. Рабле несуть в собі традиції народної культури Середньовіччя.

Один з різновидів традиційних масових свят європейських міст присвячена пам'ятним історичним подіям, славного минулого країни. Так, в Кракові з XIII в. святкують «Звежінецький ляйконік» - міське свято, пов'язане з легендою про перемогу поляків над татарами у Звежінца під Краковом у 1288 році [90, ст. 12-13].

У цей період з'явилися нові міські події, які також можуть вважатися першими фестивалями – політичні урочистості заходи декількох видів. Перший вид включає заходи, які організовувались з нагоди прибуття правителя (царя) до міста або до замку: марш військових, святкова трапеза, вистави та зустрічі з місцевою аристократією.

Другим типом були лицарські турніри. Їх початковою метою було навчити лицарів мистецтву боротьби. Однак згодом вони перетворились на змагання, що

супроводжувались культурними елементами, такими як декламування поезії та музичні вистави.

Третій вид включав розваги при королівському дворі. Це були збори придворних та аристократів під час бенкетів, танців, декламування поезії та театральних вистав. Наприклад, Суд Людовіка XIV у Франції прославився своїми особливо вишуканими виставами, що поєднували танці, пантоміму та оперний спів [108, с. 644 - 645].

В епоху великих географічних відкриттів карнавали почали організовуватись й в Америці. Яскравим прикладом карнавалу в Америці є карнавал в Ріо-де-Жанейро в Бразилії [90, с. 13].

Таким чином, масові святкові дійства, зокрема й карнавали, були дуже поширеними в містах середньовічної Європи. Вони були своєрідним відпочинком від рутини повсякденного життя того часу, водночас сприяючи розвитку системи гостинності в середньовічних містах.

Новий час (XVIII – XIX ст.) став періодом становлення сучасного подієвого, зокрема й фестивального, туризму.

Так, якщо говорити про фестивалі у сучасному розумінні, перші з них відбулись у Великобританії: 1724 рік - Фестиваль трьох хорових колективів у Херефорді та 1784 рік - фестиваль Генделя у Вестмінстерському абатстві.

Французька революція 1789–1799 років - історична подія, що мала великий вплив на сучасні фестивалі. Її наслідком було припинення влади церкви. Революціонери встановили нову світську релігію, яка пізніше отримала назву «культ Верховної Істоти». Слідом за її встановленням було введено нові державні свята, такі як «Фестиваль розуму» та «Фестиваль Верховної Істоти». Це були масові заходи з філософськими та політичними виступами, театральними та іншими виставами.

У 1810 році було вперше організовано Октоберфест - одна з найвідоміших подій сьогодення. Іншим історичним моментом стало заснування Байройтського фестивалю, одного з найстаріших і діючих фестивалів, присвячений Річарду Вагнеру. У 1895 році виникла Венеційська бієнале - ще одне відоме та шановане мистецьке свято, яке організовується донині.

Подієвий туризм XIX-го століття також характеризується розквітом світових виставок, присвячених науковим та технологічним досягненням. Вони були організовані у Лондоні (1851), Нью-Йорку (1853), Відні (1873), Філадельфії (1876), Парижі (1855, 1867, 1878, 1889, 1900) та Чикаго (1893).

Більше того, у XIX столітті відбулось відродження карнавалів у великих містах Латинської Америки: Буенос-Айрес, Ліма, Сантьяго-де-Чилі, Гавана та Ріо-де-Жанейро. Карнавали повернули свою міжнародну популярність у кількох європейських містах, включаючи Венецію, Кельн та Ніццу [108, с. 645].

У XX столітті відбувався розвиток, вдосконалення та видозміна нині відомих фестивалів: постійне збільшення обсягу діяльності пов'язані не тільки з оновленням видовищних форм спілкування в структурі сучасної міської культури, а й з глобальними політичними змінами [6].

На думку Т.Г. Кисельової, у цей час формується загальноєвропейський культурний простір, в якому мережа найбільших міжнародних фестивалів грає важливу інтегруючу роль в якості престижного поля для міжнародного артистичного обміну та показу кращих досягнень національних культур [23].

У 1932 році було вперше проведено Міжнародний кінофестиваль у Венеції [6].

Вже після Другої Світової війни у Європі відбувся «фестивальний бум». Повоєнний період привів до Канн Міжнародний кінофестиваль (1946), Едінбургський Фестиваль (1947) та Берлінський міжнародний кінофестиваль (1951) [108, с. 645].

У свою чергу, фестивалі набули також великого поширення й в СРСР з кінця 50-х років. Так, у 1957 році були організовані фестивалі радянської музики в Латвії, Литві, Естонії.

Поряд з музичними, в СРСР були поширені фестивалі кіномистецтва, а з 1958 року проводився Всесоюзний Кінофестиваль, на якому демонструвалися кінокартини, поставлені на кіностудіях всіх союзних республік.

Міжнародною асоціацією продюсерів було встановлено кілька класів міжнародних кінофестивалів. До класу «А» віднесені: кінофестиваль в Венеції

(заснований в 1932 році), в Каннах (1946 рік), Карлови-Вари (1950 рік), Західному Берліні (1951 рік), Сан-Себастьяні (1953 рік), Москві (1959 рік).

Театральне мистецтво представляється на фестивалях «Празька весна» (заснованого в 1946 році), Единбурзькому фестивалі театру і музики (з 1947 року), Авіньйонському фестивалі (м. Авіньйон, Франція; заснованому в 1947 році Ж. Вілар), «Дубровницьких літніх іграх» (м Дубровнік, Югославія; з 1950 року), «Флорентійському травні» (з 1951 року). З 1960 регулярно організовуються фестивалі дитячих театрів в ГДР (з 1996 року), Болгарії (1968, 1972), Югославії (1971); лялькових театрів - в Румунії (1958,1960,1965), в Польщі (1962), Чехословаччини (1964), Угорщині (1971), Франції (1972) [6].

Також набули популярності театральні фестивалі під відкритим небом. У колишній Югославії, в старовинному місті Дубровнік, з 1949 року став традиційним щорічний міжнародний фестиваль музики, театру і фольклору.

Аналогічний приклад можна привести з практики традиційного угорського театального фестивалю під відкритим небом - Сегедські театральні ігри [90, с. 18-19].

Найбільш відомі музичні фестивалі цього періоду часу - Зальцбурзький фестиваль, «Віденські музичні тижні» в Австрії, Глайнборнський і Единбурзький Музичний фестиваль у Великобританії, «Будапештські музичні тижні в Угорщині, «Берлінські фестивальні дні» в Німеччині, Королівський Музичний фестиваль у Данії, «Флорентійський музичний травень», «Фестиваль двох світів» та фестиваль в Сан-Ремо в Італії, Нідерландський Музичний фестиваль, «Варшавська осінь» в Польщі, Фестиваль імені Дж. Енеску в Румунії, «Тиждень Сібеліуса» у Фінляндії, Безансонський фестиваль у Франції, «Празька весна» та «Братиславські музичні свята» у тогочасній Чехословаччині.

У 60 - 70-х роках стали популярними фестивалі естрадного мистецтва та пісні, особливо в Європі, де їх налічується понад 150 [6]. У 1969 році було організовано перший музичний фестиваль «Вудсток» [108, с. 645].

З отриманням африканськими країнами незалежності їх мистецтво стало стрімко розвиватися. Вже у 1966 році в Дакарі (Сенегал) відбувся перший Фестиваль африканського мистецтва та культури [90, с. 19].

У кінці ХХ століття величезну популярність у молодіжній аудиторії завоював рейв - танцювальний напрямок електронної музики. Рейв-рух об'єднав сотні тисяч фанатів, про що свідчать численні фестивалі, гала-концерти, огляди та конкурси [23].

Найбільший приріст кількості фестивалів було зафіксовано в 1990-х і після 2000 року. Так, лише у Європі в 1990-х було організовано близько 1000 музичних фестивалів [108, с. 646].

Грицьку-Андрієш Ю.П. та Бучко Ж.І. у своїй класифікації фестивалів за часовою ознакою використовували історичний метод, тобто визначили причини й фактори, що зумовили виникнення фестивалів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Порівняльно-часова класифікація фестивалів

1	Дохристиянські фестивалі	Олімпійські ігри, Язичницькі карнавали, Гладіаторські бої, Давньогрецькі театри.
2	Фестивалі, пов'язані з появою світових релігій.	З поширенням християнства у світі поширювались і християнські традиції.
3	Етнічні фестивалі, в яких поєднувались християнські та язичницькі звичаї	Задля популяризації нової релігії місцевому населенню дозволялось поєднувати свої язичницькі святкування з християнськими святами.
4	Гастрономічні фестивалі	З установленням певних кулінарних традицій виникали і фестивалі
5	Фестивалі сучасної музики	Спостерігалось значне поширення у ХХ столітті поряд з глобалізацією та утворенням так званої “світової поп-культури”
6	Фестивалі сучасних субкультур	Починають поширюватись у другій половині ХХ століття після так званої “сексуальної революції”

Джерело: складено за [15].

Спираючись на таку класифікацію, можна побачити стадії розвитку фестивалів аж до сучасності: від античних дійств до масштабних міжнародних подій.

1.2. Сутність фестивального туризму як різновиду подієвого туризму

Перш ніж говорити про фестивальний туризм, необхідно розкрити поняття «подієвий туризм». Питанню подієвого туризму присвятили свої праці такі вчені, як Д. Гетц, Бабкін О.В., Тищенко П.В., Смаль І.В., Шикіна О.В., Бейдик О.О., Давиденко І.В., Біржаков М.Б. та інші. Завдяки їхнім дослідженням подієвий туризм виділився в окремий вид туризму.

Слово «event» (подія, захід) в англійській мові має дуже багато значень. Воно є як соціально - культурним, так і технічним і навіть філософським явищем та означає заплановану соціально-суспільну подію або захід, що відбувається в певний час і з певною метою, і має певний резонанс для суспільства [87].

Вперше термін «подієвий туризм» або «event tourism» був використаний у 1987 році Департаментом туризму та громадськості Нової Зеландії: «Подієвий туризм є важливим і стрімко зростаючим сегментом міжнародного туризму». Спочатку мова йшла лише про окремі спеціальні заходи та визначні дати, мега-події. До теперішнього часу сформувалася думка, що подієвий туризм доцільно розглядати як комплекс найрізноманітніших подій, «інтегрованих» у плани по розвитку дестинації [114, с. 405].

Бабкін О.В. говорить, що подієвий туризм – відносно новий та цікавий напрям. Це унікальні тури, що поєднують в собі традиційний відпочинок з участю в найвидовищніших заходах планети. Також вчений зазначає, що подієвий туризм є особливим видом туризму, тому що він є невичерпним за змістом [2].

Вітчизняний дослідник Тищенко П.В. зводить значення подієвого туризму до відвідин подій, які відбуваються в інших країнах. Тобто, основна ціль подорожі присвячена події, в якій турист прийматиме пасивну (спостерігача) або

активну участь. Це є унікальний вид туризму, оскільки його характер – невичерпний [87].

На думку Шикіної О.В., подієвий туризм – це порівняно молодий напрям туризму як в Україні, так і у світі, в якому головною мотивацією споживачів виступає інтерес до відвідування певної спортивної, розважальної, музичної або іншої події та прийняття у ній участі [97].

Закордонний вчений Дональд Гетц також присвятив чимало праць питанню подієвого туризму. Так, подієвий туризм у його розумінні є одним із найперспективніших видів туризму, а його зв'язок з івент-менеджментом є нерозривним. З точки зору організації подієвого туризму, останній розуміється як систематичне планування, розробка та маркетинг спеціальних заходів, які виступають каталізатором розвитку інфраструктури, економічного зростання і туристичних потоків, формування позитивного іміджу [114, с. 422].

Російський дослідник Біржаков М.Б. говорить про подієвий туризм як про частину культурного туризму, орієнтовану на відвідування дестинації в певний час, пов'язаний з якою-небудь подією в житті спільноти чи суспільства, що рідко спостерігаються природним явищем. Це один із нових напрямків туризму, пов'язаний з відвідуванням фестивалів, карнавалів, національних і релігійних свят, подій та ювілейних дат [7, с. 82].

Якщо подієвий туризм термінологічно є загальноприйнятим різновидом туристичної діяльності, то фестивальний туризм – поки що ні. Досить мало вчених сьогодні дають визначення терміну «фестивальний туризм», а дехто навіть узагалі не відокремлює його як самостійний вид туризму. Це можна пояснити тим, що фестивальний туризм є різновидом подієвого, який, у свою чергу, включає багато інших різновидів. Варто зазначити, що навіть у Законі України “Про туризм”, не виділяється такий вид туризму як подієвий, у тому числі й фестивальний. Тож, на законодавчому рівні його зовсім не існує.

Серед науковців, які досліджували дану тематику, варто відзначити роботи Грицьку-Андрієш Ю.П., Бучко Ж.І., Кляпа М. П., Смаля І.В., Шандора Ф.Ф., Бабкіна О.В., Устименко Л.М., Петранівського В.Л., Молодецького А.Е.,

Пташнік А.В., Топорницької М. Я., Габчак Н. В., Тищенко П.В., Доан П.В., Кіш Г.В. та інші.

В своїх дослідженнях науковці значну увагу приділили визначенню не тільки подієвого, а й фестивального туризму, розробці його класифікації, доведенню тісного зв'язку зв'язок цього виду туризму з багатьма іншими видами, аналізу особливостей організації українських фестивалів та їх просуванню на ринку туристичних послуг, а також визнано перспективність його розвитку в Україні.

Для розуміння сутності поняття “фестивальний туризм”, необхідно розтлумачити слово “туризм” та “фестиваль”, щоб мати змогу поєднати їх в одне ціле й дати визначення виду туризму, що є об'єктом даного дослідження. Як зазначає Закон України “Про туризм”, туризм – це тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [81]. Що ж до другої частини терміну, то фестиваль (франц. festival, від лат. festivus – веселий, святковий) – це масове святкування, показ чи огляд досягнень музичного, театрального, естрадного, циркового або кіномистецтва [79].

За Петранівським В.Л., фестивальний туризм – це широка гама культурно-пізнавальних турів, які організуються для відвідин національних і міжнародних ярмарків і виставок, спортивних змагань, серед яких особливе місце займають всесвітні олімпіади [79].

На думку Молодецького А.Е., Пташніка А.О. та Габчака Н.Ф., фестивальний туризм потрібно розглядати як різновид культурно-пізнавального, що проявляється у наступних сутнісних формах: етнічні, релігійні, гастрономічні, спортивні, музичні фестивалі, фестивалі сучасних субкультур; військові та історичні фестивалі; театральні шоу, виставки квітів, модні покази та аукціони [13, с. 256; 25, с. 254].

Кляп М.П. та Шандор Ф.Ф. ототожнюють фестивальний туризм із тематичним та подієвим (так як фестивальний туризм є підвидом подієвого) і дають таке визначення: фестивальний туризм (тематичний туризм, подієвий

туризм) – це різновид туризму, основна мета якого присвячена якій-небудь події [96].

Устименко Л.М. говорить про фестивальний туризм як про подорож з метою участі або споглядання певної події (карнавалу, фестивалю, свята, церемонії, спортивного змагання або природного явища тощо), що передбачає наявність відповідних туристичних ресурсів та спеціальної підготовки [93].

Грицьку-Андрієш Ю.П. та Бучко Ж.І. дають таке трактування: фестивальний туризм – це організація короткотривалих пізнавальних подорожей терміном на 5-7 днів із метою відвідування певних подій (від концертів сучасної західної музики до релігійних святкувань, від етнічних карнавалів до парадів сучасних субкультур), з періодичністю 1 раз на рік.

Так, на думку авторів, фестивальні подорожі мають усі ознаки туризму, але в них є яскраво виражені власні особливості:

- подорожі є нетривалими (у середньому 3-5 днів);
- чітко виражені просторові рамки (місця проведення фестивалів);
- зацікавленість до фестивалів та свят;
- простежується чітка історія розвитку фестивалів;
- фестивалі мають мету, що відрізняється від мети пізнавального туризму;
- існують зв'язки з іншими видами туризму [15].

Вчені розробили сутнісну класифікацію фестивального туризму та за методикою Бейдика О.О. відобразили своє бачення зв'язків фестивального туризму з іншими видами туризму, розподіленими за метою (рис. 1.1).

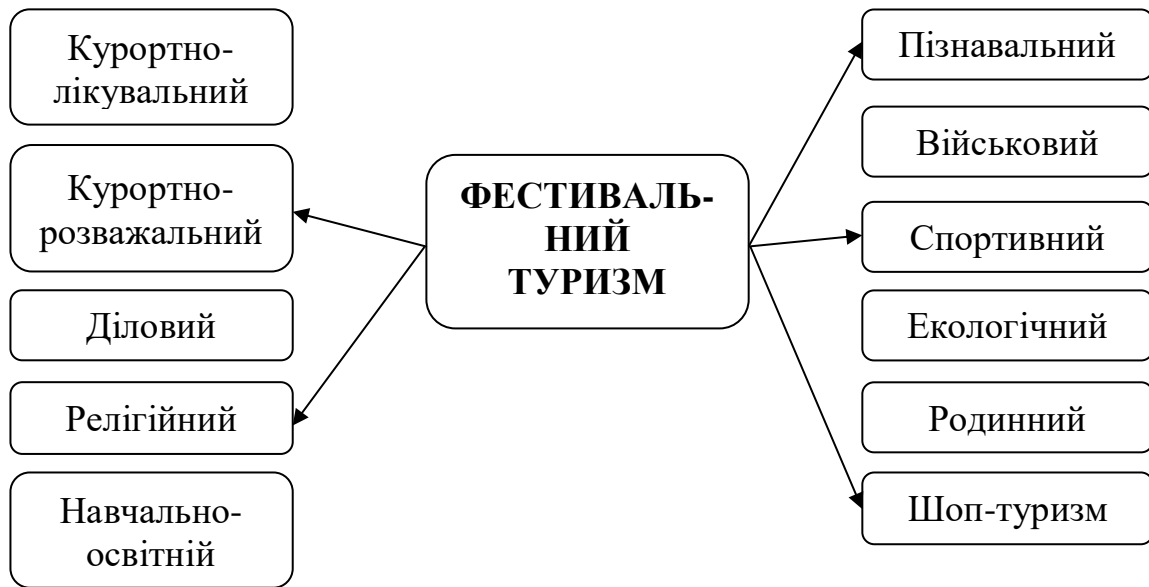

Рис.1.1. Місце фестивального туризму в структурі туристичної діяльності
Джерело: складено за [15].

Топорницька М.Я. в одному зі своїх досліджень також показала, що фестивальний туризм займає вагоме місце в класифікаціях видів туризму, оскільки його підґрунтя можна віднайти мало не у кожному виді туризму. На її думку, туристичний продукт фестивального туризму доцільно розглядати в контексті основних видів туризму:

- екологічного (дія фестивалів зазвичай відбувається просто неба, їх організатори закликають до бережливого ставлення до природи);
- етнографічного (надзвичайно багато туристичних фестивалів застосовують саме етнічну складову на першому місці);
- культурно-лікувального (фестивалі відбуваються на різних курортах);
- навчального (майстер-класи народних умільців);
- культурно-пізнавального (відвідування музеїв, екскурсій і т.д.);
- пригодницько-екстремального (спеціалізовані фестивалі: мотогонки, велогонки, рафтинг та інше);
- рекреаційного (фестивальний туризм надає необхідний людям заряд позитиву та енергії);
- релігійного (багато фестивалів відбуваються в честь релігійних свят);

- розважального (анімаційні служби фестивалів намагаються урізноманітнити розваги);
- спортивно-оздоровчого (різноманітні змагання та недоторкана природа сприяють оздоровленню) [89, с. 247-249].

Вороніна Г.Б. вважає, що фестивальний туризм – це складне явище, в якому переплітаються потреби і реальна діяльність людей, природні, технічні і економічні процеси [12, с. 2]. В одному зі своїх досліджень вчена окреслила фактори, що визначають розвиток фестивального туризму:

1. Соціально-економічні фактори: матеріальний добробут, трудова і освітня діяльність, обсяг і структура вільного часу, культура.
2. Демографічні фактори.: чисельність, розміщення населення і його статевовікова структура.
3. Політичні фактори: стабільність внутрішньої і зовнішньої політики, розширення міжнародних зв'язків, спрощення паспортного і митного режиму, соціальна політика держави.
4. Соціально-психологічні фактори: вплив традицій, стереотипи поведінки, релігія, соціальний статусу, реклама.
5. Культурно-історичні фактори: багатство культури народів.
6. Матеріально-технологічні фактори: рівень техніки і технології в різноманітних.

Ці групи факторів характеризувалися, перш за все, в позитивному плані як сприяючі розвитку фестивального туризму. Проте не слід забувати про фактори, гальмуючі його зростання. Серед соціально-економічних факторів - це є інфляція, зростання злочинності і безробіття, кризи, порушення умов товарообміну та відсутність планування використання природних і трудових ресурсів галузях [12, с. 3-4].

На думку ж Давиденко І.В., розвитку ринку подієвого, зокрема й фестивального, туризму сприяють такі фактори: зниження попиту на групові поїздки та активізація індивідуального туризму, зниження загальної тривалості туроднів, зростання популярності турів вихідного дня та переважання активних форм відпочинку над пасивними [16, с. 102].

Дослідженню соціально-економічних ефектів від розвитку подієвого, зокрема й фестивального, туризму також була призначена одна з праць Гончарук Н. та Бачинської О. Подія як туристичний ресурс має яскраво виражений мультиплікаційний ефект: вона сприяє розвитку різних секторів туристичної індустрії для ефективнішого використання власного потенціалу. Масштабна подія стимулює розвиток інфраструктури регіону та надходження прибутку від туризму, тож регіон отримує вигоди завдяки певній події. Це відображено на рисунку нижче (рис.1.2).

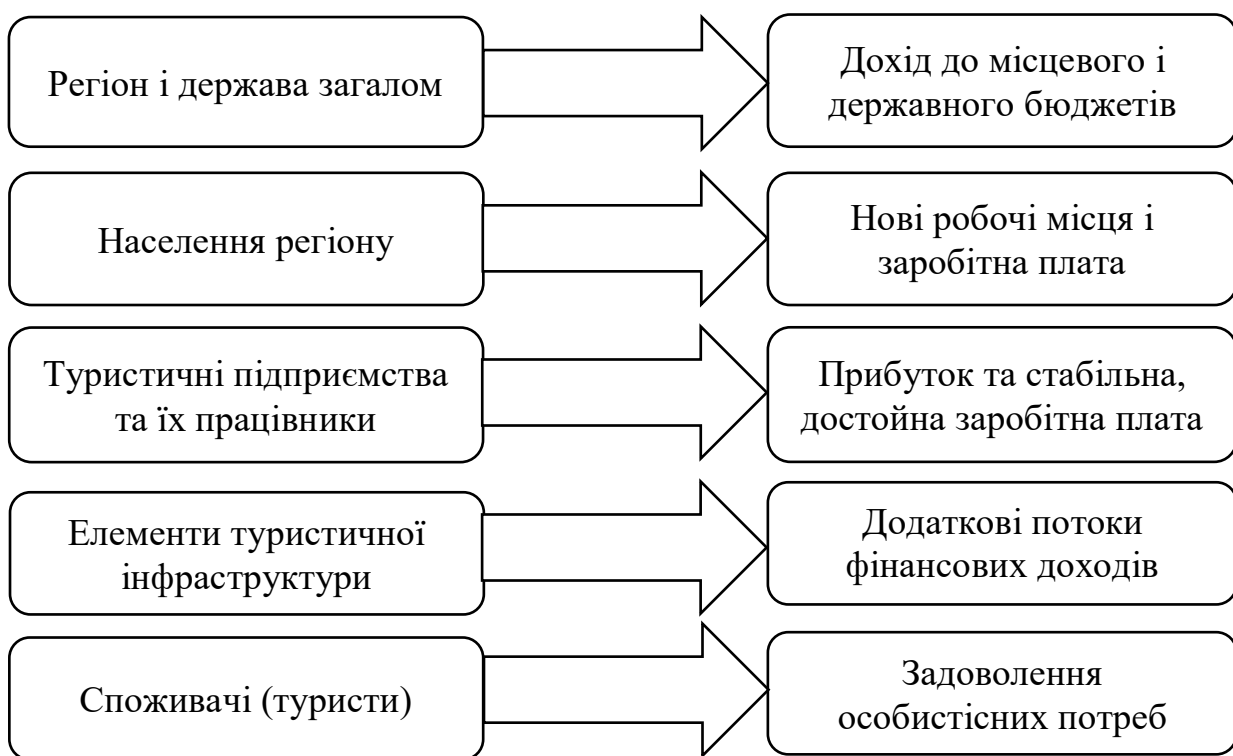

Рис.1.2. Соціально-економічні ефекти від розвитку подієвого туризму
Джерело: складено за [14, с.13].

Так, соціально-економічні ефекти від розвитку проявляються у доходах до місцевих, регіональних і державних бюджетів, появі нових робочих місць, достойних заробітних плат та відповідних прибутків за рахунок появи нових туристичних підприємств, додаткових потоків фінансових доходів за рахунок елементів туристичної інфраструктури, а також у задоволенні особистісних потреб споживачів подієвих турів, тобто туристів.

На основі вищезазначених трактувань, під фестивальним туризмом розуміємо тимчасовий виїзд особи з місця проживання з метою відвідування

масових святкових дійств (святкувань), ознайомлення з досягненнями в певних видах мистецтва (музичного, театрального, естрадного, циркового або кіномистецтва).

Також бачимо, що фестивальний туризм як різновид подієвого має тісні зв'язки з іншими видами туризму та виражені характерні ознаки, завдяки чому забезпечується перспективність його розвитку.

1.3. Класифікація фестивалів та фестивальних турів

Наразі існує декілька класифікацій як фестивалів, так і фестивальних турів, що були розроблені вітчизняними і закордонними вченими.

Грицьку-Андрієш Ю.П. та Бучко Ж. І. розробили сутнісну класифікацію фестивалів, яку багато дослідників цього питання використовують як загальноприйнятну класифікацію фестивального туризму (рис.1.3.).

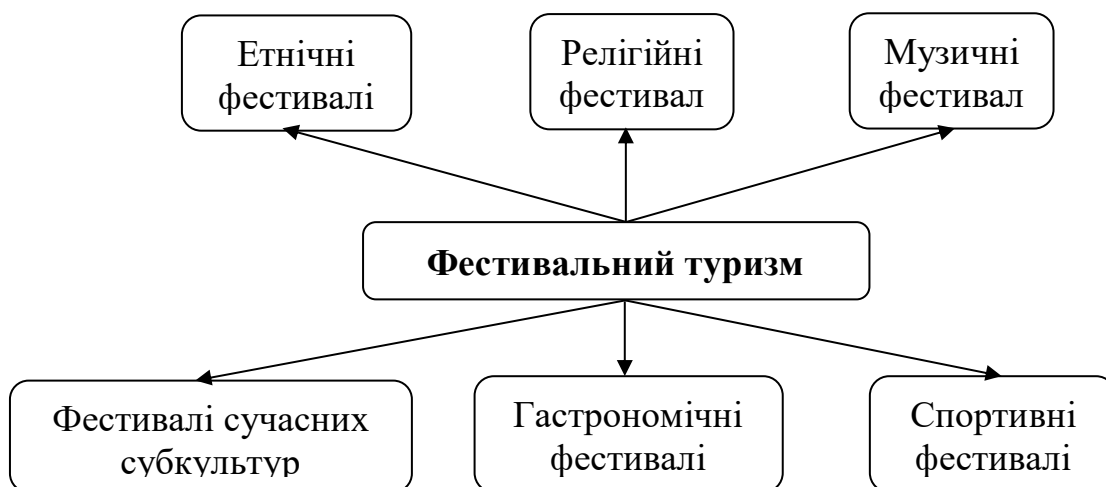

Рис.1.3. Сутнісна класифікація фестивалів

Джерело: складено за [15].

Так, згідно їх класифікації, до етнічних фестивалів належать:

- різноманітні свята, пов'язані з язичницькими віруваннями;
- святкування християнських обрядів та свят;
- свята, які були започатковані ще в Дохристиянські часи, але під впливом релігії дещо видозмінилися, набувши статусу християнських;
- святкування Нового року у різних народів;

- сучасні «збірні» етнічні фестивалі.

До релігійних фестивалів належать:

- фестивалі, пов'язані зі світовими релігіями (Християнство, Буддизм, Іслам);
- фестивалі, пов'язані з національними релігіями (Іудаїзм, Зороастризм, Індуїзм);
- фестивалі, пов'язані з місцевими віруваннями (тотеїзм, фетишизм, магія, віра в духів предків і т.д.).

До музичних фестивалів належать:

- фестивалі (концерти) етнічної музики;
- фестивалі (концерти) класичної музики;
- фестивалі (концерти) сучасної музики.

До фестивалів сучасних субкультур належать:

- фестивалі та паради представників нетрадиційної сексуальної орієнтації;
- фестивалі кохання;
- різноманітні свята субкультур (Хіпі, Панк, Рок та ін.);
- кінофестивалі;
- фестивалі (покази) сучасної моди.

До гастрономічних фестивалів належать:

- фестивалі, пов'язані зі збором урожаю;
- фестивалі, пов'язані певною національною стравою;
- фестивалі, присвячені певному напою.

До спортивних фестивалів належать:

- фестивалі, пов'язані зі святкуванням спортивних подій;
- проведення різноманітних чемпіонатів.

Також Грицьку-Андрієш Ю.П. та Бучко Ж.І. розробили класифікацію фестивалів по вертикалі [15]:

- міжнародні;
- національні фестивалі;
- регіональні фестивалі.

Міжнародними фестивалями є ті, які відвідують туристи зі 3 і більше країн. Такі фестивалі мають значні рекламні кампанії та великі масштаби охоплення туристів.

Національні фестивалі – ті, що проводяться в межах однієї країни. Мають рекламу в національних засобах масової інформації та залучають туристів зі своєї країни.

Регіональні фестивалі – це свята, що проводяться в межах кількох сіл або в одному місті. Інформація про них оголошується лише в районній або в обласній газеті. Вони є маловивченими і малорозрекламованими подіями серед туристів інших регіонів та інших країн [15].

Також класифікація фестивалів була запропонована М.Я. Топорницькою на основі поділу фестивалів за трьома класифікаційними ознаками [89, с. 250]:

- спрямування фестивалів;
- термін і тривалість проведення;
- територіальна ознака (Додаток А).

Топорницька М.Я. за спрямуванням фестивалів виділяє широкий перелік фестивалів, зокрема й вказує на існування змішаних фестивалів, в яких поєднується більше двох тематичних напрямків. Окрім сезонних та цілорічних, вчена внесла у класифікацію такий вид фестивалів як уїк-енд фестивалі, які наразі є чи не найпопулярнішими. Також слід зазначити достатньо широкий перелік фестивалів за територіальною ознакою: від обласних до міжнародних.

Бейдик О.О. та Гончарук А.О. вважають, що класифікувати фестивалі як соціокультурні події доцільно, використовуючи різноманітні критерії:

- за кількістю учасників заходу: малі (до 2 тис.), середні (від 2 тис. до 500 тисяч учасників), великі (понад 500 тис. учасників);
- за рівнем організації: місцеві, регіональні, національні, міжнародні;
- за віком: давні (фестивалі, які беруть свій початок з багатовікових традицій та обрядовості давніх часів), середнього віку (організовані до початку двадцять першого століття), молоді;
- за формою проведення: карнавали, фестивалі-ярмарки, фестивалі-виставки, фестивалі-паради, традиційні фестивалі;

- за тривалістю: короткотривалі (тривалістю до п'яти днів) та довготривалі (тривалістю більше п'яти днів);
- за ритмічністю: щорічні, нестабільні (відсутність періодичності проведення), одноразові;
- за аудиторію: дитячі, молодіжні, загальні (розраховані на широку аудиторію);
- за домінуючою функцією: розважальні, культурно-пізнавальні, соціально-виховні [3, с. 47-48].

Таким чином, Бейдик О.О. та Гончарук А.О. запропонували досить розширену класифікацію фестивалів, у якій наявні вісім ознак поділу фестивалів: кількість учасників заходу, рівень організації, вік, форма проведення, тривалість, аудиторія, домінуюча функція.

Варто зазначити, що у цій класифікації фестивалів було враховано аудиторії відвідувачів події: діти, молодь та люди будь-якого віку.

Петранівський В.Л. запропонував більш ширшу класифікацію фестивалів, аніж Бейдик О.О. та Гончарук А.О. Дослідник поділяє фестивалі вже за восьма ознаками [79]:

- за цільовою функцією;
- за засобом пересування учасників фестивалю;
- за сезонністю;
- за спеціалізованою організацією (програмою) фестивалю;
- за віком та соціальним складом учасників;
- за статусом фестивалю;
- за формами організації фестивалю (див. Додаток Б).

Більш того, Петранівський В.Л. класифікує фестивалі за формою їх організації, враховуючи, що події можуть містити у собі елементи ярмарку, концерту, параду чи карнавалу, змагань, презентації, певного видовища та ін.

Висновки до розділу 1

Спираючись на історію становлення та розвитку туризму у світі, цілком можна стверджувати, що саме подієвий туризм є одним з найдавніших видів туризму. Він зародився ще в античну епоху, бурхливо розвивався у період Середньовіччя, а вже у XIX-XX століттях набув свого сучасного розуміння.

На основі проведеного теоретичного аналізу встановлено, що фестивальний туризм є одним із невід'ємних різновидів подієвого туризму.

За трактуваннями багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, під фестивальним туризмом розуміємо тимчасовий виїзд особи з місця проживання задля відвідування масових святкових дійств (святкувань), ознайомлення з досягненнями в певних видах мистецтва (музичного, театрального, естрадного, циркового або кіномистецтва).

Фестивальний туризм як різновид подієвого має тісні зв'язки з іншими видами туризму та виражені характерні ознаки, завдяки чому забезпечується перспективність розвитку цього виду туризму.

Аналізуючи класифікації фестивалів, можна дійти висновку, що фестивалі найчастіше класифікуються за такими ознаками:

- за типологією фестивалів (гастрономічні, музичні, спортивні, етнофестивалі та ін.);
- за масштабом події (локальні, національні, міжнародні);
- за терміном і тривалістю події (вихідного дня, сезонні, цілорічні).

Слід зазначити, що і фестивалі, і фестивальні тури класифікуються однаково: для класифікації фестивальних турів використовується класифікація фестивалів і навпаки.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ У СВІТІ

2.1. Зарубіжний досвід управління подієвим туризмом

Тісні зв'язки між подіями та сферою туризму визнані багатьма країнами світу: їх уряди визначили подієвий туризм як пріоритетний вид туризму у довгострокових стратегіях з розвитку туризму. Подієвий туризм перетворився на важливий елемент державної політики у сфері туризму.

Країни світу, як перспективні локації для організації подій, зокрема й фестивалів, активно змагаються за право проводити на своїй території різні заходи міжнародного та світового масштабу. Чимало з них включають ці глобальні події в свої стратегії як економічного, так і політичного розвитку, та, як наслідок, залучають великі обсяги туристичних потоків у країну. Тому розвиток фестивального туризму в будь-якій країні світу залежить зокрема й від туристичної політики держави.

Так, фестивальна політика базується на таких цілях і параметрах:

- Мінімізація негативних економічних, соціальних, культурних та екологічних впливів;
- Створення більших економічних вигод для місцевого населення;
- Поліпшення умов роботи та створення ініціатив щодо подальшої зайнятості у сфері фестивального руху;
- Залучення місцевого населення до прийняття рішень щодо розвитку фестивалю;
- Підтримка різноманітності та збереження природної та культурної спадщини;
- Сприяння комунікації та взаємоповаги між відвідувачами фестивалю та місцевим населенням;
- Забезпечення зручностей для людей з обмеженими фізичними можливостями [160, с.13].

Зарубіжний досвід організації та розвитку подієвого туризму дуже різноманітний. Серед провідних щодо цього виду туризму країн світу є

Австралія, Канада, Чехія, Данія, Естонія, Франція, Ірландія, Японія, Корея, Латвія, Нова Зеландія, Португалія, Словенія, Іспанія, Швейцарія, Туреччина та Великобританія.

Саме ці країни виділяють значні ресурси на розвиток подієвого туризму задля підвищення своєї привабливості та конкурентоспроможності на міжнародному ринку туристичних послуг. У свою чергу, фестивальному туризму, як одному з основних підвидів подієвого, також приділяється велика увага.

Регіональний, національний та навіть транснаціональний підходи до визначення, участі у заходах та власне їх проведення можуть відрізнитися залежно від наявного бюджету та бажаних економічних, соціальних та екологічних наслідків від розвитку подієвого туризму.

Івент-менеджмент, розробка стратегії розвитку подій або ж створення спеціального державного агентства здатні допомогти максимізувати вигоди та мінімізувати будь-які негативні наслідки проведення тих чи інших подій шляхом зосередження ресурсів та забезпечення співпраці відповідних державних установ [136, с.15].

Тому варто проаналізувати національний підхід в управлінні подієвим туризмом, а саме особливості державної політики в івент-сфері у наступних країнах світу: Австралія, Канада, Данія, Естонія, Ірландія, Нова Зеландія та Великобританія. Таке дослідження змісту стратегій розвитку подій та особливості функціонування спеціальних державних організацій, призначених для просування подій як каталізаторів для розвитку туризму, надасть змогу окреслити дієві заходи та стратегічні рішення для розвитку фестивального туризму для будь-якої країни світу, зокрема й для України.

Розвиток подієвого туризму є одним із найпріоритетніших видів туризму в Австралії, що пояснюється високим рівнем інтеграції у розвиток цього виду туризму як державних, так і приватних організацій різного профілю, великий обсяг інвестицій в івент-індустрію країни, а також стратегічний підхід у розвитку подієвого туризму на національному рівні.

У країні яскраво виражена тенденція до інтеграції раніше окремих урядових органів з туристичного маркетингу та аналогічних івент-агентств в єдині інтегровані державні туристичні організації. Так, у 2011 році було засновано держагентство у секторі туризму та подій Нового Південного Уельсу (Destination NSW) внаслідок об'єднання івент-агентства «Events NSW» та державної туристичної організації «Tourism NSW», у 2013 – утворено державне маркетингове та івент-агентство у Квінсленді (Tourism and Events Queensland) внаслідок злиття місцевої урядової туристичної організації та маркетингового івент-агентства, у 2016 – утворено компанію з туризму та подій штату Вікторія «Visit Victoria» також внаслідок злиття «Tourism Victoria», «Victorian Major Events Company» та «Melbourne Convention Bureau» [136, с.15].

Національна туристична організація країни «Tourism Australia» після прийняття Закону про Туризм в Австралії у 2004 році також була утворена внаслідок об'єднання чотирьох існуючих туристичних організацій - Австралійської комісії з туризму, Бюро досліджень туризму, Ради по прогнозуванню туризму та «See Australia» [54].

Варто зазначити, що Австралія має національну Стратегію розвитку подієвого туризму, яка дозволяє систематично планувати проведення найрізноманітніших подій у країні шляхом тісної взаємодії багатьох учасників. Кожен зі штатів країни та деякі регіони також мають власну Стратегію розвитку туризму, в яку входять стратегічні напрямки розвитку подієвого туризму.

Згідно Стратегії розвитку подієвого туризму, державний сектор має чітко встановлені інституційні механізми, що сприяють розвитку та просуванню подій у кожному штаті або ж території Австралії. Таким чином, у всіх штатах існують відповідні державні івент-агентства або ж відомчі підрозділи для промоції заходів, кожен з яких доповнює події та фестивалі туристичним потенціалом, спираючись як на національну, так і регіональну стратегію розвитку подієвого туризму [151, с. 253].

Спортивні змагання (Чемпіонат Австралії з тенісу, Гранд-фінал AFL та Кубок Мерліна) і музичні фестивалі (WOMADelaide та Byron Bay Bluesfest) як наймасштабніші події країни дедалі більше демонструють свою здатність

залучати велику кількість іноземних відвідувачів. Водночас розвиваються й нішові та регіональні події (наприклад, Фестиваль бахроми та Брісбенський фестиваль) в багатьох штатах країни завдяки злагодженій роботі державного та приватного сектора відповідних сфер: маркетинг, фінанси, івент-індустрія та туризм [54].

Завдяки такому комплексному підходу Австралія вважається однією з найуспішніших країн світу щодо розвитку подієвого туризму.

Канадський уряд, ведучи політику проведення спортивних заходів з 1983 року, вже давно визнав соціальні, культурні, економічні, громадські та спортивні переваги розвитку івент-індустрії, отримані завдяки проведенню міжнародних спортивних заходів, а також активному стратегічному та скоординованому підходу в івент-менеджменті.

Як результат, у 2008 році запроваджено оновлену Національну політику щодо проведення міжнародних спортивних подій, на основі якої ці події організовуються шляхом тісної співпраці з провінціями та територіями країни, що пропонують спільний підхід для "максимізації спортивних, економічних та громадських вигод" від проведення таких заходів та, як наслідок, сприяють розвитку сфери туризму [62].

Уряд Канади щороку фінансує понад 60 міжнародних спортивних заходів та підтримує проведення двох наймасштабніших міжнародних мультиспортивних заходів кожні десять років [136, с.15-16].

Данія також позиціонує себе як країна для проведення великих міжнародних спортивних подій. У зв'язку з цим, було утворено «Sport Event Denmark» – національну організацію спортивних подій Данії, засновану та підтриману урядом Данії, Національним олімпійським комітетом Данії та Конфедерацією спорту Данії. Головною метою організації є залучення та проведення великих міжнародних спортивних подій та конгресів.

За останнє десятиліття «Sport Event Denmark» вдалося перемогти у понад 80% усіх міжнародних тендерних кампаній та взяти участь у понад 250 міжнародних спортивних заходах, включаючи широкий спектр чемпіонатів світу та Європи, кубків світу та великих спортивних конференцій і конгресів.

Кожна подія проводиться завдяки тісній співпраці трьох сторін: «Sport Event Denmark», місто-господар та його відповідна національна федерація спорту.

Роль «Sport Event Denmark» у цьому трикутнику подій полягає насамперед в організаційній та фінансовій підтримці. Приймаюче місто фінансує, постачає матеріально-технічне забезпечення та просуває захід. Національна федерація спорту відповідає за всі технічні та комерційні питання, такі як продаж квитків та спонсорство.

Така модель створює спільну команду, яка бере на себе відповідальність за кожен аспект організації події та підтримує активну участь усіх сторін у заході від життєво важливої фази торгів до виконання ретельно спланованого, комерційно вигідного та успішного заходу [53].

Починаючи з 2015 року, Міністерство економіки та культури Естонії у співпраці з Центром розвитку туризму «Enterprise Estonia» пропонує грантову допомогу з фондів Європейського фонду регіонального розвитку для організації міжнародних заходів та конференцій, що проводяться в Естонії.

Заснований у 2000 році, «Enterprise Estonia» (EAS) є національним фондом, метою якого є розвиток економіки Естонії в декількох основних сферах діяльності країни, серед яких – і сфера туризму.

Метою ініціативи є представлення Естонії як локації для проведення міжнародних конференцій, культурних та спортивних подій.

На отримання гранту може претендувати як державна та місцева влада, так і юридична особа, зареєстрована в Естонії. Аби культурні та спортивні заходи могли бути розглянуті в рамках грантової програми, вони повинні відповідати ряду умов:

- маркетингові заходи повинні плануватися принаймні для одного пріоритетного цільового ринку, зазначеного у плані розвитку туризму, а промоція туристичних можливостей Естонії повинна відбуватись безпосередньо в рамках події,
- про подію повинні повідомляти міжнародні ЗМІ,

- загальна кількість ночей, проведених іноземними відвідувачами на заході, повинна перевищувати 1000,
- подія повинна тривати щонайменше 2 дні поспіль [136, с.17].

Для забезпечення всебічного розвитку туристичного сектора країни, «Enterprise Estonia» займається розробкою туристичних продуктів, навчанням естонських туристичних підприємств, а також просуванням туристичного бренду Естонії за допомогою маркетингових кампаній і веб-сайту Visit Estonia [52].

Уряд Нової Зеландії, завдяки партнерству з провідною івент-організацією країни «New Zealand Major Events», співпрацює з івент-індустрією задля підтримання зростаючої репутації Нової Зеландії як привабливої туристичної дестинації для проведення заходів міжнародного значення.

«New Zealand Major Events» водночас є головним радником, та партнером уряду країни, інвестором та власне організатором подій Нової Зеландії. Таким чином, саме через цю організацію відбувається комунікація між урядом країни та організаторами подій.

Варто зазначити, що Нова Зеландія має власну Стратегію головних подій (Government's Major Events Strategy), яка наголошує, що головними подіями вважаються ті, що:

- приносять значні економічні, соціальні та культурні вигоди,
- залучають значну кількість міжнародних учасників та глядачів,
- мають національний характер за межами регіону, в якому вони перебувають,
- достатньо висвітлюються в іноземних ЗМІ на ключових ринках [136, с. 18-19].

Також Стратегія виокремлює потенційні наслідки головних подій: збільшення доходів від туризму, розширення можливостей для просування бренду Нової Зеландії, створення нових ділових та торгових можливостей, розширення можливостей працевлаштування, посилення можливостей сектору подій завдяки підтримки Головного банку ресурсів подій (Major Events Resource Bank) [57].

Для досягнення цілей Стратегії та максимізації потенційних економічних вигод для Нової Зеландії було створено Фонд розвитку головних подій, який інвестує в події, що мають найбільший економічний потенціал.

Структура управління фондом включає Інвестиційну комісію, яка розглядає заявки на найважливіші події та надає рекомендації Групі міністрів щодо інвестицій у події.

Роль Групи міністрів з питань найбільших подій полягає у затвердженні або відхиленні будь-яких рекомендацій, висловлених Інвестиційною комісією з основних подій [136, с. 19; 28].

Великобританія також посідає почесне місце серед країн-лідерів з організації багатьох міжнародних подій, зокрема і фестивалів, частка яких в івент-індустрії країни збільшується великими темпами [156, с.70]. Саме у цій країні організовуються одні з найвідоміших фестивалів світу (наприклад, «Glastonbury», Фестиваль літератури та мистецтва, Едінбургський фестиваль та Міжнародний фестиваль бізнесу).

Загалом, британська індустрія подій оцінюється в 70 млрд. фунтів стерлінгів. Більше 31 млрд. фунтів стерлінгів складають ділові заходи, головним чином зустрічі, конференції та виставки, тоді як майже 39 мільярдів фунтів стерлінгів – дозвілєві заходи, включаючи мистецькі та культурні заходи, музичні події та фестивалі, а також спортивні та рекреаційні заходи. Частка фестивалів, ярмарок та шоу у цьому переліку подій ставить 6 млрд. фунтів стерлінгів [156, с.12].

У червні 2019 року уряд країни опублікував Стратегію бізнес-івентів та подій, згідно якої до 2025 року країна залучить 49 мільйонів відвідувачів, які витратять 35 мільярдів фунтів стерлінгів [156, с.8].

Для розробки цієї стратегії кожен урядовий департамент Великобританії застосовує своє бачення щодо підтримки подій свого регіону. Так, «Visit Britain», працює над залученням та проведенням фінансово успішних заходів по всій країні, «Visit England» разом із «Visit Britain» контролює та збільшує економічну ефективність сфери MICE-туризму Великобританії, «Tourism Northern Ireland's» (Tourism NI) та «Visit Wales» заохочує організаторів різноманітними перевагами

для проведення бізнес-подій на своїх територіях, департамент подій «Visit Scotland» підтримує організацію подій Шотландії у трьох напрямках, один з яких – фестивальний [156, с.12-13].

«The Business Visits & Events Partnership» (BVEP) – організація, що представляє провідні івент-компанії, професійні організації, урядові департаменти та інші установи, які приймають безпосередню участь в івент-індустрії Великобританії. Серед них – провідні туристичні організації країни: «Meet in Ireland», «Tourism Northern Ireland», «Visit Wales», «VisitBritain», «VisitEngland» та «VisitScotland» [58].

Як бачимо, у стратегії найбільше уваги приділяється саме бізнес-подіям, які вважаються найпріоритетнішими не тільки для сфери туризму країни, а й для економіки Великобританії загалом.

Управління галуззю туризму, зокрема й івент-індустрією, у країні здійснюється Департаментом цифрових технологій, культури, медіа та спорту (The Department for Digital, Culture, Media and Sport або DCMS). Департамент також тісно співпрацює з іншими підрозділами уряду Великобританії, такими як Міністерство внутрішніх справ, Міністерство транспорту та Міністерство закордонних справ та Співдружності.

«Visit Britain» - Національна туристична рада, відповідальна за просування туристичного продукту Великобританії у всьому світі, щорічна мета якої - збільшити витрати міжнародних відвідувачів в Англії, Уельсі, Шотландії та Лондоні на 1,5% вище.

П'ятьма стратегічними пріоритетами роботи «Visit Britain» є:

1. Зростання ролі сфери туризму для економіки країни.
2. Підтримка продуктивності туристичної галузі.
3. Просування цінності сфери туризму серед регіонів Великобританії;
4. Забезпечення ефективного розвитку туризму у країні;
5. Надання експертної допомоги уряду Великобританії з питань сфери туризму.

У кожному регіоні Великобританії є дочірні туристичні організації.

«Visit England» - орган, що працює над підвищенням якості туризму в Англії. Разом з «Visit Britain» представляє Британську туристичну адміністрацію/

«Visit Scotland» відповідає за промоцію Шотландії як у Великобританії, так і на міжнародному рівні [137, с. 298-299]. Шотландія має власну Стратегію подій, метою якої є становлення Шотландії як світового лідера подієвого туризму. Стратегія визначає фестивалі та бізнес-події як пріоритетні напрямки розвитку подієвого туризму [145, с.5].

Також Шотландія має свою Асоціацію подій та фестивалів (Scottish Events and Festivals Association та SEFA), що об'єднує та підтримує організаторів, промоутерів та постачальників, які беруть участь у фестивалях і заходах та працюють у туристичній галузі як Шотландії, так і Великобританії [36].

«Visit Wales» є частиною Уельського департаменту культури, спорту та туризму і відповідає за формування туристичної політики, заохочення інвестицій та просування Уельсу у Великобританії та на міжнародному рівні.

У Північній Ірландії Департамент економіки відповідає за стратегію та політику в галузі туризму і контролює дві туристичні організації: Туристична Північна Ірландія (Tourism Northern Ireland), яка розробляє та просуває туристичні продукти Ірландії, та Туристична Ірландія (Tourism Ireland), яка реалізує ці туристичні продукти у Великобританії та за кордоном.

Ведення туристичної політики на рівні Великобританії також відбувається за участі Ради туристичної галузі, яка забезпечує двосторонній діалог між урядом країни та сферою туризму [137, с. 299].

Важливо згадати міжнародні організації, які також відіграють вагомий роль у розвитку подієвого, зокрема й фестивального, туризму у світі.

Європейська асоціація фестивалів (European Festivals Association або EFA) об'єднує відомі музичні, танцювальні, театральні та мультидисциплінарні фестивалі мистецтв з Європи та за її межами.

Асоціація була заснована в Женеві у 1952 році за спільною ініціативою видатного диригента Ігоря Маркевича та великого філософа Дениса де Ругемона.

Сьогодні асоціація об'єднує близько 100 фестивалів та фестивальних асоціацій у 40 країнах. Члени ЕФА є ключовим елементом, який робить Асоціацію відкритим, впливовим міжнародним місцем для будь-якого фестивалю, який хоче стати частиною більшої фестивальної спільноти.

Місія Європейської асоціації фестивалів – це об'єднати та представляти фестивалі, що входять до неї, по всій Європі та у світі, сприяючи мистецькому життю Європи [42].

Асоціація за підтримки Європейської комісії та парламенту ініціювала програму «Європа для фестивалів, Фестивали для Європи» (Europe for Festivals, Festivals for Europe або EFFE), яка представляє собою онлайн-базу даних фестивалів Європи «Festival Finder», в яку наразі входить більше 2,3 тис. фестивалів.

Деяким фестивалям з цього переліку присвоюється нагорода EFFE – європейський знак якості проведення фестивальних подій, що оцінюється Міжнародним журі EFFE . Нагороди EFFE вручаються раз на два роки. Останнє видання відбулося 26 вересня 2019 року в Центрі образотворчих мистецтв Брюсселя - на сьогодні понад 800 фестивалів Європи отримали марку EFFE [29].

Міжнародна асоціація фестивалів та подій (International Festivals and Events Association або IFEA) підтримує івент-менеджерів та допомагає організовувати події у всьому світі. Це некомерційна організація, діяльність якої контролюється незалежною міжнародною радою директорів.

Асоціація представлена філіями у всіх регіонах світу: Африка, Азія, Європа, Австралія та Нова Зеландія, Латинська Америка, Північна Америка та Близький Схід. Таким чином, асоціація здатна надати допомогу та підтримку організаторам фестивалів у будь-якій точці світу [49].

Європейська Асоціація фольклорних фестивалів (European Association of Folklore Festivals або EAFF) заснована у 2007 році у місті Велико Тирново, Болгарія. Її мета направлена на збереження, розвиток і популяризацію культури європейських народів. Асоціація об'єднує 494 фольклорні фестивалі з усього світу, перелік яких постійно поповнюється.

У своїй діяльності ЕАФФ широко використовує сучасні телевізійні, комп'ютерні та інші інформаційні технології. Так, асоціація організовує музичні фестивалі «Євро Фольк», головною особливістю яких є повноцінна зйомка всіх виступів з використанням професійного телевізійного обладнання. На основі таких зйомок виготовляються та розповсюджуються відповідні аудіо- та телепродукти. Наразі участь у таких фестивалях взяли 6 000 колективів із понад 120 000 учасниками.

ЕАФФ є офіційним партнером ЮНЕСКО та членом Міжнародної організації народної творчості (International Organization of Folk Arts або IOV World), Міжнародної організації мистецтв та культури масок (International Mask Arts & Culture Organization або IMACO) та Міжнародної ради танцю (The International Dance Council CID).

Також Європейська асоціація фольклорних фестивалів тісно співпрацює з телебаченнями Болгарії та багатьох країн Європи, з фольклорними ансамблями, групами, муніципалітетами, громадськими центрами, школами та іншими організаціями культурної діяльності [43].

Міжнародна рада організацій фольклорних фестивалів та народного мистецтва (International Council of Organizations of Folklore Festivals and Folk Arts або CIOFF), починаючи з 1970 року, працює над захистом, популяризацією та розповсюдженням традиційних культур народів світу. Є офіційним партнером ЮНЕСКО, акредитованим при Комітеті ЮНЕСКО ІСН.

Своєю діяльністю організація націлена на наступні цілі:

- Пропаганда нематеріальної спадщини за допомогою таких форм вираження як танці, музика, ігри, ритуали, звичаї та інші види народного мистецтва;
- Сприяння збереженню культурної ідентичності у всьому світі;
- Реалізація політики щодо передачі культурної спадщини дітям;
- Підтримка діяльності своїх членів у сферах фольклору та традиційної культури;
- Реалізація міжнародного культурного співробітництва;

- Впровадження програм ЮНЕСКО, пов'язаних із традиційними культурами;
- Складання “Довідника знавців фольклору”.

В даний час членство в CIOFF у всьому світі охоплює 105 країн світу, в тому числі - 63 національні секції, 21 асоційованих члена, 3 члена-партнера та 18 членів-кореспондентів. За підрахунками CIOFF, понад 1 мільйон людей, у тому числі - понад 30 000 фольклорних танцювальних та музичних колективів та організацій народного мистецтва, пов'язані з CIOFF через свої національні секції CIOFF у всьому світі.

Кожна національна секція має власну мережу членів, що включає національні та міжнародні фольклорні фестивалі, організації традиційного мистецтва та групи з фольклорного виконавства.

Діяльність кожної національної секції CIOFF включає:

- Координація фестивалів в масштабах країни;
- Координація виступів національних фольклорних колективів в інших країнах світу;
- Зв'язок з національними культурними організаціями, туристичними органами та урядовими органами;
- Організація національних та міжнародних семінарів та конференцій;
- Контроль за національними публікаціями, пов'язаними з діяльністю CIOFF;
- Робота з молоддю та для дітей.

Основним активом організації CIOFF є Міжнародні фольклорні фестивалі, що проводяться щорічно у всьому світі з нагоди святкування традиційних танців, музики, пісень та ремесел.

Так, щороку через мережу CIOFF проводяться понад 300 міжнародних фольклорних фестивалів, включаючи 24 міжнародні дитячі фольклорні фестивалі. Кількість фестивалів зростає з кожним роком, і деякі з найстаріших фестивалів CIOFF працюють понад 50 років. За 35 років існування CIOFF по всьому світу відбулося понад 6000 міжнародних фольклорних фестивалів. Загальна кількість міжнародних днів фольклорного свята, організованих через

CIOFF у всьому світі, оцінюється у 2500 днів на рік. Загальна кількість вистав фольклорного фестивалю, що проводяться у всьому світі, оцінюється в 15000 вистав на рік.

Щороку діяльність CIOFF висвітлюється у пресі та ЗМІ на місцевому, національному та міжнародному рівнях: понад 6000 статей у пресі, понад 500 телевізійних передач, понад 3000 інтерв'ю на радіо, сотні телевізійних програм, присвячених традиційному танцю, музиці, співу та ремеслам.

Дослідження організації у сфері фестивального руху підтверджують наступне:

- Щороку 15 мільйонів людей відвідують фестивалі та події CIOFF, що становлять аудиторію CIOFF у всьому світі.
- Щороку 5,4 мільйона людей подорожують на значні відстані у власних країнах та за кордоном, щоб спостерігати за міжнародними фольклорними фестивалями.
- 3000 міжнародних фольклорних танцювальних та музичних колективів щороку подорожують по світу, щоб виступати та ділитися своєю культурою на міжнародних фестивалях та заходах CIOFF.
- Понад 90000 міжнародних виконавців фольклору та майстрів щороку відвідують інші країни світу, щоб продемонструвати своє мистецтво та ремесла.
- Більшість представників CIOFF у всьому світі їдуть для участі у Світових конгресах, семінарах та конференціях через CIOFF [51].

Асоціація організаторів фестивалів (The Association of Festival Organisers або AFO) – незалежна міжнародна організація, що об'єднує організаторів фестивалів. Створена у 1987 році за участю невеликої кількості людей, що працюють у фестивальному бізнесі, асоціація наразі налічує понад 250 членів, які обмінюються ідеями та підтримують один одного, допомагаючи розвивати міжнародний фестивальний рух.

Членство в Асоціації є платним, його вартість залежить від типу членства: для івент-агентств, що організують фестивалі – 100 фунтів стерлінгів, для окремих осіб, що працюють у сфері фестивального руху (консультанти,

виконавці, організатори, викладачі або радники) – 100 фунтів стерлінгів, а для компаній, які тісно співпрацюють з цією галуззю (постачальники інфраструктури, звукозаписні компанії, видавці, заклади громадського харчування, агенти та інші сторони) – 175 фунтів стерлінгів.

Асоціація заснувала кодекс найкращих практик проведення фестивалів, який час від часу доповнюється за ініціативи організаторів фестивалів згідно з чітко окресленими правилами [35].

Аналізуючи державну політику у сфері подієвого, зокрема й фестивального туризму, та стратегії їх розвитку у країнах-лідерах світової івент-індустрії, можна окреслити стратегічні напрямки розвитку сфери подій та, як наслідок, становлення міжнародного рівня фестивального туризму.

Серед таких напрямків є:

1. Тісна співпраця державного та приватного сектора супутніх галузей (туризм, івент-індустрія, маркетинг, фінанси та ін.)
2. Функціонування державної організації з розвитку івент-індустрії та/або подієвого туризму на основі співпраці з відповідними як національними, так і міжнародними організаціями та асоціаціями.
3. Розробка національної та регіональних стратегій розвитку подієвого туризму.
4. Членство країни у регіональних та міжнародних організаціях зі сфери івент-індустрії та фестивального руху.
5. Активна промоція фестивальних подій за допомогою сучасних телевізійних (наприклад, запис/зйомка та розповсюдження відповідних аудіо- та відео-матеріалів) та маркетингових технологій (наприклад, реклама в соціальних мережах та інтернет-реклама).

2.2. Географія фестивалів світу

Для окреслення сучасних тенденцій розвитку фестивального туризму перш за все необхідно виявити сучасні особливості фестивального руху.

Так, варто дослідити географію фестивалів у світі. Наразі офіційна статистика у сфері фестивального туризму у багатьох країнах та регіонах світу фактично відсутня, тому доцільно визначити найпопулярніші фестивалі світу за видами, використовуючи показник їх відвідуваності чи прибутковості. Це надасть змогу окреслити перелік країн-лідерів з фестивального туризму і надалі дослідити сучасні тренди фестивального руху.

Дослідження найпопулярніших фестивалів світу проведено за видами фестивалів, наведених у загальноприйнятій класифікації фестивалів від Грицьку-Андрієша Ю.П. та Бучко Ж. І.: музичні, фольклорні, релігійні, гастрономічні, спортивні та фестивалі сучасних субкультур [15].

Музичні фестивалі щороку приносять мільйони доларів доходу та залучають величезну кількість шанувальників. Цей вид фестивалів як специфічне для культури та мистецтва явище вирізняється особливою творчою атмосферою, він націлений на залучення найкращих артистів, виконавських колективів та музикантів.

Його головна мета полягає в популяризації національного та зарубіжного музичного продукту одного або декількох жанрів музики, урізноманітненні культурного життя міста і держави, створенні широкого діалогового поля для виконавців-професіоналів і слухацької аудиторії [5, с.151].

Провідне галузеве видання у сфері концертної індустрії «Pollstar» визначило рейтинг 20 найкасовіших музичних фестивалів світу у 2020 році (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Найкасовіші музичні фестивалі світу у 2019 році

Фестиваль	Вид	Місце проведення	Проданих квитків, од.	Дохід, млн. дол. США
«Outside Lands Music & Arts Festival»	Фестиваль сучасної музики	Сан-Франциско, США	205 500	29,6

«Life Is Beautiful»	Фестиваль сучасної музики	Лас-Вегас, США	129 725	17,6
«Lollapalooza Brazil»	Фестиваль сучасної музики	Сан-Паулу, Бразилія	246 000	14,4
«Corona Capital Festival»	Фестиваль сучасної музики	Мехіко, Мексика	180 092	12,2
«Southside Festival»	Фестиваль сучасної музики	Нойхаузен-об-Екк, Німеччина	62 100	11,9
«Hurricane Festival»	Фестиваль сучасної музики	Шессель, Німеччина	62 693	11,3
«Paleo Festival»	Рок-фестиваль	Ньон, Швейцарія	210 000	11,2
«Bluesfest»	Блюз-фестиваль	Таягара, Австралія	105 385	11,1
«Electric Daisy Carnival»	Фестиваль електронної музики	Мехіко, Мексика	219 162	10,5
«Longitude»	Фестиваль сучасної музики	Дублін, Ірландія	117 905	8,6
«Vive Latino»	Фестиваль сучасної музики	Мехіко, Мексика	161 784	8,6
«TRNSMT»	Фестиваль сучасної музики	Глазго, Шотландія	96 954	8,2
«Pa'L Norte»	Фестиваль сучасної музики	Монтеррей, Мексика	131 584	8
«Buckeye Country Superfest»	Фестиваль кантрі-музики	Колумбус, США	51 971	6,6
«Bud Light Music Festival»	Фестиваль сучасної музики	Атланта, США	14 152	6,4

«Crossroads Guitar Festival»	Фестиваль гітарної музики	Даллас, США	24 853	6,3
«95.8 Capital FM Summertime Ball»	Фестиваль сучасної музики	Лондон, Англія	80 000	5,9
«Hot 97 Summer Jam»	Фестиваль хіп-хоп музики	Іст-Резерфорд, США	51 301	5,6
«Festival De Vina Del Mar»	Фестиваль сучасної музики	Вінья-дель-Мар, Чилі	57 924	5,4
«iHeartRadio Music Festival»	Фестиваль сучасної музики	Парадайз, США	26 750	4,6

Джерело: складено за [38].

Вищенаведена таблиця демонструє величезні обсяги доходів від проведення фестивалів сучасної музики. Найкасовішим з них у світі у 2019 року став «Outside Lands Music & Arts Festival» із 29,6 млн. доларів США прибутку. У трійку лідерів також увійшли фестивалі «Life is Beautiful» та «Lollapalooza Brazil», які отримали 17,7 та 14,4 млн. доларів США відповідно.

Також варто зазначити, що один із найпопулярніших фестивалів світу «Coachella» починаючи з 2017 року не публікує офіційних даних про продажі квитків та доходи, але, як повідомляється, у 2019 році фестиваль заробив приблизно 114,6 мільйонів доларів США [38].

Під час проведення фестивалів сучасної музики велика кількість музичних артистів та груп виступають на декількох сценах перед широкою аудиторією протягом декількох днів. Як правило, такі фестивалі орієнтовані на молоду аудиторію [123, с. 8].

Продовжує посилюватись тенденція проведення фестивалів сучасної музики, організованих відомими музичними виконавцями задля підтримки своїх музичних альбомів, таких як «Astroworld» (Хьюстон, США) від Тревіса Скотта, «Posty Fest» (Арлінгтон, США) від Поста Малоуна та «Seven Peaks» (Буена Віста, США) від Діркаса Бенлі.

Зокрема відбулись дебюти нових фестивалів від артистів з різних музичних жанрів: «Umphrey», фестиваль «McGee's Woodlands Fall», фестиваль «HER's Lights On», Другий музичний фестиваль Портера Робінсона та фестиваль мрій «The Cure's Pasadena» [38].

Фестивалі класичної музики характеризуються камерною музикою і невеликою кількістю учасників з різних країн світу. Окрім концертних виступів, фестиваль включає в себе освітню, культурну, розвиваючу та соціальну програму: конкурси, відкриті майстер-класи, зустрічі з музикантами та інше. Аудиторією таких фестивалів, як правило, є старше покоління [140, с.7].

Згідно дослідження класичної музики від MIDiA Research, інтерес до класичної музики зростає, попри протилежний стереотип сучасності [121, с. 4].

Дослідження фестивалів класичної музики надало змогу виявити 10 найпрестижніших з них у світі, які охарактеризовані на таблиці, наведеній нижче (табл.2.2).

Таблиця 2.2

ТОП-10 фестивалів класичної музики у світі

Фестиваль	Вид	Тривалість	Місце проведення	Відвідувачів, осіб
«Arena di Verona»	Оперний фестиваль	Щороку з червня по вересень	Ареда Ді Верона, Верона, Італія	14 000
Байройтський фестиваль	Оперний фестиваль	Щороку з червня по серпень	Палац фестивалів, Байройт, Німеччина	62 000
«Празька весна»	Фестиваль духової музики	Щороку з травня по червень	Концертні зали «Рудольфіnum» та «Громадський дім», Прага, Чехія	230 000
Глайндборнський оперний фестиваль	Оперний фестиваль	Щороку з травня по серпень	Театр «Глайндборн», Глайндборн Англія	89 763

«Флорентійський музичний травень»	Фестиваль академічної музики	Щороку з квітня по червень	Флорентійська опера, Флоренція, Італія	10 000 щодня
Зальцбургський фестиваль	Фестиваль академічної музики	Щороку у серпні	Різні концертні площадки, Зальцбург, Австрія	237 614
Оперний фестиваль в Савонлінна	Оперний фестиваль	Щороку у липні	Замок Олавінлінна, Савонлінна, Фінляндія	64 500
Римський оперний фестиваль	Оперний фестиваль	Щороку з червня по серпень	Римська опера, Рим, Італія	20 000 щодня
«BBC Proms»	Фестиваль оркестрової музики	Щороку з липня по вересень	Королівський Альберт-хол, Лондон, Англія	Більше 300 000
Фестиваль Пуччіні	Оперний фестиваль	Щороку з липня по серпень	Амфітеатр Массачукколи, Торре-де-Лаго, Італія	40 000

Джерело: складено за [30; 34; 37; 39; 40; 44; 48; 55; 56; 66; 115].

Аналіз найпрестижніших фестивалів класичної музики довів популярність оперних фестивалів, більшість з яких проводиться у країнах Європи: Італія, Німеччина, Австрія та Великобританія. Перш за все, це пояснюється історією розвитку цього виду фестивалів, які виникли саме у країнах Європи та набули популярності у 60-70-ті роки XIX століття.

Як бачимо, локаціями для проведення фестивалів класичної музики виступають відкриті амфітеатри, концертні холи, опери, театри, палаци та навіть стадіони.

Говорячи про музичні фестивалі загалом, варто окреслити десять наймасштабніших з них у світі, спираючись на показник кількості їх відвідувачів (табл.2.3).

Таблиця 2.3

ТОП-10 музичних фестивалів світу за відвідуваністю у 2019 році

№	Фестиваль	Вид	Тривалість	Місце проведення	Відвідувачів, осіб
1	«Mawazine Festival Rhythms of the World»	Фестиваль сучасної музики	Щорічно у червні	Рабат, Марокко	2 750 000
2	«Donauiselfest»	Фестиваль сучасної музики	Щорічно у червні	Відень, Австрія	2 700 000
3	«Summerfest»	Фестиваль сучасної музики	Щорічно наприкінці червня	Мілуокі, США	718 144
4	«Rock In Rio»	Серія рок-фестивалів	Щорічно у вересні-жовтні	Бразилія, Португалія, Іспанія	700 000
5	«Coachella»	Фестиваль сучасної музики	Щорічно у квітні	Індіо, США	594 000
6	«Atlas Weekend»	Фестиваль сучасної музики	Щорічно у червні	Київ, Україна	538 000
7	«Sziget»	Фестиваль сучасної музики	Щорічно у серпні	Будапешт, Угорщина	530 000
8	«Pol'and'Rock»	Фестиваль сучасної музики	Щорічно у серпні	Костишін-над-Одро, Польща	500 000
9	«Essense»	Фестиваль сучасної музики	Щорічно у червні	Новий Орлеан, США	500 000
10	«New Orleans Jazz & Heritage Festival»	Джазовий фестиваль	Щорічно у червні-липні	Новий Орлеан, США	475 000

Джерело: складено за [4; 68; 78; 99; 100; 102; 128; 154; 161].

Вищенаведена таблиця найпопулярніших музичних фестивалів у світі демонструє абсолютне переважання фестивалів сучасної музики, натомість у цей перелік входить єдиний спеціалізований фестиваль - «New Orleans Jazz &

Heritage Festival». Такі обсяги відвідувань забезпечуються високою пропускною спроможністю цих подій у зв'язку з форматом їх проведення – як правило, «опен-ейр», на відміну від фестивалів класичної музики, де кількість слухачів залежить від приміщення для проведення події (театр, замок, палац та ін.).

За результатами нового дослідження 50 найбільших музичних фестивалів у світі від американської компанії з обміну та перепродажу квитків «StubHub», фестивалі «Amsterdam Dance Event» (ADE), «New Orleans Jazz & Festival» та «Glastonbury», є фестивалями, що найшвидше розвиваються.

Так, фестиваль електронної музики «Amsterdam Dance Event» (Амстердам, Нідерланди), який мав лише 300 відвідувачів у 1995 році порівняно з 400 000 у 2018 році, виріс у розмірі на 23 233%.

Джазовий фестиваль «New Orleans Jazz & Heritage Festival» (Новий Орлеан, США) посідає друге місце із збільшенням відвідуваності на 17 043% відсотків з моменту дебюту в 1997 році.

Третє місце належить фестивалю сучасної музики «Glastonbury» (Гластонбері, Англія): у дебютному 1970 році його відвідало 1 500 осіб, а у 2018 – вже 350 000 (+ 8 900%) [47] (Додаток В).

Одним із найвідоміших видів фестивалів у світі є кінофестивалі. Зазвичай вони супроводжуються публічним показом фільмів та приїздом їх авторів (продюсерів, кінорежисерів, сценаристів, акторів та ін.). Під час більшості кінофестивалів проводиться конкурс фільмів, за результатами якого вручаються призи (гран-прі, приз глядацьких симпатій та інші).

Всього у світі налічується близько 80-ти кінофестивалів. Найпопулярнішими і престижними є ті, які отримали акредитацію Міжнародної федерації кінопродюсерів (фр. Federation International des Associations de Producteurs de Films, FIAPF).

На сьогоднішній день акредитацію FIAPF мають 43 міжнародних фестивалів:

- **Конкурсні кінофестивалі художнього кіно:** Берлінський кінофестиваль (Німеччина), Кінофестиваль у Варшаві (Польща), Венеціанський кінофестиваль (Італія), Каїрський кінофестиваль

(Єгипет), Каннський кінофестиваль (Франція), Кінофестиваль в Карлових Варах (Чехія), Кінофестиваль в Локарно (Швейцарія), Кінофестиваль у Мар-дель-Плата (Аргентина), Монреальський кінофестиваль (Канада), Московський кінофестиваль (Росія), Сан-Себастьянський кінофестиваль (Іспанія), Кінофестиваль в Токіо (Японія) та Шанхайський кінофестиваль (Китай).

- **Конкурсні фестивалі жанрового кіно:** Міжнародний фестиваль нових кіножанрів в Анталії (Туреччина), Міжнародний кінофестиваль «Євразія» в Астані (Казахстан), Міжнародний кінофестиваль у Пусані (Південна Корея), Міжнародний фестиваль латиноамериканського кіно у Картахені (Колумбія), Міжнародний кінофестиваль «Трансільванія» (Клуж, Румунія), Міжнародний фестиваль кіно в жанрі «нуар» (Мілан, Італія), Міжнародний кінофестиваль молодіжного кіно у Гіхоні (Іспанія), Стамбульський кінофестиваль (Туреччина), Фестиваль фільмів від молодих режисерів у Кіцбюелі (Австрія), Київський міжнародний фестиваль фільмів від молодих режисерів «Молодість» (Україна), Міжнародний фестиваль фільмів жахів у Лісабоні (Португалія), Мінський міжнародний кінофестиваль "Лістапад" (Білорусь), Кінофестиваль у Санто-Домінго (Домініканська Республіка), Каталонський Міжнародний фестиваль фантастичного кіно «Sitges» (Іспанія), Фестиваль європейського кіно у Скоп'є (Македонія), Міжнародний кінофестиваль у Софії (Болгарія), Сіднейський фестиваль нових кіножанрів (Австралія), Турінський міжнародний фестиваль фільмів від нових режисерів (Італія), Міжнародний фестиваль сучасного кіно у Мумбаї (Індія), Міжнародний кінофестиваль інноваційних спец ефектів у Колкаті (Індія), Міжнародний кінофестиваль у Кералі (Індія) та Міжнародний фестиваль фільмів від нових режисерів «Cinema Jove» у Валенсії (Іспанія).
- **Фестивалі художнього кіно без конкурсу:** Міжнародний кінофестиваль у Торонто (Канада), Віденський міжнародний

кінофестиваль «Viennale» (Австрія) та Міжнародний кінофестиваль у Римі (Італія).

- **Фестивалі документального та короткометражного кіно:** Міжнародний фестиваль у Більбао (Іспанія), Краківський кінофестиваль (Польща), Міжнародний фестиваль короткометражних фільмів «Оберхаузен» (Німеччина), Міжнародний кінофестиваль «Послання до людини» у Санкт-Петербурзі (Росія) та Кінофестиваль у Тампере (Фінляндія) [50].

Дивлячись на вищенаведений перелік кінофестивалів, бачимо, що вони організовуються у багатьох країнах та регіонах світу. Чимало «культових» кінофестивалів проводиться саме у Європі, зокрема Роттердамський, Каннський, Берлінський, Венеціанський та інші фестивалі.

Чималу популярність у світі також мають етнофестивалі або ж фольклорні фестивалі - ті, що презентують фольклорне багатство, побут та звичаї, культурні цінності, духовну й матеріальну спадщину народу або етнічної групи.

Етнофестивалі створюють атмосферу для емоційних контактів між людьми, реалізації потреб у міжособистісному спілкуванні, самоідентифікації, трансляції етноспадщини від старшого покоління до молоді. Будучи формою відпочинку, етнофестивалі вирішують питання етнокультурного й світоглядно-естетичного виховання, оскільки у форматі розваги люди знайомляться з музичною й етнічною культурою [82].

Історична ретроспектива світової фольклорно-фестивальної традиції показала, що міжнародний фольклорно-фестивальний рух за весь період пройшов складний шлях трансформацій та удосконалень від монокультурних заходів мистецько-розважального характеру до мультикультурних, наповнених різноманітними художньо-мистецькими, освітніми, науковими та іншими програмами.

Сучасний стан фольклорно-фестивального руху характеризується як своєрідний «бум» фольклорних фестивалів. Особливо це стосується країн СНД, більшості країн Європи, Америки та деяких країн Азії, які мають широке різноманіття культур та етносів [95, с. 50] (рис.2.1.)

Рис.2.1. Фольклорні фестивалі у країнах світу

Так, щороку у світі проводиться близько 500 фольклорних фестивалів у приблизно 100 країнах [117].

Серед найбільш відомих етнофестивалів Азії є фестиваль барв «Холі» та «Дівалі» - фестиваль вогнів в Індії, фестиваль зимового світла та «Ханімі» - фестиваль цвітіння вишні в Японії, фестивалі повітряних ліхтариків Йе Пен і Лой Крато в Пінсі (Таїланд), фестиваль дервішів в Коньї (Туреччина), фестиваль скульптури льоду та снігу в Харбіні та фестиваль човнів-драконів «Дуанву» у Китаї, фестиваль грязі в Порьоні (Південна Корея), фестиваль традиційної культури Гарма в Ієркаллі (Австралія) та інші [131; 135; 163].

У країнах Європи проводяться численні фольклорні фестивалі найрізноманітнішої тематики, зокрема «Хогманай» - новорічний фестиваль в Едінбурзі та Глазго та фестиваль вікінгів «Ларгс» в Північному Ерширі (Шотландія), фестиваль-ярмарка «Widcombe Fair» в Уідеком-ін-те-Мур (Англія), фестиваль "Гіганти Ату" в Аті (Бельгія), фестиваль народних костюмів в Камнику (Словенія), фестиваль «Крампуснахт» в Австрії та Німеччині, фестиваль водних змагань у Сеті та фестиваль лаванди в Провансі (Франція), фестиваль квітів у Лісабоні (Португалія), фестиваль фламенко в Севільї та фестиваль «L Burro і I Gueiteiro» в муніципалітеті Міранда-ду-Дору (Іспанія), фестиваль укулеле в Унетіце та «Палава» в Мікулові (Чехія), лицарський фестиваль у Вісбю (Швеція), фестиваль «Санкт-Ганс» у Скагені (Данія), фестиваль латвійської пісні в Ризі (Латвія) [158].

Як у Північній, так і в Південній Америці також є відомі культурні фестивалі, такі як «День мертвих» в багатьох містах Мексики, фестиваль "Жирного вівторка" в Новому Орлеані, фестиваль повітряних куль в Нью-Мехіко, фестиваль «Алоха» на Гавайях, родео-фестиваль «Cheyenne Frontier Days» в Шаєннах (США), фестиваль інків в Куско (Перу), фестиваль танго в Буенос-Айрес (Аргентина), фестиваль «Де ла Канделарія» в Перу та Болівії [135; 139; 152; 163].

Актуальною проблемою сучасного фольклорно-фестивального руху у загальносвітовому масштабі є катастрофічне зменшення первинних носіїв фольклорної традиції [95, с. 50].

Будучи історично близькими до фольклорних, релігійні фестивалі також мають велику кількість шанувальників зі всього світу – як правило, прихильників головних світових релігій та паломників. Ці фестивалі безпосередньо залежать від відповідних календарів тієї чи іншої релігії (григоріанський або ж місячний календар).

Таким чином, кожна з релігій має відповідні фестивалі, які привертають увагу великої кількості відвідувачів:

- індуїзм - фестиваль вогнів «Дівалі», фестиваль барв «Холі», фестиваль дев'яти ночей «Наваратрі», фестиваль повного місяця «Ракшабандхан», фестиваль «Джанмаштамі» в честь народження Крішні (Індія);
- буддизм – фестиваль «Бесак» в честь народження Будди, фестиваль повного місяця «Макха Буча», фестиваль традиції тхеравада «Асала Пуджа», фестиваль «День Парінірвани» в честь смерті Будди (Таїланд, Камбоджа, Лаос, М'янма та Шрі-Ланка);
- іслам – фестиваль «Ураза-Байрам» в честь закінчення Рамадану та фестиваль «Курбан-Байран» присвячений жертві Авраама, Аль-Хіджра - ісламський Новий рік (Афганістан, Ємен, Іран, Мавританія, Оман, Пакистан та Саудівська Аравія);

- християнство: «День всіх святих» - день після Хеловіну, Різдво в честь народження Ісуса, Водохреща, Великдень, Масляна (країни Європи, США, Канада, Австралія та деякі країни Азії);
- сикхізм - фестиваль вогнів «Дівалі», фестиваль барв «Холі», фестиваль «Холла Мохалла» (Індія та Пакистан);
- іудаїзм - фестиваль вогнів «Ханука», фестиваль осені «Шеміні Ацерет», фестиваль «Суккот» (Ізраїль, країни Європи, США та Канада) [19].

Також варто зазначити, що релігійні фестивалі зазвичай святкуються в багатьох країнах світу одночасно, тому вони мають велику кількість існуючих і потенційних дестинацій в залежності від релігії їх походження. У зв'язку з цим важко оцінити кількість їх відвідувачів.

Гастрономічні фестивалі також є досить близькими до фольклорних. Фестивалі їжі, що проводяться у багатьох країнах світу, приваблюють тисячі туристів, що бажають спробувати їх гастрономічні вишуканості та дізнатись таємниці приготування тих чи інших страв. Кращі шеф-кухарі, як правило, вважають за честь стати учасниками таких заходів та представити гостям свої творіння.

На гастрономічних фестивалях туристи дегустують страви з місцевих продуктів, знайомляться з регіональною кухнею, традиціями та особливостями споживання їжі [27, с. 217].

Під час дослідження гастрономічних фестивалів світу було виявлено та охарактеризовано 10 найвідвідуваніших фестивалів світу у 2019 році. Результати їх аналізу наведені у таблиці нижче (табл.2.4).

Таблиця 2.4

ТОП-10 гастрономічних фестивалів світу за відвідуваністю у 2019 році

№	Фестиваль	Дати проведення	Місце проведення	Відвідувачів, осіб
1	«Октоберфест»	21 вересня - 6 жовтня	Мюнхен, Німеччина	6,3 млн.

2	Фестиваль «Taste of Chicago»	10 - 14 липня	Чикаго, США	1,6 млн.
3	Національний фестиваль вишні	29 червня - 6 липня	Траверс-Сіті, США	1,5 млн.
4	Фестиваль піци	13 - 22 вересня	Неаполь, Італія	1 млн.
5	Сінгапурський фестиваль їжі	19-26 липня	Сінгапур	354 000
6	Фестиваль їжі та вина в Мельбурні	8-29 березня	Мельбурн, Австралія	250 000
7	Фестиваль «Taste of Madison»	31 серпня - 1 вересня	Медісон, США	250 000
8	Фестиваль «Битва Апельсинів»	22 - 25 лютого	Іврея, Італія	100 000
9	Фестиваль шоколаду «Salon du Chocolat»	30 жовтня – 3 листопада	Париж, Франція	100 000
10	Фестиваль великих лобстерів	31 липня - 4 серпня	Рокленд, США	30 000

Джерело: складено за [63; 67; 69; 92; 71; 112; 120; 125; 141; 143; 148].

Аналізуючи таблицю вище, наймасовіші гастрономічні фестивалі представлені у країнах Європи, Америки та Азії. Найбільшим з них є «Октоберфест», який у 2019 відвідало рекордні 6,3 мільйона туристів.

Однак є не менш відомі фестивалі, які залучають меншу кількість відвідувачів задля безпечного їх проведення. Наприклад, фестиваль «La Tomatina» у Буньйолі, Іспанія, число відвідувачів якого обмежено до 20 000 осіб [63].

Спортивні фестивалі також мають чимало прихильників. Вони характеризуються насиченою спортивною програмою, поєднаною з різноманітними розвагами для відвідувачів. Зазвичай мають конкурсний характер.

Фестиваль «Bournemouth 7s» в Борнмуті (Англія) є найбільшим у світі спортивно-музичним фестивалем, який щорічно приймає 400 команд, які змагаються у регбі, нетболі, хокеї, додзболі та волейболі. Протягом 25-27 травня

2019 року фестиваль відвідало 30 000 осіб, щоб взяти участь або ж спостерігати за спортивним дійством, а також насолодитися музикою [103].

Користуються популярністю і фестивалі спортивної ходьби, які зазвичай представлені краєзнавчими екскурсіями під час пішохідних прогулянок по місцевості у супроводі гіда-інструктора.

Фестиваль спортивної ходьби в Хігасімацуямі (Японія) – один з найвідвідуваніших фестивалів спортивної ходьби у світі, який відвідало більше 100 000 учасників протягом 10-12 травня 2019 року [72].

Фестивалі скандинавської ходьби також поширені у Великобританії: Чепстовський фестиваль ходьби - в Уельсі, «Walk Scilly Walking», «Spring Weekend» у Кінгтоні, Фестиваль ходьби в Ульверстоні, Фестиваль весняних прогулянок «Haltwhistle», Фестиваль ходьби на острові Уайт, «Mole Valley» та «Carlisle ride2stride» – в Англії, «Walk Islay» та Фестиваль прогулянок в Галашіелс – у Шотландії та інші [18].

Серед спортивних фестивалів своє місце займають і велосипедні фестивалі та парусні регати: вітрильний фестиваль «Кільський тиждень» у Кілі (Німеччина), велофестивалі в Седоні та «Sea Otter Classic» (США), «iXS Dirt Masters» (Німеччина), «TweedLove» (Шотландія), «Crankworx» (Нова Зеландія та Австрія) [122; 162].

Останнім часом чималу популярність набувають фестивалі субкультур, які урізноманітнюються та розвиваються великими темпами. Серед них: фестивалі готів «Lumous Gothic» в Тампере (Фінляндія) «Whitby Goth Weekend» у Вітбі (Англія) та «M'era Luna» в Хільдесхайм (Німеччина), фестивалі веганів «Vegan Fest» в Тель-Авіві (Ізраїль), «Veggie Fest» у Сан-Франциско (США) та Балійський веганський фестиваль (Індонезія), фестиваль вуличної культури «UpFest» в Брістолі (Англія), фестиваль котів в Сінгапурі (Сінгапур), фестивалі коміксів в Ангулемі (Франція), «Comicat» у Токіо (Японія) та «Comic-Con» в Сан-Дієго (США) [76; 89; 99; 101; 153; 164].

Наймасштабнішим фестивалем усіх часів за кількістю відвідувачів був музичний фестиваль «Donauinselfest», який проходив на Дунайському острові у Відні з 26 по 28 червня 2015 року. Триденну подію відвідало рекордні 3,3

мільйона людей. Цей рекорд внесено у Книгу Рекордів Гіннеса як найбільшу відвідуваність музичного фестивалю в одному місці [33].

Дослідження географії фестивалів світу впевнило у різноманітності фестивальних подій у світі, їх бурхливий розвиток та надзвичайну популярність тих чи інших видів фестивалів серед туристів.

2.3. Світові тенденції розвитку фестивального руху

Задля подальшого окреслення стратегічних напрямків розвитку фестивального туризму у світі, окрім географії фестивалів, також необхідно виявити сучасні тенденції розвитку фестивального руху. Це надасть змогу дослідити особливості організації фестивалів, від яких безпосередньо залежить якість проведення цих подій - невід'ємної складової туристичного продукту фестивального туризму - фестивального туру.

Враховуючи бурхливий розвиток фестивалів у світі, все ширше застосовуються різноманітні маркетингові технології для просування цих подій. Найперспективнішим для просування фестивальних турів у наш час вважається цифровий маркетинг (Digital Marketing) – вид маркетингової діяльності, що за цифровими каналами цифровими методами дозволяє адресно взаємодіяти з цільовими сегментами ринку у віртуальному та реальному середовищах [28, с. 46]. Цифровий маркетинг використовує новітні канали комунікації з потенційним клієнтом (наприклад, інтернет та цифрові медіа) та об'єкти, що функціонують на основі цифрових технологій (наприклад, гаджети та екрани).

Згідно дослідження Eventbride, що майже половина (46%) відвідувачів фестивалю кажуть, що дізнались про фестиваль, який вони відвідали, через соціальні мережі [118].

Саме тому маркетологи найуспішніших фестивалів використовують платформи соціальних медіа, такі як Facebook, Twitter, Instagram та Spotify задля просування своїх подій: спілкування з аудиторією, розіграші квитків, флешмоби та челенджі, інформування про подію та інше. Так, у фестивалю «Vans Warped Tour» (США, Канада) налічується понад 1 мільйон вподобань у Facebook та

більше 400 000 підписників у Twitter., а фестиваль «Comic-Con» зібрав більше 350 000 вподобань та 300 000 підписників у Twitter [132, с. 11].

Однією із основних тенденцій продажів у сфері послуг сьогодення є індивідуальний підхід. Продажі квитків на фестивалі – не виняток. Так, чимало фестивалів почали сегментувати свою аудиторію, пропонуючи різні пакети квитків, включаючи VIP та абонементи. VIP-квитки становлять 10% від загального обсягу квитків на фестиваль і приносять приблизно 25% доходу [132, с. 3]. 44% шанувальників фестивалю готові витратити на 50% більше на VIP-квитки, тоді як 28% готові витратити вдвічі [149, с.15].

Спираючись на індивідуальний підхід, також урізноманітнюється асортимент їжі та напоїв, що пропонуються на фудкортах провідних фестивалів світу. Згідно дослідження компанії «CGA», асортимент та цінова політика фудкортів є одним із факторів вибору того чи іншого фестивалю серед потенційного відвідувача події [130, с. 2-3].

Відомо, що 84% відвідувачів гастрономічного фестивалю, швидше за все, публікують фотографії їжі під час заходу, а 99% мілленіалів рекомендують виноробню, пивоварню чи ресторан після того, як спробували його відповідний напій або ж страву [155].

Не менше уваги з боку організаторів фестивалів також приділяється до аудиторії покоління мілленіалів , які прагнуть урізноманітнити свій візит фестивалю, здобути той чи інший унікальний досвід, після чого – поділитись ним у своїх соцмережах [149, с.7; 113].

Технологічність відіграє вагому роль для якості проведення фестивалю. Досягнення сучасних технологій, таких як RFID-браслети, мобільні додатки, VR-технологія, штучний інтелект, дрони, підвищують зручність багатьох аспектів відвідування цих подій, а також ефективність їх просування.

За допомогою індивідуальних RFID-браслетів з радіочастотною ідентифікацією відвідувачі можуть швидко проходити на територію фестивалю як протягом одного дня, так і на наступних днях проведення фестивалю, а також розраховуватись за придбані товари та отримані послуги на території фестивалю [132, с.11]. Дані, отримані за допомогою цих браслетів, дозволяють

організаторам отримувати найшвидший доступ до підсумків доходу та можливість відстежувати найпопулярніші товари та послуги, що купуються на фестивалі [116].

Одне з опитувань від компанії «Eventbride», яке охопило 5000 людей, які регулярно відвідують музичні, гастрономічні фестивалі, мистецькі заходи та культурні експозиції, показало, що 17% з них звикли використовувати RFID-браслет для участі у фестивалях та здійсненні безготівкових покупок. Майже третина з них бажає використовувати такі браслети на всіх фестивалях, що відвідуються [113].

Мобільний додаток для фестивалів також стає необхідністю сьогодення. За допомогою нього кожен його користувач отримує відповідну інформацію щодо організації фестивалю: як анонси, так і важливі повідомлення безпосередньо під час проведення події [116].

Для привернення уваги ширшої аудиторії, чимало фестивалів використовують прямі трансляції, технології віртуальної реальності (VR) та відео формату «360 °» з дрона [149, с.6-7]. Так, 30% тих, хто дивиться пряму трансляцію фестивалю, згодом відвідають подію особисто [155].

Наприклад, організатори «Coachella» надають безкоштовну VR-версію додатку «Google Cardboard», що дозволяє покупцям квитків на фестиваль переглядати ексклюзивний виступи до, під час та після самого фестивалю [149, с.6-7].

Організатори наразі активно починають використовувати технологію штучного інтелекту в якості чат-ботів, які можуть швидко відповісти на основні запитання відвідувачів через мобільний додаток або через такі платформи, як Facebook Messenger [155]. Наприклад, музичний фестиваль «Sound on Sound Fest» (США), створив плагін обслуговування клієнтів через Facebook Messenger щоб відповідати на найпоширеніші запитання клієнтів [149, с.15].

Ще одна тенденція сучасного фестивального руху у світі – так звані фестивалі-гібриди. Такі фестивалі, не дивлячись на основну тематику, урізноманітнюють асортимент товарів та послуг, які відвідувачі мають змогу придбати, та запроваджують різні види активної діяльності, якими відвідувачі

мають змогу розважитись. Серед них – фотозони, фудкорти з стравами усіх кухонь світу, проведення флешмобів, челленджів, інтерактивів та розіграшів.

Наприклад, фестиваль сигар «Rocky Mountain» на своїх фудкортах і пропонує відвідувачам крафтове пиво, вино та міцні напої, розташовує рідкісні моделі автомобілів на території та додає живу музику [132, с. 5]. Музичні фестивалі «Coachella» (США) та «SXSW» (США) почали пропонувати невеликі оздоровчі заходи, гастрономічний фестиваль «Chicago Gourmet» (США) започаткував ранкову йогу, а Фестиваль часнику Гілроя (США) організував «алею ремесел», де місцеві ремісники продають свої вироби [149, с. 9].

Також варто наголосити про таку тенденцію як серійний формат проведення фестивалів. Наприклад, фестиваль «Lollapalooza», маючи базову локацію в Чикаго, протягом року проводиться одразу в декількох країнах світу: США, Бразилія, Аргентина, Чилі, Франція, Німеччина та Швеція, фестиваль «Tomorrowland» - у Бельгії, Бразилії та США, а «Vans Warped Tour» - у США та Канаді [31; 32; 74]. Такий формат популяризує подію на міжнародному рівні та привертає увагу набагато більшої аудиторії.

Співпраця зі спонсорами – невід’ємна частина успішно проведеного фестивалю сучасності, який також виступає інструментом івент-маркетингу. Тому надзвичайно важливо відповідально обирати надійних спонсорів для підтримки того чи іншого фестивалю [155].

Один із трендів, що вплинув на розвиток фестивального руху у світі, - волонтерство. Відвідувачі фестивалів прагнуть відпочити з користю, взявши участь в благодійному аукціоні та пожертвувавши гроші на благодійну мету. Так, відвідувачі фестивалів з високими доходами частіше відвідують захід, який має благодійний та альтруїстичний характер [104].

Близьким до попереднього є тренд еко-усвідомленості. Враховуючи негативні наслідки фестивалів, критично необхідним є запровадження сучасних рішень та заходів, здатних зменшити такий вплив від їх проведення на навколишнє середовище.

Так, провідні фестивалі світу на своїх територіях проводять активну еко-пропаганду, розташовуючи спеціальні баки для сортування сміття,

облаштовуючи станції для підзарядки гаджетів на сонячних батареях, або ж навіть станції для зарядки електромобілів, а також розповсюджують відповідні постери та плакати, які закликають поважати і берегти природу.

До таких «еко-френдлі» фестивалів, наприклад, належать наступні: «Burning Man» та «Lollapalooza» в США, «Glastonbury», «Green Man Festival» та «Latitude Festival» у Великобританії [109].

Використання нетрадиційних локацій для організації фестивалю – наступний тренд сучасного фестивального руху. Таке рішення здатне підвищити унікальність події та посилити позитивні враження від візиту події з боку відвідувачів.

Локаціями у цьому контексті можуть бути: арт-галереї, музеї, театри, складські та фабричні приміщення, дахи, ферми, вілли та виноградники [157, с. 10-12].

Наприклад, фестиваль «Day Zero» (Мексика) організовується в руїнах, що розташовуються в джунглях, «Electric Forest» (США) - у лісі, «Electric Island Festival» (Гуам) – на окремому острові, «Norbergfestival» (Швеція) – у районі шахт, «Sasquatch! Festival» (США) – в ущелині, «Secret Solstice» (Ісландія) - на льодовику, «Tauron Nowa Muzyka» (Польща) - у відкритій шахті [146].

Починаючи з розквіту музичних фестивалів у 1960-х роках, сформувались унікальні фестивальні стилі одягу, що також є однією з сучасних тенденцій фестивального руху.

Так, у 1960-х роках серед шанувальників легендарного фестивалю «Coachella» був поширений подібний до «хіпі» стиль одягу. Пізніше, у 1970 роках, епохи «свободи та порушених правил», серед артистів та відвідувачів фестивалів «Woodstock» та «Glastonbury» набули популярності стилі «панк» та «глем-рок». У 1980 роках з'явилась «нова хвиля» моди тогочасних фестивалів: відомий диско-стиль.

З появою електронної музики наприкінці 80-х років фестивальна мода почала змінюватися від дизайнерських суконь до більш бруталного стилю вже у 90-х роках: комбінезони, широкі штани, військові принти, бандани, чокери та інше.

Наразі фестивальна мода також продовжує розвиватись, змішуючи найрізноманітніші стилі. Час від часу деякі фестивалі, такі як «Lollapalooza», «Coachella» та «Tomorrowland», створюють свої власні лінійки одягу [165]. Такий аспект атмосфери фестивалю робить цю подію унікальнішою та, як наслідок, значно посилює загальні враження відвідувачів.

Не менш важливим є партнерство фестивалів не тільки зі спонсорами, а й співпраця з відповідними туристичними організаціями та компаніями, серед яких:

- туроператори та турагенства,
- авіакомпанії,
- фірми з прокату автомобілів,
- транспортні компанії,
- атракціони,
- радіо- та телекомпанії,
- ресторани та кафе,
- рекламні агентства,
- туристичні асоціації та організації,
- екскурсійні бюро,
- держустанови зі сфери туризму та івент-індустрії [106, с.18].

За рахунок розвитку партнерської мережі кожен фестиваль має змогу у разі збільшити число своїх відвідувачів, завоювати їх лояльність та прихильність, покращити якість організації події та отримати підтримку від відповідних партнерів.

Наприклад, фестиваль електронної музики «Tomorrowland» (Бом (Бельгія), Іту (Бразилія), Чаттахоочі Хілс (США)) тісно співпрацює з туристичними партнерами – туроператорами з Європи, Азії, Північної та Південної Америки, а також з Австралії [32].

Однією з ключових характеристик сфери туризму є сезонність подорожей, і фестивальні тури не є винятком у цьому аспекті. Так, більшість фестивалів організовують у теплий період року (квітень-вересень), у той час, як у холодний період року їх кількість порівняно менша.

Наразі організація різноманітних фестивалів у період низького туристичного сезону є одним із ключових способів вирішення питання сезонності туристичних потоків, оскільки фестивальний туризм залежить від проведення фестивалів (як невід'ємної складової фестивального туру), які можна організувати незалежно від сезону [14, с. 14; 129, с.7].

Головною негативною тенденцією 2020-го року для розвитку івент-індустрії та сфери туризму загалом є пандемія коронавірусної інфекції COVID-19 (SARS-COV-2). Туризм є одним із секторів, які найбільше постраждали від пандемії коронавірусу. За оцінками ОЕСР, сфера міжнародного туризму впаде приблизно на 80% у 2020 році, зокрема подієвий туризм – один із найбільш постраждалих, адже його масовість – головна загроза сьогоденних умов [144, с. 2].

Пандемія COVID-19 мала руйнівний вплив на релігійні фестивалі у всьому світі. Оскільки релігійні події відбуваються у визначені дати, їх проведення згідно вимог ВОЗ, перенесення чи скасування є очевидним.

Так, Міжнародною Радою «Весак» (International Council Vesak, ICDV) було скасовано святкування в честь народження Будди «Весак», а участь у фестивалі Ратха-Ятри в Індії взяло 500 осіб і подія транслювалась на телебаченні [126; 147].

З початку коронакризи в середині березня й до середини липня було скасовано 100% запланованих фольклорних фестивалів у Європі. За даними Європейської асоціації фольклорних фестивалів (EAFF), із запланованих на цей період фестивалів 38% були перенесені на більш пізні дати цього року, а 62% - скасовані та перенесені на 2021 рік [133].

Чимало культових кінофестивалів об'єднались задля проведення Всесвітнього кінофестивалю в онлайн-форматі, серед них – Берлінський, Каннський, Венеціанський, Лондонський та Сан-Себастьянський кінофестиваль [110].

Більшість музичних фестивалів світу були скасовані, зокрема всесвітньо відомі фестивалі сучасної музики «Glastonbury», «Coachella» «BBC Radio 1's Big

Weekend», «Lollapalooza», Монреальський джазовий фестиваль фестивал, «Byron Bay Bluesfest» та інші музичні фестивалі [105; 107; 127; 134; 142].

Наслідки пандемії спричинили ті чи інші зміни фестивального руху у світі, на які організатори подій вимушені реагувати, пристосовуючись до епідемічних умов сьогодення: з одного боку, надзвичайно важливо підтримувати здоров'я та безпеку персоналу, спонсорів та відвідувачів фестивалів, а з іншого - виконувати фінансові зобов'язання - або, принаймні, мінімізувати збитки. Тому у сучасних мінливих умовах готовність до швидкого реагування та можливого пристосування повинні бути невід'ємними аспектами планування фестивалів.

Кризовими рішеннями для організаторів фестивалів можуть бути конкретні заходи за різними сценаріями.

Переїзд фестивалю – один із можливих варіантів проведення події у заздалегідь обрані дати, але на новій локації. Оскільки для планування фестивалю потрібен чималий проміжок часу, при такому сценарії організаторам потрібно бути готовими діяти швидко і ефективно, шукаючи відповідну локацію та проводячи комунікаційну політику з партнерами, спонсорами та відвідувачами події. Більш того, можуть бути передбачені штрафні санкції з боку відповідних партнерів та спонсорів.

Перенесення фестивалів є багатостороннім рішенням, оскільки відстрочка події вимагає схвалення всіх партнерів та спонсорів. Також важливо оцінити реакцію відвідувачів.

Скасування фестивалю відбувається у тому випадку, коли його організатор не може гарантувати безпеку учасників або якщо він передбачає проблеми з логістикою через обмеження на в'їзд іноземних громадян у країну проведення події. Сценарій такої ситуації передбачає зосередження всіх зусиль пом'якшення негативних наслідків відміни або ж виплати відповідних відшкодувань та чітку і професійну комунікаційну стратегію задля надання вчасної інформації партнерам, спонсорам та відвідувачам фестивалю. Так, фестиваль скасовується і його проведення можливе за сприятливих умов у майбутньому.

Якщо ці три варіанти все ще підтримують традиційний формат проведення фестивалю, наступні два дозволяють взаємодіяти, але вже віддалено,

використовуючи сучасні технології. Так, віртуальні та гібридні події - два додаткові варіанти, які також можна розглядати задля проведення фестивалю.

Віртуальні фестивалі – це формат події, який дозволяє відвідувати її онлайн з будь-якої точки планети. Такий сценарій потребує активної комунікаційної політики для аудиторії фестивалю і є цілком сумісним з івент-маркетингом та стратегією спонсорства, який мають значно менший негативний вплив, аніж у попередніх випадках. Віртуальні події можуть охопити навіть ширшу аудиторію, ніж традиційні події в прямому ефірі.

Гібридні фестивалі представляють поєднання живих та віртуальних аспектів. Так, певна кількість відвідувачів та персоналу може бути присутньою безпосередньо на локації проведення події, тоді як широка аудиторія відвідує захід віддалено - онлайн.

Усі варіанти проведення подій мають свої плюси і мінуси. Головна проблема для організаторів фестивалів полягає у визначенні сценарія організації події, яка найбільше відповідає їхнім потребам та можливостями [111].

Вищенаведені тренди фестивального руху у світі допоможуть надалі окреслити стратегічні напрямки розвитку фестивального туризму в Україні задля становлення його міжнародного рівня.

Висновки до розділу 2

Зарубіжний досвід організації та розвитку подієвого туризму дуже різноманітний. Серед провідних щодо цього різновиду туризму країн світу є Австралія, Канада, Чехія, Данія, Естонія, Франція, Ірландія, Японія, Корея, Латвія, Нова Зеландія, Португалія, Словенія, Іспанія, Швейцарія, Туреччина та Великобританія.

У ході проведеного дослідження було проаналізовано особливості державної політики в івент-індустрії країн-лідерів з розвитку сфери подій, зокрема й сфери подієвого туризму: Австралія, Канада, Данія, Естонія, Ірландія, Нова Зеландія та Великобританія.

Саме ці країни виділяють значні ресурси на розвиток подієвого туризму задля підвищення своєї привабливості та конкурентоспроможності на міжнародному ринку туристичних послуг. У свою чергу, фестивальному туризму, як одному з основних підвидів подієвого, увага також приділяється.

Аналізуючи державну політику у сфері подієвого, зокрема й фестивального туризму, та стратегії їх розвитку у країнах-лідерах світової івент-індустрії, можна окреслити стратегічні напрямки розвитку сфери подій та, як наслідок, становлення міжнародного рівня фестивального туризму.

Серед таких напрямків є:

1. Тісна співпраця державного та приватного сектора супутніх галузей.
2. Функціонування державної організації з розвитку івент-індустрії та/або подієвого туризму на основі співпраці з відповідними національними та міжнародними організаціями та асоціаціями.
3. Розробка національної та регіональних стратегій розвитку подієвого туризму.
4. Членство країни у регіональних та міжнародних організаціях зі сфери івент-індустрії та фестивального руху.
5. Активна промоція фестивальних подій за допомогою сучасних телевізійних та маркетингових технологій.

Окрім національного та регіонального підходу до вивчення державної політики у сфері подієвого туризму, також було виявлено та охарактеризовано особливості функціонування міжнародних організацій, які також відіграють вагомую роль у розвитку подієвого, зокрема й фестивального, туризму у світі: Європейська асоціація фестивалів, Міжнародна асоціація фестивалів та подій, Європейська Асоціація фольклорних фестивалів, Міжнародна рада організацій фольклорних фестивалів та народного мистецтва та Асоціація організаторів фестивалів.

Також було окреслено та охарактеризовано відповідні наймасштабніші і найпрестижніші фестивали світу за наступними видами: музичні, фольклорні, спортивні, релігійні, гастрономічні, кінофестивали та фестивали сучасних субкультур.

Так, наймасштабнішими за кількістю відвідувачів є музичні фестивалі, які є доволі поширеними у всіх регіонах світу. Країнами-лідерами сучасного музичного фестивального руху є США, Австралія, Великобританія та деякі інші країни Європи.

Чимало «культових» кінофестивалів проводиться саме у Європі, зокрема Роттердамський, Каннський, Берлінський, Венеціанський та інші фестивалі.

Натомість, фольклорні, релігійні та гастрономічні фестивалі розповсюджені у країнах світу з історично багатою культурою та національними традиціями різних народів та етносів – країни Європи, Близького Сходу та Азії. У свою чергу, активно розвиваються спортивні фестивалі та фестивалі сучасних субкультур.

У ході роботи окреслено та охарактеризовано сучасні тренди фестивального руху у світі: використання сучасних маркетингових технологій, індивідуальний підхід, еко-усвідомленість, організація волонтерських заходів, використання нових технологічних рішень, використання нетрадиційних локацій, активна співпраця зі спонсорами, туристичними організаціями та компаніями, урізноманітнення послуг та товарів (зокрема їжі та напоїв), серійний формат проведення фестивалів, популярність так званої фестивальної моди, а також пристосування до сучасних епідеміологічних умов.

РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Сучасні тенденції розвитку фестивального туризму в країні

В Україні фестивальний туризм почав розвиватися з 90-х років ХХ ст. і сьогодні представлений широкою гамою культурно-пізнавальних турів, які організовуються для відвідин національних і міжнародних ярмарків, виставок, спортивних змагань, серед яких особливе місце займають усесвітні олімпіади. В Україні популярними стали і фестивальні тури: фестивалі, фестини, вернісажі, мистецькі заходи, конкурси, шоу-програми [86, с. 141].

Тому фестивальний рух в Україні останнім часом не може бути непоміченим. «Фестивальний бум» розпочався у 2016 р. і продовжується дотепер, розвиваючись швидкими темпами. Аналізуючи останні 5 років «розквіту» фестивального руху, можна визначити його сучасні тенденції розвитку, а саме: динамічні зміни кількості фестивалів, число відвідувачів найпопулярніших фестивалів, а також сезонність фестивального руху в країні.

У зв'язку з відсутністю деяких показників щодо фестивального руху в областях України, наразі неможливо визначити точну кількість багатьох фестивалів. Натомість цілком можливо окреслити найпопулярніші фестивалі України за їх видами.

Етнофестивальний туризм в Україні представлений широкою гамою культурно-пізнавальних турів, які організовуються для відвідин національних і міжнародних ярмарок, виставок, спортивних змагань тощо. Сьогодні такі тури все частіше з'являються у переліку пропонованих туристичних послуг, які надають туристичні підприємства.

До списку міжнародних фольклорних фестивалів, що проводяться в Україні входять: «Поліське літо з фольклором», «Калинове літо на Дніпрі», «Етновир», міжнародний фольклорний молодіжний фестиваль традиційної культури «Древлянські джерела» та інші [86, с. 142].

Географія етнофестивального туризму (територіальний аспект) пов'язана зі збереженням етнокультурної мозаїчності етносів України, територіально локалізується в окремих етнографічних регіонах, адміністративно-політичних одиниць. Регіональні особливості культури й побуту, народні пісні й танці, святкові гуляння виступають важливим етнокультурним ресурсом.

Найбільш відомими і масовими етнофестивалами України є: Всесвітні бойківські фестини «З чистих джерел» (м. Турка), «Бойківська ватра» (м. Долина), «Бойківська Дрогобиччина» (с. Нагуєвичі), «Карпатія» (м. Львів і м. Трускавець), «Я люблю Карпати» (сmt. Славське), «Дзвони Лемківщини» (м. Монастирок), «Підкамінь» (с. Підкамінь), «Львів – столиця ремесел» (м. Львів), «Карпатський вернісаж» (м. Івано-Франківськ) та інші (див. додаток Г).

Заслужують на увагу у прихильників історії рідного краю фестивалі історичної реконструкції, які відтворюють (за концепцією “жива історія”) окремі історичні події та періоди, органічно поєднують історичні реконструкції з етнокультурними заходами та спортивними змаганнями.

Серед найвідоміших з них серед туристів згадаємо такі як фестиваль української середньовічної культури «ТуСтань!» (с. Урич, Сколівський р-н), фестиваль середньовічної культури «Львів стародавній» (м. Львів), низка фестивалів – історичних реконструкцій епохи Київської Русі «Парк Київська Русь» (Обухівський р-н, Київщина), фестиваль історичного фехтування і слов'яно-варязької культури «Коровель» (Чернігівщина), міжнародний лицарський турнір «Білгородська фортеця» (м. Білгород-Дністровський, Одещина), фестиваль військово-історичної реконструкції «Terra Heroika» (м. Кам'янець Подільський), міжнародний історико-мистецький фестиваль «Генуезький шолом» (м. Судак) та інші.

Користуються заслуженою увагою туристичного товариства такі атракції як етнофестивалі сатири та гумору: фольклорно-етнографічний фестиваль «Захарецький Гарчик» (с. Підзахаричі, Путильський р-н, Чернівеччина), міжнародний фестиваль українського гумору «Карпатський словоблуд» (м. Ужгород) тощо.

З особливим інтересом етнотуристи ставляться до професійно-ремісничих етнофестивалів: міжнародний фестиваль соломникарського мистецтва «Сніп» (м. Луцьк), свято бджолярів «Свято бойківського меду» (м. Дрогобич), свято хліба (м. Львів, м. Переяслав-Хмельницький), фестиваль пивоварів «Львівське пиво» (м. Львів), міжнародний симпозіум гутників «Львів – столиця гутників», свято вівчарів «Проводи на полонину» і «Полонинське літо» (Рахівський р-н, Верховинський р-н), міжнародний фестиваль ковалів «Замкові ворота» (м. Львів), фестиваль ковалів «Гамора» (с. Лисичеве, Закарпаття); фестиваль писанкарів (с. Космач, Коломийський р-н), фестиваль рибалок (с. Кальне, Мукачівський р-н), свято лісоруба (НПП «Синевир», Закарпаття) та інші.

Об'єктами фестивального туризму України також виділяються релігійні фестивалі, присвячені традиційним релігійно-обрядовим подіям українського календаря: «Великдень у Космачі» (с. Космач), «Маланка фест» (м. Чернівці), «Дзвони Покрови» (м. Львів), «Ой, радуйся земле», «Велика коляда», «Спалах Різдвяної зірки», «Фестиваль вертепів», «Велика Гаївка», «Святий Миколай дарує свято» та інші [82].

Підвищений інтерес у туристів викликають гастрономічні фестивалі: основною «родзинкою» яких є представлення національної кухні та дегустація окремих страв та напоїв. Серед них: «Борщ'їв» (м. Борщів, Тернопільщина), фестиваль дерунів (м. Коростень, Житомирщина), фестиваль кави (м. Львів), фестиваль меду (у понад двох десятках селищ і містечок України), свято «Бойківського меду» (м. Долина), фестиваль чаю (м. Золочів), «Гуцульська бринза» (м. Рахів), «Верховинське сало» (с. Міжгір'я, Закарпаття), «Гуцульська ріпа» (с. Лазенщина, Закарпаття), «Свято пампуха» (м. Львів), «Берлибанський банош» (с. Костилівці Рахівського р-ну), «Червене вино» (м. Мукачєво), винний фестиваль (м. Берегово), фестиваль шоколаду (м. Львів) та інші (див. додаток Д).

Особливої популярності в Україні набувають і музичні фестивалі: як сучасної музики, так і класичної. Так, серед фестивалів сучасної музики найпопулярнішими в Україні є фестивалі сучасної музики різних жанрів, такі як «Atlas Weekend» та «Upark», рок-фестивалі (наприклад, «Тарас Бульба» та

«Бандерштат») та фестивалі електронної музики, серед яких – «Білі ночі» та «Ostrov» (див. додаток Ж).

Наймасовішим фестивалем України є фестиваль сучасної музики «Atlas Weekend», який у 2019 році відвідало рекордні 538 000 осіб [17].

Всеукраїнськими фестивалями класичної музики можна назвати фестиваль «Odessa Classics» та «LvivMozArt», джазові фестивалі «Leopilis Jazz Fest» та «Koktebel Jazz Festival» (див. додаток З).

Серед кінофестивалів України міжнародне визнання мають: «Молодість» (Київ), «Docudaus UA» (Київ), «Фестиваль 86» (Славутич), «WizArt» (Львів), «KISFF» (Київ), Одеський міжнародний кінофестиваль та інші [60] (див. додаток К).

Говорячи про сезонність фестивального руху в Україні, то, якщо аналізувати дати та місяці проведення головних українських фестивалів, можна дійти наступного висновку: щорічні «фестивальні буми» припадають на теплі місяці року (період з квітня по вересень), за рахунок чого велика кількість фестивалів проводиться з мінімальною різницею в часі або ж взагалі проводиться одночасно. У свою чергу, холодні місяці року, а саме період з листопаду по березень, цілком можна вважати «низьким сезоном» у фестивальному русі України.

Таким чином, фестивалі проводяться лише у визначений час та з певною періодичністю: як правило, 1 раз у рік. Це означає, що кожен захід відбудеться тільки в конкретний час протягом певного періоду: від одного дня до тижня.

Аналізуючи міста України, в яких проводяться головні українські фестивалі, то найбільша їх кількість організовується у Західній Україні, у той час як у Східній частині країни цих подій нараховується в рази менше.

Не менш важливим є питання реклами, яке демонструє наступну тенденцію розвитку фестивального туризму у Україні. Організатори все більшої кількості фестивалів докладають достатньо зусиль аби їх події набули міжнародного та всеукраїнського визнання. Адже їх маркетингові програми ефективно спрямовані на різноманітні рекламні кампанії з використанням

зовнішньої реклами на вулицях міст, в міському транспорті, на радіо, на телебаченні та доволі перспективної та актуальної інтернет-реклами.

Більш того, 27 фестивалів України здобули відзнаку EFFE Label -2019-2020. Серед них – GogolFEST (м.Маріуполь), який двічі отримав відзнаку – «EFFE Label -2017-2018» і «EFFE Label -2019-2020», двічі став Лауреатом EFFE. Також двічі отримав відзнаку EFFE і фестиваль «Файне місто» (м.Тернопіль) – «EFFE Label -2017-2018» та «EFFE Label -2019-2020» [93].

Також наявна практика проведення різноманітних конкурсів та розіграшів квитків на фестивалі на радіостанціях, в соцмережах та проєктів із комунальними підприємствами. Наприклад, одними з успішних рекламних кампаній можна назвати розіграші квитків на фестиваль «OldCarLand» у Києві, який був проведений його організаторами у партнерстві з КП «Київпаstrанс», та на фестиваль «Atlas Weekend» у партнерстві з мережею супермаркетів «Сільпо», мережею магазинів музичних інструментів «JAM», мережею магазинів косметики «Космо» та радіостанцією «Hit FM».

Все популярнішим стає індивідуальний підхід для продажу квитків на українські фестивалі. Провідні фестивалі країни намагаються урізноманітнити категорії вхідних квитків та абонементів на фестиваль, спираючись на відповідну купівельну спроможність аудиторії відвідувачів. Наприклад, така політика присутня у музичних фестивалів «Atlas Weekend» та «UPark» у Києві, що пропонують придбати як абонемент на всі дні фестивалю, так і одноденні квитки. Аналогічно продаються квитки та абонементи на кінофестивалі «Wiz-Art» у Львові, «Молодість» та «Docudays UA» у Києві.

Серійний формат проведення фестивалів також віднедавна характеризує фестивальний рух України. Так, деякі фестивалі країни починають організовуватись одразу в декількох локаціях країни, серед таких - фестиваль документального кіно про права людини «Docudays UA», проводиться у 32 містах країни та фестиваль дитячого та підліткового кіно «Чілдрен Кінофест», що організовуються у понад 20-ти містах [59; 75].

Серед нововведень у фестивальному русі України також є тренд еко-усвідомленості. Згідно фінансового звіту станції для сортування сміття «Україна

без сміття» («УБС») за 2019 рік, її волонтери співпрацювали з більш ніж 15 подіями щодо питання сортування сміття. Зокрема й сортували на фестивалях «Кураж Базар», «Comic Con Ukraine», «WineFest» та ін. [61].

Так, відомі українські фестивалі впроваджують екологічні ініціативи, зокрема «Atlas Weekend» наголошує на сортуванні сміття, «Respublica» робить акцент на інклюзивності та екологічності, а «ZAXIDFEST» закликає відвідувачів повністю прибирати після себе наметове містечко.

За словами консультантки з екоменеджменту Юлії Маклюк, екоініціативи стають трендом. «Великі фестивалі типу «Atlas Weekend» чи «Kurazh» їх впроваджують, а менші - підтягуються, тому відвідувачі вже очікують певного рівня – того ж сортування, наприклад» [8].

Діяльність суб'єктів туристичної діяльності також певним чином характеризує розвиток фестивального туризму в Україні. Туроператорів, що розробляють та продають фестивальні або «змішані» тури по Україні порівняно мало. Попит на сформовані фестивальні тури серед українського населення майже відсутній. Це пов'язано з високим рівнем мобільності та самостійності українських туристів.

Серед туроператорів України, що розробляють та реалізують фестивальні тури по Україні, є Kraina.UA, Svitlana Travel Company, ВідВідай, АккордТур, Ukrainian Tour, Ястріб-Тур, Wonders & Holidays, ТамТур, EtnoTour, Алітас-Тур, Афіша UA, Anga Travel.

Області та міста України з кожним роком все більше акцентують увагу на свої фестивалі. Яскравим прикладом є активна виставкова діяльність представництв туристично-інформаційних центрів на різноманітних туристичних виставкових салонах України, головний з яких - щорічний міжнародний туристичний салон UITT & UITM. Так, подієві ресурси рекламуються шляхом змістовних консультацій та видання так званих календарів подій на кожен рік та супутньої текстової інформації у вигляді брошур, журналів та збірників.

Таким чином, наразі в Україні спостерігається бурхливий розвиток фестивального руху.

3.2. Проблеми розвитку фестивального туризму в Україні

Серед сучасних тенденцій розвитку фестивального туризму в Україні є чимало проблемних аспектів, які уповільнюють або ж зовсім перешкоджають розвитку цього різновиду туризму.

Державна політика України в царині фестивального туризму та фестивальної діяльності в цілому практично відсутня. В Законі України «Про Туризм» подієвий туризм не визнаний окремим видом туризму, а словосполучення «фестивальний туризм» та всі аспекти, що його стосуються, й зовсім не зустрічаються [81].

Щодо фестивальної діяльності ситуація аналогічна. Згідно з Законом України «Про підприємницьку діяльність», загальна ідентифікація та перспективність фестивальної діяльності як економічної, так і підприємницької діяльності на законодавчому рівні відсутні [80].

Недосконалість ведення статистичної діяльності є доволі вагомою проблемою, яка перешкоджає дослідженням фестивального руху та гальмує його розвиток. Державна служба статистики України надає статистичні дані лише про діяльність концертних організацій, кількість слухачів на концертах та про виставкову діяльність (дані про виставки та ярмарки) [41].

З боку організаторів статистика також майже відсутня. Існуючі статистичні дані не дають змогу достатньо повно проаналізувати кількість фестивалів по областях України та кількість їх відвідувачів, оскільки зі щоденним їх зростанням прослідкувати та визначити це просто неможливо. Більш конкретну та змістовну інформацію надають друковані та інтернет-джерела, інформаційні сайти у вигляді аналітичних статей про фестивалі України, інтерв'ю з їх організаторами та журналістські розслідування, що стосуються фестивалів України.

Організатори лише небагатьох фестивалів України ведуть статистичну діяльність. Так, щорічно відомо точне число відвідувачів, іноземних гостей, певних фактів (наприклад, кількість сцен, виконавців, гектарів території, годин музики та інше) таких фестивалів як «Atlas Weekend», «WoodStock Ukraine» та

«Old Car Land». Статистичні дані висвітлюються на офіційних сайтах та сторінках фестивалів у соцмережах через деякий час після їх проведення.

Також варто зазначити, що подієвому туризму приділяється замало уваги як у державній стратегії розвитку туризму, так і в регіональних й міських. У свою чергу, Україна не має тієї чи іншої організації або асоціації з подієвого, тим паче – фестивального туризму.

Яскраво виражена сезонність проведення фестивалів в Україні, що спричинила ще одну негативну тенденцію: «фестивальні буми» припадають на теплі місяці року (період з квітня по вересень), за рахунок чого велика кількість фестивалів проводиться з мінімальною різницею в часі або ж взагалі проводиться одночасно. У свою чергу, холодні місяці року, а саме період з листопада по березень, цілком можна вважати «низьким сезоном» фестивального руху в країні.

Недосконалість маркетингових досліджень несе за собою низку перешкод та недоліків у проведенні рекламних кампаній фестивалів. Відповідними проблемами у проведенні маркетингових досліджень ринку туристичних послуг, зокрема й ринку фестивального туризму в Україні, є наступні:

- *поведінка споживачів*: небажання споживачів, щоб під час маркетингових досліджень втручалися в їхнє особисте життя, що часто зумовлює їх відмову від участі в маркетингових дослідженнях, а також суб'єктивність їх думок, що ускладнює визначення достовірних результатів дослідження;
- *етичні проблеми*: об'єктивність проведення дослідження, відсутність фальсифікації отриманих даних, ненадання всієї інформації, неправильна інтерпретація одержаних результатів, конфіденційність інформації, загроза суспільній безпеці від просування недоброякісних і небезпечних товарів;
- *маркетингова діяльність суб'єктів туристичної діяльності*: маркетингові дослідження зазвичай проводяться рідко, нерегулярно та лише при гострій необхідності. Такі маркетингові дослідження проводяться занадто малою кількістю туроператорів, у той час, як турагентства зовсім їх ігнорують;

- *низький професійний рівень фахівців з маркетингу*: наявність випадків шахрайства, неточність досліджень або їх неправильність;
- *використання методів досліджень*: практична незадіяність складних та інвестиційно-витратних методів досліджень;
- *відсутність стандартизації та науково-практичної єдності у питанні змісту показників маркетингових досліджень*: неточність визначення економічних категорій;
- *наявність так званих «замовлених досліджень»*, які викривляють ринкову ситуацію на користь замовника або власника інформаційного джерела;
- *використання різних методик оцінювання даних* також сприяють викривленню ринкової ситуації або неточному розумінню її стану.

Прикладами недостатньої організованості можна назвати програми фестивалів «Atlas Weekend», «BeLive» та «UPark», адже на всіх трьох подіях були наявні затримки у графіку, черги та натовп, невдале розташування деяких інфраструктурних об'єктів та харчові отруєння відвідувачів після візитів фудкортів.

У зв'язку з браком навчальних заходів, що забезпечують підготовку фахівців у галузі івент-менеджменту, наразі зафіксована нестача професійних кадрів у сфері фестивального руху, яку також не можна ігнорувати. Сучасні фестивалі потребують високопрофільних організаторів та професійних команд з організації та проведення фестивалів. На сьогоднішній день організаторами фестивалів є амбіційні люди, творчі аматори без необхідних знань та досвіду, а також сезонні та непостійні робітники, як правило, ними є студенти або волонтери.

Як наслідок попередньої проблеми, низький рівень організації та проведення фестивалів, як правило, погіршує загальні враження гостей від відвідування події та знижує статус фестивалю. Процес організації та проведення охоплює – це доволі довгий проміжок часу, під час якого послідовно виконуються певні дії та вирішуються конкретні завдання з підготовки до проведення фестивалю. Так, при наявності певних неточностей та

безсистемності під час цього процесу, виникають проблеми в організації та проведенні фестивалів.

Типовими перешкодами та недоліками в роботі організаторів фестивалів є наступні аспекти:

- *недостатня привабливість розважальної програми заходу*: її одноманітність, не насиченість або невідповідність до наявних потреб відвідувачів фестивалю;
- *великі ризики зриву проведення фестивалів*: перенос фестивалів на деякий час, відміна або ж остаточна зупинка організації фестивалів;
- *безсистемність в організації та проведенні фестивалів*: відсутність чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між учасниками, перебої в роботі відповідного обладнання, недотримання або зміна програми заходу, наявність черг, харчові отруєння тощо;
- *проблемний пошук відповідної для проведення фестивалю локації*: важко віднайти найбільш вигідне для оренди місце для проведення заходу.

Менталітет українського населення є одним із проблемних чинників розвитку фестивального руху, адже українці готові відвідувати менш якісні, проте безкоштовні заходи, аніж платити за це гроші. М'яч ДредБол, постійний ведучий багатьох українських фестивалів, наголосив, що українці не готові платити за мистецтво, мов, «для них це - дикість» [84]. З цього випливає, що культура відвідування платних фестивалів у населення України тільки на стадії початку розвитку, тому безкоштовні фестивалі користуються більшою популярністю в українців, аніж платні. Цю негативну тенденцію підтверджує число відвідувачів у перший день фестивалю «Atlas Weekend» з безкоштовним входом – 152 тис. осіб, у порівнянні з 530 тис. відвідувачів за всі 6 днів фестивалю у 2019 році [17].

Відсутність або ж нестача обсягів фінансування з боку місцевих органів влади для організації та проведення фестивалів часто є однією з причин переносу або зриву запланованих фестивалів. Як правило, організатори здійснюють пошук спонсорів та намагаються вигравати гранти на організацію фестивалів, аніж домагаються фінансової допомоги від держави. Адже допомога від держави або

є недостатньою для проведення заходів, або ж вона взагалі відсутня. Так, у 2019 році не відбувся фестиваль писанок на Софійській площі Києва у зв'язку з проблемами фінансування цього проекту [85].

Сьогоднішній рівень розвитку інфраструктури є недостатнім для проведення фестивалів у багатьох областях України, адже їх інфраструктура не має наступних складових:

- *технічна потужність фестивалів*: відповідна потужність електронапруги, наявність потрібної техніки та обладнання;
- *належний рівень закладів розміщення*: їх місткість, сервіс, цінова політика;
- *відповідність території для потреб фестивалю*: транспортна доступність пропускна спроможність, наявність місць для паркування та автокемпінгу.

Відсутність єдиного, загальноприйнятого календаря подій, у тому числі, фестивалів, які щорічно проводяться в областях країни, також є однією із перешкод для розвитку фестивального туризму в Україні. У 2016 році була спроба створити такий календар у цілому по країні та окремо по деяких містах чи областях, проте всі вони - недосконалі, бо потребують розширення та доповнення. Наразі «офіційний» щорічний календар подій мають лише деякі області України, зокрема Чернігівська, Івано-Франківська та Херсонська [20; 21; 46].

Ще одна проблема - нерівномірність розподілу фестивалів по території України: чимало з них сконцентровані в областях Західної України, натомість в областях Центральної та Східної України їх організовується в рази менше. У той час, як в одній області проводиться одразу декілька фестивалів, в іншій може не бути жодного.

Також існує певна одноманітність фестивалів за тематикою: найпоширенішими фестивалями країни є фольклорні фестивалі (фестивалі історичної реконструкції, фестивалі народних ремесел і промислів, фестивалі традиційної культури та ін.), а також та музичні фестивалі – як сучасної, так і класичної музики.

Отже, фестивальний туризм в Україні має чимало негативних тенденцій, що перешкоджають його становленню у якості одного з найбільш привабливих

різновидів подієвого туризму в країні. Їх вплив необхідно послабити за допомогою реалізації стратегічних напрямків розвитку фестивального туризму у країні.

3.3. Перспективні напрями розвитку фестивального туризму в країні

На основі аналізу проблем виокремлюємо стратегічні напрямки розвитку фестивального туризму в Україні як на інституційному рівні, так й на рівні організаторів фестивалів та суб'єктів туристичної діяльності.

Так, на інституційному рівні, - це внести зміни до Закону України «Про туризм», додавши подієвий туризм та його різновиди, зокрема, фестивальний туризм. А також внести зміни до Закону України «Про підприємництво», ідентифікувавши та визначивши фестивальну діяльність як економічну та підприємницьку.

Актуальним залишається питання створення асоціації фестивалів у нашій країні. Це необхідно, в першу чергу, для підтримки тих авторитетних українських фестивалів, які були рушієм побудови незалежності нашої країни, але зараз заходяться в процесі зникнення. Разом зі створенням власної асоціації фестивалів для вітчизняних фестивалів відкриється можливість стати повноправними членами EFFE та вийти на новий міжнародний ринок.

Національна асоціація зможе не тільки підтримувати молоді та вже відомі фестивалі, а й зможе направляти отримані кошти від фестивалів-членів асоціації до міських бюджетів, в обхід корумпованих схем. Це безумовно сприятиме розвитку фестивального руху України, виводячи його на новий більш якісний європейський рівень.

Так, не менш важливою є підтримка вже існуючих фестивалів України.

З боку влади також необхідно створити умови для надходження інвестицій у фестивальний рух і фестивальний туризм. За рахунок успішної інвестиційної політики рівень інфраструктури збільшиться, задовольнивши сучасні потреби в технологіях та необхідних зручностях як українських, так й іноземних туристів.

Необхідною для розвитку фестивального туризму України також є тісна співпраця державних та приватних секторів супутніх галузей, спираючись на зарубіжний досвід ведення державної політики у країнах-лідерах з івент-індустрії.

Членство України у регіональних та міжнародних організаціях зі сфери івент-індустрії та фестивального руху також стане одним із чинників розвитку фестивального туризму країни. Серед таких організацій - Європейська асоціація фестивалів, Міжнародна асоціація фестивалів та подій, Європейська Асоціація фольклорних фестивалів, Міжнародна рада організацій фольклорних фестивалів та народного мистецтва та Асоціація організаторів фестивалів.

Необхідно щорічно розробляти точний календар подій в областях та містах України. Варто вдосконалити та надалі використовувати календарі, що розробляються місцевими та обласними туристично-інформаційними центрами. Показовим прикладом календаря подій в Україні є календар подій Чернігівської області, оприлюднений на сайті Туристично-інформаційного центру Чернігівської області в якості окремої вкладки. В календарі події розподілені по місяцям, охарактеризовані по датам, локації, програмі проведення та контактним номерам [77]. На основі таких календарів подій міст та областей також бажано розробляти окремий фестивальний календар за прикладами календарів фестивалів «Івано-Франківщина фестивальна» або ж «Пофестивалимо на Полтавщині» з повною характеристикою фестивалів областей [9; 10].

Не зайвим є створення умов організаторам фестивалів країни щодо надання статистичної інформації про організацію і проведення різноманітних фестивалів. За основу можна взяти принцип надання статистичної інформації від суб'єктів туристичної діяльності. Це надасть змогу окреслити додаткові тенденції фестивального руху. Також необхідно забезпечити фінансову підтримку або ж по можливості збільшувати її для створення умов, необхідних для організації фестивалів. Разом з цим слід надавати відповідні локації для проведення фестивалів або ж допомагати у їх пошуку.

Організаторам фестивалів бажано організовувати фестивалі у ті місяці року, коли їх кількість є низькою або коли вони взагалі відсутні: період з листопаду по березень.

Ще організаторам фестивалів слід створювати більш спеціалізовані фестивалі з відповідною нішею потенційних відвідувачів, враховуючі світові тенденції. Наприклад, перспективною є організація фестивалів сучасних субкультур, професійних фестивалів та спеціалізованих гастрономічних фестивалів (в честь конкретної страви, напою або ж кухні країни).

Організаторів фестивалів треба заохочувати організовувати фестивалі за межами обласних центрів України або ж започатковувати новий формат їх проведення – серійний, а суб'єктів туристичної діяльності - стимулювати до розробки фестивальних турів по регіонам та областям країни. Такий крок позитивно вплине на загальний розвиток інфраструктури областей України, на її географію фестивального туризму, а також на подальший розвиток внутрішнього та іноземного туризму у країні.

Не менш важливим є практика соціологічних опитувань серед населення регіону та туристів щодо організації і проведення фестивалів. Ці опитування стануть інформаційною базою для подальших досліджень потенційних туристів-відвідувачів фестивалів. За допомогою інтерв'ю або анкет можна проводити загальне опитування туристів, додаючи декілька питань про події та фестивалі, або ж безпосередньо опитувати відвідувачів фестивалів як на території фестивалю, так і заочним шляхом (по електронній пошті, на офіційному сайті фестивалю або ж по телефону).

Говорячи про трудові ресурси фестивального туризму, навчальним закладам України необхідно забезпечити підготовку фахівців з організації фестивального туризму та фахівців у галузі івент-менеджменту, додавши відповідні дисципліни у навчальні плани. Наприклад, затвердити навчальну дисципліну «Подієвий туризм» для підготовки фахівців с туризму та додати відповідну спеціальність «Івент-менеджер» або ж напрям підготовки з івент-менеджменту.

Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКІМ) – наразі єдиний в Україні навчальний заклад, що здійснює підготовку висококваліфікованих фахівців у сфері івент-менеджменту та індустрії дозвілля (івент-менеджерів, організаторів дозвіллевої діяльності, режисерів масових свят).

Враховуючи нерозривні зв'язки сфери туризму з івент-індустрією, для організаторів фестивалів важливою є участь у відповідних туристичних виставках та конференціях: як міжнародних, так і національних, регіональних та обласних.

Фестивальний туризм має бути цікавим й суб'єктам туристичної діяльності. З цією метою необхідно стимулювати туристичні фірми розробляти різноманітні фестивальні тури по всіх областях України упродовж усього року, особливо це стосується так званого «міжсезоння», зимових місяців та областей-аутсайдерів. Це забезпечить встановлення цілорічного сезону фестивального туризму в Україні.

Туристичним операторам слід удосконалювати маркетингові засоби щодо вивчення покупців фестивальних турів. Під час маркетингових досліджень необхідно враховувати особливі ознаки фестивальних турів у ролі послуг, що представлені комплексом маркетингу «7P»:

- продукт (product);
- планування (planning);
- місце (place);
- люди (people);
- ціни (prices);
- просування (promo);
- процес (process) [119, с. 110].

Спираючись на це, можна відобразити своєрідний комплекс маркетингу фестивальних турів та коротко охарактеризувати його складові.

Продукт. Він представлений фестивальними турами, основною метою яких є відвідування яких-небудь подій. Їх характерними рисами є наступні:

- подорожі є нетривалими (в середньому 3-5 днів);

- мають чітко виражені просторові рамки (місця проведення фестивалів);
- збільшення зацікавленості до фестивалів та свят;
- простежується чітка історія розвитку фестивалів;
- мають мету, що відрізняється від мети пізнавального туризму;
- існують зв'язки з іншими видами туризму;
- створена система класифікацій цього виду туру [15].

Наразі туристичні підприємства України мають можливість пропонувати широкий асортимент фестивальних турів як для українських, так й іноземних туристів за рахунок насиченості практично всіх областей країни фестивальними туристичними ресурсами.

Планування. Ефективність та надійність планування фестивальних турів напряму залежать, по-перше, від дат, частоти та сезонності проведення відповідних подій. По-друге, – від договірних відносин з їх організаторами. По-третє, - при належній увазі щодо використання календарів подій міст, областей, регіонів України та країни загалом.

Місце. Локація фестивалю, яку бажає відвідати споживач туристичного продукту, залежить від багатьох факторів, зокрема від рівня організації події, фінансових можливостей її організаторів, географії, частоти та сезонності її проведення, юридично-правових формальностей тощо.

Люди. Людські ресурси, які стосуються фестивальних турів, представлені як з боку туристичного підприємства, що розробляє та реалізує ці тури, так і з боку організаторів відповідних подій. Ці ресурси можна охарактеризувати за допомогою багатьох аспектів: кваліфікація, компетенція, освіта, мотивація, винагорода, особисті якості менеджерів з туризму, івент-менеджерів, івент-маркетологів, різноманітних працівників та волонтерів безпосередньо у період проведення подій. Наразі спостерігається гостра нестача висококваліфікованих кадрів у сфері фестивального туризму України.

Ціна. Собівартість фестивальних турів у порівнянні з туристичними продуктами іншого спрямування є доволі низькою, а, відповідно, їх низька вартість є дуже привабливою для потенційних туристів, особливо для українців. Вона залежить від організації конкретного фестивалю, адже деякі її складові

можуть змінюватись (наприклад, відсутність послуги проживання та зміна виду харчування у зв'язку з наявністю кемпінгу на території фестивалю та різноманітних фудкортів або ж закладів ресторанного господарства, послуги яких вже можуть бути включені у вартість квитка на фестиваль).

Таким чином, собівартість фестивального туру може містити в собі такі складові:

- проживання (заклад колективного розміщування або кемпінг);
- вартість вхідного квитка або абонементу на фестиваль;
- медичне страхування;
- харчування;
- проїзд до місця або міста проведення фестивалю на авіа-, авто- або залізничному транспорті;
- трансфери (аеропорт/вокзал – готель/кемпінг - аеропорт/вокзал).

Просування. Одним із основних маркетингових способів просування туристичного продукту є туристична реклама. Вона є активним засобом здійснення маркетингової політики туристичної фірми по просуванню туристичного продукту, посиленню зв'язку між виробником і споживачем туристичного продукту.

Завдяки цифровому маркетингу, потенційним споживачем фестивальных турів, із яким цифровими методами може взаємодіяти туристичне підприємство, є сучасне молоде населення. Адже саме молодь активно користується сучасними гаджетами – смартфонами з їх цифровими можливостями (зокрема й виходом в інтернет), має можливість сплатити невелику суму вартості таких турів, може провести в турі порівняно короткий проміжок часу (наприклад, уїк-енд) без суттєвого впливу на навчальну та/або трудову діяльність, покинувши місце постійного проживання, що дає змогу відновити духовні та фізичні сили.

Також актуальною є активна промоція фестивальных подій за допомогою сучасних телевізійних технологій: просування за допомогою професійних відео, знятих на сучасну професійну техніку, а також дрони.

Процес. Процес надання такої туристичної послуги як фестивальный тур має два елементи: стандартизація та ступінь участі споживача. Стандартизація

стосується як роботи представників туристичного підприємства, так і персоналу, що бере безпосередню участь у процесі надання туристичної послуги, спираючись на відповідні юридично-правові дозволи (стандарти, ліцензії, сертифікати тощо). Без цих дозвільних документів ні туристичне підприємство, ні організатори події не матимуть право функціонувати і навпаки повинні дотриматись їх вимог заради покращення якості надаваних послуг. Другий елемент характеризує те, що турист в якості відвідувача будь-якої події бере безпосередню участь у процесі надання туристичної послуги – фестивального туру – в ролі пасивного глядача на концерті чи виставі, учасника призового конкурсу або ж учня в майстер-класі.

Враховуючи специфічні властивості подієвих турів, охарактеризовані вище в якості складових їх комплексу маркетингу, суб'єкти туристичної діяльності матимуть певне інформаційне підґрунтя для змістовного та результативного проведення маркетингових досліджень. Це забезпечить більш точне визначення сегменту потенційних покупців фестивальних турів.

Вищенаведені стратегічні напрямки розвитку фестивального туризму в Україні зменшать або ж зовсім ліквідують негативний вплив деяких чинників на розвиток цього виду туризму. За рахунок комплексного виконання цих заходів фестивальний туризм матиме змогу стати одним із найпопулярніших різновидів туризму країни.

Висновки до розділу 3

В останньому розділі дипломної роботи було проаналізовано тенденції, проблеми та перспективи розвитку фестивального туризму в Україні.

Так, тенденціями розвитку фестивального туризму в Україні за останні 5 років є наступні:

- Найпопулярнішими фестивалями країни є музичні та фольклорні;
- Чимало фестивалів України мають міжнародне визнання, зокрема 25 з них нагороджені відзнакою EFFE;
- Яскраво виражена сезонність фестивального руху;

- Нерівномірність розподілу фестивалів по території країни;
- Туроператорів, що розробляють та реалізують фестивальні або «змішані» тури по Україні порівняно мало;
- Попит на сформовані фестивальні тури серед українського населення майже відсутній;
- Активна виставкова діяльність представництв туристично-інформаційних центрів країни.

У ході дослідження фестивального руху України було виявлено чимало проблем його розвитку, зокрема: ведення відповідної статистичної та маркетингової діяльності, нестача професійних кадрів у сфері фестивального руху, брак обсягів фінансування для організації подій, відсутністю єдиного загальноприйнятого календаря подій, одноманітність та нерівномірність розподілу фестивалів, а також з недостатній рівень інфраструктури.

На основі наявних проблем, було визначено перспективні напрямки розвитку фестивального туризму в Україні:

- Внесення суттєвих змін до Законів України «Про підприємництво» та «Про туризм»;
- Створення національної асоціації фестивалів країни;
- Ведення успішної інвестиційної політики у сфері фестивального туризму;
- Тісна співпраця державних та приватних секторів супутніх з фестивальною галузєю;
- Членство України у регіональних та міжнародних організаціях зі сфери івент-індустрії та фестивального руху ;
- Розробка всеукраїнського та обласних календарів подій, у т.ч. календарів фестивалів;
- Ведення статистичної діяльності з боку Державної служби статистики та організаторів фестивалів;
- Забезпечення цілорічного туристичного сезону за рахунок фестивального туризму;

- Організація фестивалів за межами обласних центрів України або ж запровадження серійного формату їх проведення;
- Урізноманітнення тематики фестивалів;
- Проведення соціологічних опитувань серед населення регіону та туристів щодо проведення фестивалів;
- Забезпечення івент-індустрії країни трудовими ресурсами шляхом затвердження відповідних навчальних дисциплін або ж спеціальностей;
- Розробка туроператорами фестивальних турів по всіх областях України та їх реалізація впродовж усього календарного року;
- Удосконалення маркетингових засобів щодо просування як фестивалів, так і фестивальних турів;
- Підтримка вже існуючих фестивалів;
- Активна участь організаторів фестивалів у відповідних туристичних виставках та конференціях;

Такі стратегічні напрямки розвитку фестивального туризму в Україні зменшать або ж зовсім ліквідують негативний вплив деяких чинників на розвиток цього виду туризму. За рахунок комплексного виконання цих заходів фестивальний туризм матиме змогу стати одним із найпопулярніших різновидів туризму країни.

ВИСНОВКИ

Під фестивальним туризмом розуміємо тимчасовий виїзд особи з місця проживання з метою відвідування масових святкових дійств (святкувань), ознайомлення з досягненнями в певних видах мистецтва (музичного, театрального, естрадного, циркового або кіномистецтва).

Фестивальний туризм як різновид подієвого має тісні зв'язки з іншими видами туризму та виражені характерні ознаки, завдяки чому забезпечується перспективність розвитку цього виду туризму.

Фестивалі найчастіше класифікуються за такими ознаками: за типологією фестивалів, за масштабом події, за терміном і тривалістю події. Слід зазначити, що і фестивалі, і фестивальні тури класифікуються однаково: для класифікації фестивальних турів використовується класифікація фестивалів і навпаки.

Країнами-лідерами з розвитку сфери подій, зокрема й сфери подієвого туризму, є такі: Австралія, Канада, Данія, Естонія, Ірландія, Нова Зеландія та Великобританія. Саме ці країни виділяють значні ресурси на розвиток подієвого туризму задля підвищення своєї привабливості та конкурентоспроможності на міжнародному ринку туристичних послуг. У свою чергу, фестивальному туризму, як одному з основних різновидів подієвого, увага також приділяється.

Аналізуючи державну політику у сфері подієвого, зокрема й фестивального туризму, та стратегії їх розвитку у країнах-лідерах світової івент-індустрії, можна окреслити стратегічні напрямки розвитку сфери подій та, як наслідок, становлення міжнародного рівня фестивального туризму:

- Тісна співпраця державного та приватного сектора супутніх галузей;
- Функціонування державної організації з розвитку івент-індустрії та/або подієвого туризму на основі співпраці з відповідними національними та міжнародними організаціями та асоціаціями;
- Розробка національної та регіональних стратегій розвитку подієвого туризму;
- Членство країни у регіональних та міжнародних організаціях зі сфери івент-індустрії та фестивального руху;

- Активна промоція фестивальних подій за допомогою сучасних телевізійних та маркетингових технологій.

Міжнародними організаціями, які відіграють вагомую роль у розвитку подієвого, зокрема й фестивального, туризму у світі є наступні: Європейська асоціація фестивалів, Міжнародна асоціація фестивалів та подій, Європейська Асоціація фольклорних фестивалів, Міжнародна рада організацій фольклорних фестивалів та народного мистецтва та Асоціація організаторів фестивалів.

Наймасштабнішими за кількістю відвідувачів є музичні фестивалі, які є доволі поширеними у всіх регіонах світу. Країнами-лідерами сучасного музичного фестивального руху є США, Австралія, Великобританія та деякі інші країни Європи.

Чимало «культових» кінофестивалів проводиться саме у Європі, зокрема Роттердамський, Каннський, Берлінський, Венеціанський та інші фестивалі.

Натомість, фольклорні, релігійні та гастрономічні фестивалі розповсюджені у країнах світу з історично багатою культурою та національними традиціями різних народів та етносів – країни Європи, Близького Сходу та Азії. У свою чергу, активно розвиваються спортивні фестивалі та фестивалі сучасних субкультур.

Серед особливостей фестивального руху у світі на сьогоднішній день є використання сучасних маркетингових технологій, індивідуальний підхід, еко-усвідомленість, організація волонтерських заходів, використання нових технологічних рішень, використання нетрадиційних локацій, активна співпраця зі спонсорами, туристичними організаціями та компаніями, урізноманітнення послуг та товарів (зокрема їжі та напоїв), серійний формат проведення фестивалів, популярність так званої фестивальної моди, а також пристосування до сучасних епідеміологічних умов.

Тенденціями розвитку фестивального туризму в Україні є такі: яскраво виражена сезонність фестивального руху, туроператорів, що розробляють та продають фестивальні або «змішані» тури по Україні порівняно мало, попит на сформовані фестивальні тури серед українського населення майже відсутній,

активна виставкова діяльність представництв туристично-інформаційних центрів міст країни.

У ході дослідження фестивального руху України було виявлено чимало проблем його розвитку, зокрема: недосконале ведення відповідної статистичної та маркетингової діяльності, нестача професійних кадрів у сфері фестивального руху, брак обсягів фінансування для організації подій, відсутність єдиного загальноприйнятого календаря подій, одноманітність та нерівномірність розподілу фестивалів по території країни, а також недостатній рівень інфраструктури задля їх проведення.

На основі наявних проблем, було визначено перспективні напрямки розвитку фестивального туризму в Україні, ними є:

- Внесення суттєвих змін до Законів України «Про підприємництво» та «Про туризм»;
- Створення національної асоціації фестивалів країни;
- Ведення успішної інвестиційної політики у сфері фестивального туризму;
- Тісна співпраця державних та приватних секторів супутніх галузей;
- Членство України у регіональних та міжнародних організаціях зі сфери івент-індустрії та фестивального руху ;
- Розробка всеукраїнського та обласних календарів подій, у т.ч. календарів фестивалів;
- Ведення статистичної діяльності з боку Державної служби статистики та організаторів фестивалів;
- Забезпечення цілорічного туристичного сезону за рахунок фестивального туризму;
- Організація фестивалів за межами обласних центрів України або ж запровадження серійного формату їх проведення;
- Урізноманітнення тематики фестивалів;
- Проведення соціологічних опитувань серед населення регіону та туристів щодо проведення фестивалів;

- Забезпечення івент-індустрії країни трудовими ресурсами шляхом затвердження відповідних навчальних дисциплін або ж спеціальностей;
- Розробка туроператорами фестивалівних турів по всім областям України та їх реалізація впродовж усього календарного року;
- Удосконалення маркетингових засобів щодо просування як фестивалів, так і фестивалівних турів;
- Підтримка вже існуючих фестивалів;
- Активна участь організаторів фестивалів у відповідних туристичних виставках та конференціях: як міжнародних, так і національних, регіональних та обласних.

Так, фестивалівний туризм є одним із найперспективніших видів туризму в Україні. Такі стратегічні напрямки нейтралізують вплив негативних чинників на розвиток фестивалівного туризму та невдовзі посприяють його становленню у якості одного з найпопулярніших видів туризму в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Абрамов В.В. Історія туризму. Підручник / В.В.Абрамов, М.В.Тонкошкур. - Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2010. - 294 с.
- 2.Бабкін О.В. Спеціальні види туризму / О.В. Бабкін. – Ростов-на-Дону: Фенікс, 2008. – 252 с. URL: <http://infotour.in.ua/babkin09.htm>
- 3.Бейдик О.О. Розвиток культурно-розважального туризму в Україні (на прикладі фестивального туризму) / О.О. Бейдик, А.О. Гончарук // Географія та туризм. - 2010.
- 4.Бережа Ю. Sziget 2019: Celebrate Diversity / Юрій Бережа // Open.Ua. - 2019. URL:<http://open.ua/music/report/Sziget-2019-Celebrate-Diversity/#:~:text=%D0%98%20%D1%8D%D1%82%D0%BE%20%E2%80%94%20%D0%BE%D1%82%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%D1%8F%20%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%B0%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F,%C2%AB%D0%B3%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B9%C2%BB%2C%20%D1%87%D0%B5%D0%BC%20%D0%BE%D0%B1%D1%8B%D1%87%D0%BD%D0%BE>.
- 5.Бермес І. Організаційні засади музичного фестивального руху в Україні / Ірина Бермес // Культурологічна думка. - 2015. - № 8. - с. 150-155.
- 6.Бесаєва К.А. Фестивальний туризм як перспективний напрямок соціальнокультурної (дозвіллевої) діяльності / К.А. Бесаєва, М.А. Чернякова. – М., 2010. – 93 с. URL: <https://scienceforum.ru/2013/article/2013004244>
- 7.Біржаков М.Б. Подієвий туризм: карнавали в історії та сучасному туризмі / М.Б. Біржаков, І.В. Воронцова, Н.І. Метелев // Туристські фірми. - 2000. № 23. с. 94–111.
- 8.Бондаренко О. Як музичні фестивалі й тури шкодять довкіллю, та що з цим можна зробити / Олексій Бондаренко // Українська правда. – 2020. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/10/20/242735/>
- 9.Буклет «Івано-Франківщина фестивальна» / Управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму та інвестицій Івано-Франківської обласної державної адміністрації. – Івано-Франківськ. – 2018. – 34 с.

10.Буклет «Пофестивалимо на Полтавщині» / Департамент культури і туризму Полтавської обласної державної адміністрації. – Полтава. – 2019. – 22 с.

11.В Києві стартує Kyiv Music Fest-2019 / Главком. – 2019. URL: <https://glavcom.ua/scotch/live/v-kieve-startuet-kyiv-music-fest-2019-626405.html>

12.Вороніна Г.Б. Фестивальний туризм як новий напрям світового туризму / Г. Б. Вороніна // Географія та туризм. - 2010. - Вип. 10. – с.31-34.

13.Габчак Н.Ф.Фестивальний туризм Закарпаття та його регіональна політика / Н.Ф. Габчак // Зб. наук. праць Військового інституту Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Вип. 44, 2013. - с.256-262.

14.Гончарук Н. Сучасний стан та перспективи розвитку event-туризму в Україні / Наталія Гончарук // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції „Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах“ та I Міжнародного студентського наукового форуму „Креативна економіка очима молоді“, 29-31 березня 2018 року. — Т., 2018. — Том 2. — с. 12–14.

15.Грицьку-Андрієш Ю.П. Фестивальний туризм у системі рекреаційно-туристської діяльності / Ю.П. Грицьку-Андрієш, Ж.І. Бучко // Науковий вісник Чернівецького університету, вип. 519-520. Географія. - Чернівці, 2010. - с.56-60. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/grycku.htm

16.Давиденко І.В. Домінанти ринку подієвого туризму / І.В. Давиденко // Перспективи розвитку науки в сучасному світі: матеріали міжнародної науково-практич.конф. – Краків, 2012. – с. 97-103.

17.Дзюба О. Скільки людей відвідали Atlas Weekend 2019 / Олексій Дзюба // ЛІГАТех. – 2019. URL: <https://tech.liga.net/technology/novosti/skolko-lyudey-posetili-atlas-weekend-2019>

18.Інтернет-портал пішохідних прогулянок «Walking Pages». URL: <https://www.walkingpages.co.uk/events/festivals.html>

19.Календар релігійних фестивалів URL: <https://www.interfaith.org.uk/resources/religious-festivals>

20.Календар туристичних подій Херсонщини на 2020 рік. URL: <https://khoda.gov.ua/kalendar-turistichnih-pod%D1%96j-hersonshhini--na-2020-r%D1%96k>

21.Календар туристичних подій Чернігівщини на 2020 рік. URL: <https://chernihivregion.travel/novyny/item/845-kalendar-turystychnykh-podii-chernihivshchynu-na-2020-rik>

22.Київська весна. Міжнародний фестиваль / МоеМисто.UA. – 2019. URL: <https://moemisto.ua/kyiv/kiyivska-vesna-mizhnarodniy-festival-57599.html>

23.Кисельова Т.Г. Соціально-культурна діяльність: історія, теоретичні основи, сфери реалізації, суб'єкти, ресурси, технології. / Т.Г. Кисельова, Ю.Д. Красильников // – М.: МГУКИ, 2001. – 35 с. URL: <https://www.bestreferat.ru/referat-183796.html>

24.Ліміна П. Українські музичні фестивалі 2020 року, які неможливо пропустити / Поліна Ліміна // bit.ua. – 2020. URL: <https://bit.ua/2020/01/ukrainian-music-festivals-2020/>

25.Молодецький А.Е. Роль фестивального туризму у подоланні регіональної репресивності. / А.Е. Молодецький, А.О. Пташнік // Україна: географія цілей та можливостей. Зб. наук. пр. – Н: ФОП «Лисенко М.М.», 2012. – Т.3. – с.253-256.

26.Новицька Д. 30 українських фестивалів, про які не знає 98% українців / Діана Новицька, Дарія Войтенко, Юрій Пирч // ProUkraine. URL: http://proukraine.net.ua/?page_id=586

27.Огієнко М. Гастрономічні фестивалі як форма подієвого туризму та розвитку ресторанного бізнесу / Микола Огієнко, Альона Огієнко // Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації. – Том 2. - №2 - 2019. - с.213-222.

28.Окландер М.А. Цифровий маркетинг – модель маркетингу XXI сторіччя / М.А. Окландер, Т.О. Окландер, О.І. Яшкіна [та ін.]. // за ред. М.А. Окландера. - Одеса: Астропринт. - 2017. - 292 с.

29.Онлайн-перелік фестивалів Європи. URL: <https://www.festivalfinder.eu/>

30.Онлайн-платформа «SoClassiQ». URL: <https://soclassiq.com/en/>

31.Офіційний портал проекту «Lollapalooza Global». URL: <https://global.lollapalooza.com/>

- 32.Офіційний портал проекту «Tomorrowland Global». URL: <https://www.tomorrowland.com/>
33. Офіційний сайт «Книги Рекордів Гіннеса». URL: <https://www.guinnessworldrecords.com/>
- 34.Офіційний сайт амфітеатру «Arena di Verona». URL: <https://www.arena.it/>
- 35.Офіційний сайт Асоціації організаторів фестивалів. URL: <https://www.festivalorganisers.org/>
- 36.Офіційний сайт Асоціації подій та фестивалів Шотландії. URL: <http://www.youreventscotland.com/>
- 37.Офіційний сайт Байройтського фестивалю. URL: <http://www.festspiele-bayreuth.de/>
- 38.Офіційний сайт видання «Pollstar». URL: <https://www.pollstar.com/>
- 39.Офіційний сайт видання «BBC»: фестиваль «Proms». URL: <https://www.bbc.co.uk/proms>
- 40.Офіційний сайт Глайндборнського оперного фестивалю. URL: <https://www.glyndebourne.com/>
- 41.Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 42.Офіційний сайт Європейської асоціації фестивалів. URL: <https://www.efaaef.eu/>
- 43.Офіційний сайт Європейської асоціації фольклорних фестивалів. URL: <https://eaff.eu/>
- 44.Офіційний сайт Зальцбургського оперного фестивалю. URL: <https://www.salzburgerfestspiele.at/>
- 45.Офіційний сайт замку «Радомисль». URL: <https://www.radozamok.com/>
- 46.Офіційний сайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації. URL: <http://www.if.gov.ua/>
- 47.Офіційний сайт компанії «StubHub». URL: <https://www.stubhub.com/>
- 48.Офіційний сайт Міжнародного оперного фестивалю в Савонлінна. URL: <https://operafestival.fi/>

49.Офіційний сайт Міжнародної асоціації фестивалів та подій. URL: <https://www.ifea.com/>

50.Офіційний сайт Міжнародної організації кінопродюсерів. URL: <http://www.fiapf.org/>

51.Офіційний сайт Міжнародної ради організацій фольклорних фестивалів та народного мистецтва. URL: <http://www.cioff.org/>

52.Офіційний сайт Національного фонду Естонії «Enterprise Estonia». URL: <https://www.eas.ee/?lang=en>

53.Офіційний сайт Національної організації спортивних подій Данії. URL: <https://www.sporteventdenmark.com/>

54.Офіційний сайт Національної туристичної організації Австралії. URL: <https://www.tourism.australia.com/>

55.Офіційний сайт оперного фестивалю «Пуччіні». URL: <https://www.puccinifestival.it/>

56.Офіційний сайт оперного фестивалю «Caracalla». URL: <http://romefestival.org/>

57.Офіційний сайт організації «New Zealand Major Events». URL: <https://www.majorevents.govt.nz/>

58.Офіційний сайт Партнерства ділових подій та заходів Великобританії. URL: <https://www.businessvisitsandeventspartnership.com/>

59.Офіційний сайт проекту «Travelling Docudays UA». URL: <https://travelling.docudays.ua/network/>

60.Офіційний сайт проекту «КіноУкраїна». URL: <http://kinoukraine.com/spysok-kinofestyvaliv-v-ukrayini/>

61.Офіційний сайт станції сортування «Україна без сміття» . URL: <https://nowaste.com.ua/>

62.Офіційний сайт уряду Канади. URL: <https://www.canada.ca/en.html>

63.Офіційний сайт фестивалю «La Tomatina» URL: <https://www.tomatina.es/en/>

64.Офіційний сайт фестивалю «Leopolis Jazz». URL: <https://leopolisjazz.com/>

65.Офіційний сайт фестивалю «LvivMozArt». URL: <https://lvivmozart.com/>

66.Офіційний сайт фестивалю «Maggio Musicale Fiorentino». URL: <https://www.maggiofiorentino.com/>

67.Офіційний сайт фестивалю «Maine Lobster Festival». URL: <https://www.maine lobster festival.com/>

68.Офіційний сайт фестивалю «Mawazine Festival Rhythms of the World». URL: <http://www.mawazine.ma/>

69.Офіційний сайт фестивалю «Napoli Pizza Village». URL: <https://www.pizzavillage.it/napoli-2021/>

70.Офіційний сайт фестивалю «Odessa Classics». URL: <https://ua.odessa classics.com/>

71.Офіційний сайт фестивалю «Salon du Chocolat». URL: <https://www.salon-du-chocolat.com/>

72.Офіційний сайт фестивалю «The Japan Three-Day March». URL: <https://japan3day-en.jimdo.co>

73.Офіційний сайт фестивалю «Upfest». URL: <https://www.upfest.co.uk/>

74.Офіційний сайт фестивалю «Vans Warped Tour». URL: <https://www.vanswarpedtour.com/>

75.Офіційний сайт фестивалю «Чілдрен Кінофест». URL: <https://childrenkinofest.com/>

76.Офіційний сайт фестивалю котів в Сінгапурі. URL: <https://sgcatfestival.com/>

77.Офіційний сайт Чернігівського обласного туристично – інформаційного центру. URL: <https://chernihivregion.travel/>

78.Офіційний туристичний портал Відня «Visiting Vienna». URL: <https://www.visitingvienna.com/>

79.Петранівський В.Л. Етнокультурний і етнофестивальний туризм: теорія і практика / В.Л. Петранівський, А.С. Лисик // Розвиток етнотуризму : проблеми та перспективи : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Молодих вчених (Львів, 2-3 березня 2011р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. – Львів : ЛІЕТ, 2011. – с. 28-41. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/petranivsky3.htm

80.Про підприємництво: закон України від 7 лютого 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 14. - с.168.

81.Про туризм: закон України від 15 вересня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - №32. – с.241.

82.Рутинський М.Й. Етнофестивальний туризм: теоретичні засади й етногеографічні аспекти організації / М.Й. Рутинський, М.Я. Топорницька // Географія та туризм: наук. зб. / Відп. ред. Я. Б. Олійник. – К. : Альтерпрес, 2011. – Вип. 16. – с.82–93. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/rutynsky5.htm

83.Сім найбільших музичних фестивалів України літа 2019 / Mandria.ua. – 2019. URL: <https://www.mandria.ua/ukraine/fun/58465>

84.Солов'юк В. ТОП-10 проблем українських фестивалів / Вікторія Солов'юк // Телеканал новин 24. – 2015. URL: https://24tv.ua/ru/top10_problem_ukrainskih_festivalej_n601520

85.Стасюк І. Фестиваль писанок подадуть на Громадський бюджет Києва. Цього року подія не відбудеться взагалі / Ірина Стасюк // Хмарочос. – 2019. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2019/03/04/festyval-pysanok-podadut-na-gromadskyj-byudzhet-kyyeva/>

86.Стецько Н. Концептуальні засади розвитку етнофестивального туризму в Україні / Надія Стецько // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Географія». - 2016. - № 2. - с. 138–146.

87.Тарасова Д. Просто неба: 10 музичних фестивалів літа-2019 в Україні / Дар'я Тарасова // Espresso.TV. – 2019. URL: https://espresso.tv/article/2019/05/29/prosto_neba_10_muzychnykh_festyvaliv_lita_2019_v_ukrayini

88.Тищенко П.В. Теоретичні аспекти та розвиток подієвого туризму регіону / П.В. Тищенко // Науковий вісник Ужгородського університету. - 2011. Серія Економіка. - Спецвипуск 33. - Частина 4. - с.124-128.

89.ТОП-3 світових фестивалів коміксів у 2020 році / Travellizy. – 2019. URL: https://journal.travellizy.com/ru/post/comics_festivals

90.Топорницька М. Місце фестивального туризму у класифікаційній схемі масових видів туризму / Марія Топорницька // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. - 2012. - Вип. 29(2). – с. 246-253.

91.Третьякова Т.Н. Анімаційна діяльність в соціально-культурном сервісі в туризмі / Т.Н.Третьякова. — М.: Видавничий центр «Академія». - 2008. — 272 с.

92.Туристичний блог «Travel Begins at 40». URL: <https://www.travelbeginsat40.com/event/battle-of-the-oranges/>

93.Україна отримала 27 відзнак EFFE Label -2019-2020! / Демократія через культуру. – 2020. URL: <http://demcult.org/ukrainski-festivali-z-vidznakoyu-effe-2019-2020/>

94.Устименко Л.М. Подієвий туризм як історико-культурне явище / Л.М. Устименко // Культура і сучасність. - 2013. - № 1. – с. 88-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2013_1_17

95.Чернецька, С.Ю. Світова фольклорно-фестивальна традиція: історична ретроспектива та тенденції сьогодення / С.Ю. Чернецька // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Мистецтвознавство / редкол.: М. Станкевич, О. Голубець, Н. Урсу [та ін.]. – Тернопіль, 2012. – Вип. 1. – с. 45-51.

96.Чим дивуватиме «Чайковський FEST- 2019» / Сумські дебати. – 2019. URL: <http://debaty.sumy.ua/news/chim-divuvatime-chajkovskij-fest-2019>

97.Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму : підручник / Ф.Ф. Шандор, М.П. Кляп // — К. : Знання, 2013. — 334 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/615-suchasn-rznovidi-turizmu-klyap-mp.html>

98.Шикіна О.В. Сучасний стан і перспективи розвитку подієвого туризму на території України // О.В. Шикіна, В.В. Олійник // Вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. – 2016. - №12. – с. 460-463. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/99.pdf>

99.Acuña el Mié M. La alucinante Ciudad del Rock que recibió 700 mil personas en Rock in Rio 2019 / Miguel Acuña el Mié // Orbitarock. - 2019. URL: <https://www.orbitarock.com/galerias/rock-in-rio-2019-iphone>

100.Anderson L. Summerfest attendance down in 2019 / Lauren Anderson // BizTimes. – 2019. URL: <https://biztimes.com/summerfest-attendance-down-in-2019/>

101.Best Vegan Food Festivals Around The World / Burger Abroad Travel Blog. URL: <https://www.burgerabroad.com/top-vegan-and-vegetarian-festivals/>

102.Bostock B. Glastonbury and Coachella are the 2 most famous music festivals in the world — here's how they compare / Bill Bostock // Insider. – 2019. URL: <https://www.insider.com/glastonbury-and-coachella-in-photos-which-festival-is-better-2019-7#how-big-are-they-1>

103.Bournemouth 7s Festivals / Open Air Business. – 2019. URL: <https://openairbusiness.com/bournemouth-7s-festivals/#:~:text=Overall%2C%20Bournemouth%207s%20attracts%2030%2C000,late%20May%20bank%20holiday%20weekend>

104.Cappello N. Thank You, Next: The Top 5 Event Trend Predictions for 2019 / Nile Cappello // Eventbrite. – 2018. URL: <https://www.eventbrite.com/rally/united-states/2019-event-trends-predictions/>

105.Cashmere P. Bluesfest 2020 Has Been Cancelled / Paul Cashmere // - Noise11.com. – 2020. URL: <http://www.noise11.com/news/bluesfest-2020-has-been-cancelled-20200316#:~:text=The%20Bluesfest%20music%20festival%20for,not%20be%20on%20this%20Easter.&text=8%20months%20ago-,To%20everyone%20involved%20with%20Bluesfest%2C,not%20be%20on%20this%20Easter>

106.Co-operation and Partnerships in Tourism: A Global Perspective / UNWTO. – Madrid, Spain. - 2013. – p.132.

107.Coronavirus: Updated List of Tours and Festivals Canceled or Postponed Due to COVID-19 / Pitchfork. – 2020. URL: <https://pitchfork.com/news/coronavirus-updated-list-of-tours-and-festivals-canceled-or-postponed-due-to-covid-19/>

108.Cudny W. The Phenomenon of Festivals: Their Origins, Evolution, and Classifications / Waldemar Cudny // Anthropos: International Review of Anthropology and Linguistics. – 2014. - №109(2)- pp. 640-656.

109.Curtis-Horsfall T. Top 10 Eco-Friendly Festivals 2020 / Thomas Curtis-Horsfall // Festicket. – 2019. URL: <https://www.festicket.com/it/magazine/discover/top-10-eco-friendly-festivals/>

110.Dimitrova A. Famous cinema festivals go online due to Covid-19 / Asenya Dimitrova // TheMayor.EU. – 2020. URL: <https://www.themayor.eu/en/famous-cinema-festivals-go-online-due-to-covid-19>

111.Disruption Business Events Industry Challenges Covid-19 / Congrex. – 2020. URL: <https://congrex.com/blog/disruption-business-events-industry-challenges-covid-19/>

112.Everything you need to know about the 2019 Melbourne Food and Wine Festival / Herald Sun. – 2019. URL: <https://www.heraldsun.com.au/lifestyle/mfwf/everything-you-need-to-know-about-the-2019-melbourne-food-and-wine-festival/news-story/cecdee5387cdb542f80ac7a15543a796>

113.Festival Trends by the Numbers: 7 Stats to Know / Eventbrite. – 2016. URL: <https://www.eventbrite.com/blog/festival-trends-by-the-numbers-7-stats-to-know-ds00/>

114.Getz D. Event tourism: Definition, evolution, and research. Tourism Management, 2008, vol.29, No.3, pp. 403–428.

115.Glyndebourne Funding Impact Update 2019 / ISSUU. – 2019. URL: https://issuu.com/glyndebourne/docs/gly_funding_impact_report_2019_web

116.Gogo M. 6 Trends Impacting Consumer & Festival Events / Melissa Gogo // Map Dynamics. URL: <https://www.map-dynamics.com/blog/2790/6-Trends-Impacting-Consumer-&-Festival-Events.html>

117.Gomez Chavarro J. The folklore festival experience in the safeguard of the intangible cultural heritage and its effects on the modern life / Javier Gomez Chavarro // IOV Sharjah International Scientific Conference. “Folk Culture: The Present and Future Pathways”. - Sharjah, United Arab Emirates. – 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/343809972_The_folklore_festival_experience_in_the_safeguard_of_the_intangible_cultural_heritage_and_its_effects_on_the_modern_life

118. Grate R. How Fans Are Using Social Media at Festivals / Rachel Grate // Eventbrite Blog. – 2016. URL: <https://www.eventbrite.com/blog/social-media-at-festivals-ds00/>

119. Holloway J.C.Ch. Marketing for Tourism / J.C.Ch. Holloway, Ch. Robinson. – Longman. - 2013.

120. Horus A. National Cherry Blossom Festival generates over \$100 million for DC / Alas Horus // Capital News Service. – 2019. URL: <https://cnsmaryland.org/2019/05/01/national-cherry-blossom-festival-generates-over-100-million-for-dc/>

121. Jopling K. MIDiA Report: The Classical Music Market - Streaming's Next Genre? / Keith Jopling, Mark Mulligan, Zach Fuller // MIDiA. - 2019.- p.26.

122. Kiel Week: World's biggest sailing event casts off / Deutsche Welle. – 2019. URL: [https://www.dw.com/en/kiel-week-worlds-biggest-sailing-event-casts-off/a-49317792#:~:text=Kiel%20Week%20\(Kieler%20Woche\)%2C,for%20its%20diverse%20ship%20races](https://www.dw.com/en/kiel-week-worlds-biggest-sailing-event-casts-off/a-49317792#:~:text=Kiel%20Week%20(Kieler%20Woche)%2C,for%20its%20diverse%20ship%20races)

123. Kimberly F. Rudolph. The Importance of Music Festivals: An Unanticipated and Underappreciated Path to Identity Formation / Kimberly F. Rudolph // University Honors Program Theses. - Georgia Southern University. – 2016. – p.48.

124. Koktebel Jazz Festival 2019 в Киеве: расписание, дата проведения / СЕГОДНЯ Lifestyle. – 2019. URL: <https://lifestyle.segodnya.ua/lifestyle/afisha/koktebel-jazz-festival-2019-v-kieve-raspisanie-data-provedeniya-1325754.html>

125. Large Security Presence at the 2019 Taste of Chicago Leaves Residents Feeling Uneasy, but Safe / Free Spirit Media. – 2019. URL: <https://freespiritmedia.org/features-search/2019/7/18/large-security-presence-at-the-2019-taste-of-chicago-leaves-residents-feeling-uneasy-but-safe#:~:text=Diverse%20crowds%20swarmed%20the%20streets,39th%20annual%20Taste%20of%20Chicago>

126. Lewis C. 17th United Nations Day of Vesak Event Canceled over Coronavirus Risk / Craig Lewis // Buddhistdoor. – 2010. URL:

<https://www.buddhistdoor.net/news/17th-united-nations-day-of-vesak-event-canceled-over-coronavirus-risk>

127. Marshall A. Festival Canceled Because of Coronavirus / Alex Marshall // The New York Times. – 2020. URL: <https://www.nytimes.com/2020/03/18/arts/music/glastonbury-canceled-coronavirus.html>

128. Massa D. Jazz Fest will keep 8-day schedule after large crowds this year / Dominic Massa // WWL-TV. - 2019. URL: <https://www.wwltv.com/article/news/local/jazz-fest-will-keep-8-day-schedule-after-large-crowds-this-year/289-e728388d-e5bf-4158-a549-be7650244ca3>

129. Mekuto Y. Community attitude on winter festivals as a strategy to reduce tourism seasonality: the Christmas in July Hogsback Festival in the Eastern Cape Province, South Africa / Y. Mekuto, L.A. Tseane-Gumbi // African Journal of Hospitality Tourism and Leisure. - 6(4). – Mmabatho, South Africa. - 2017. – p.1-9.

130. Mullock M. Festival Insights: Food and Drink Report / Matt Mullock, Gareth Evans // CGA. – 2018. - p.22.

131. Must-See Cultural Festivals in Asia / Top Universities. - 2018. URL: <https://www.topuniversities.com/blog/must-see-cultural-festivals-asia>

132. New Trends Impacting Festival and Consumer Events. / Eventbrite. – 2013. – p.12.

133. Nikolov K. Folklore Festivals in Conditions of Global Crisis / Kaloyan Nikolov // ICH NGO Forum . – 2020. URL: <http://www.ichngoforum.org/folklore-festivals-conditions-global-crisis/>

134. Niland O. Coachella And Stagecoach Have Been Postponed Due To Coronavirus Fears / Olivia Niland // BuzzFeed News. – 2020. URL: <https://www.buzzfeednews.com/article/olivianiland/coachella-2020-canceled-coronavirus>

135. Nine Popular Cultural Festivals of the World in 2020 / The Riviera Travel Blog. – 2019. URL: <https://www.rivieratravel.co.uk/blog/2019/11/29/cultural-festivals-around-the-world/>

136.OECD: Major events as catalysts for tourism // OECD Tourism Papers. – OECD Publishing, Paris. – 2017/02. – p.53.

137.OECD: Tourism Trends and Policies 2020. – OECD Publishing, Paris. – 2020. – p.387.

138.OPERAFEST TULCHYN-2019. Головний open air літа 4-9 червня у Палаці Потоцьких! / МоеМисто.UA. – 2019. URL: <https://moemisto.ua/vn/festival-operafest-tulchin-55044.html>

139.Pattara L. South America's Top 5 Most Inspiring Cultural Festivals / Laura Pattara // ChimuAdventures. – 2015. URL: <https://www.chimuadventures.com/blog/2015/12/south-americas-top-5-most-inspiring-cultural-festivals/>

140.Pitts S.E. Loyalty and longevity in audience listening: investigating experiences of attendance at a chamber music festival / S.E. Pitts // Music and Letters. – 2008. - №89(2). - pp. 7-20.

141.Poirot L. The World's Biggest – and Best – Food Festivals / Lissa Poirot // Fara & Wide. – 2019 URL: <https://www.farandwide.com/s/food-festivals-f96ac3ee391840e2>

142.Radio 1 Big Weekend cancelled due to coronavirus / BBC News. – 2020. URL: <https://www.bbc.com/news/newsbeat-51878354>

143.Rae Chong E. 10 Biggest Food Festivals Around the World / Erica Rae Chong // FOOD Network. – 2019. URL: <https://www.foodnetwork.ca/global-eats/photos/cool-food-festivals-around-the-world/#!maine-lobster-festival>

144.Rebuilding tourism for the future: COVID-19 policy response and recovery / OECD. – 2020. – p.46.

145.Scotland's Events Strategy 2015-2025: Scotland - The Perfect Stage. – Westhill, Scotland. – 2015. – p.29.

146.Sgalbazzini M. The World's Most Unique Festival Locations / Marco Sgalbazzini // 6AM. – 2016. URL: <https://www.6amgroup.com/unique-festival-locations/>

147.Sharma S. With masked priests and minimum public attendance, this is how the Jagannath Yatra looked like amid the pandemic / Saubhagya Sharma // Times Now.

– 2020. URL: <https://www.timesnownews.com/india/article/with-masked-priests-minimum-public-attendance-this-is-how-the-jagannath-yatra-looked-like-amid-the-pandemic/611080>

148.Singapore Food Festival / Hello Travel. URL: <https://www.hellotravel.com/events/singapore-food-festival>

149.Stay Relevant: 6 Event Trends Shaping the Future of Festivals / Eventbrite. – 2017. – p.21.

150.Stokes R. Inter-organizational relations for event tourism strategy making in Australian states and territories / Robyn L. Stokes // Griffith University. – 2004. – p.392.

151.Stokes. R. Tourism strategy making: Insights to the events tourism domain. – Tourism Management. – Queensland, Australia. – 2008. 29(2), – pp. 252-262.

152.Ten Best Cultural Festivals in America / Attractions of America. URL: <https://www.attractionsofamerica.com/travel/best-cultural-festivals-in-america.php>

153.Thakkar M. 10 Festivals Celebrating Gothic Subculture / Mohit Thakkar // Festival Sherpa. – 2016. URL: <https://www.festivalsherpa.com/10-festivals-celebrating-gothic-subculture/>

154.The 2019 ESSENCE Festival Draws More Than Half a Million Attendees for Its Historic 25th Anniversary Celebration / Business Wire. - 2019. URL: <https://www.businesswire.com/news/home/20190708005755/en/>

155.The 2019 Event Trends You Need on Your Radar / Eventbrite. – 2018. URL: <https://www.eventbrite.com/blog/2018-event-trends-you-need-ds00/>

156.The UK Events Report 2020: How Events Deliver on the UK's Industrial Strategy. – BVEP, London. – 2020. – p.191.

157.Thinking Outside the Ballroom / Eventbrite. – 2019. – p.19.

158.Twenty great traditional festivals in Europe / The Guardian. – 2018. URL: <https://www.theguardian.com/travel/2018/jun/02/20-great-traditional-festivals-europe-france-spain-greece-sweden>

159.UA: ЧЕРНІГІВ у прямому ефірі покаже відкриття фестивалю "Сіверські музичні вечори" / UA: Чернігів. – 2019. URL: <https://cn.suspilne.media/articles/1484>

160. UNESCO: Festival statistics: Key concepts and current practices // UNESCO Institute for Statistics. – Quebec, Canada. – 2009. – p. 59.
161. Valentinetti V. The Pol'and'Rock 2019 Recap / V. Valentinetti // 100 Nights Of Summer. – 2019. URL: <https://100nightsofsummer.com/100-nights-of-summer-the-polandrock-2019-recap>
162. Ward T. From Australia to the UK, these cycling-centric meet ups celebrate the best in the sport from fun trails to the newest tech and the best craft ales. / Tom Ward, Rajiv Desai // RedBull. – 2020. URL: <https://www.redbull.com/int-en/best-mountain-bike-festivals-in-the-world>
163. Wenger T. 7 cultural festivals you need to check out around the world / Tim Wenger // Matador Network. – 2018. URL: <https://matadornetwork.com/read/7-cultural-festivals-around-world/>
164. World's Biggest Vegan Festival Attracts Thousands / Euronews. – 2019. URL: <https://www.euronews.com/living/2019/06/10/world-s-biggest-vegan-festival-attracts-thousands>
165. Yeganegy R. "From 60s Counterculture to Big Business: The Politics of Festivals." / Roxanne Yeganegy // Doof Store. – 2018. URL: <https://doofstore.com.au/blogs/doof-festival-ales/festival-clothing-history>

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація фестивалів за Топорницькою М.Я.

Визначальна класифікаційна ознака	Види фестивалів
За спрямуванням фестивалів:	<ul style="list-style-type: none">- етнографічні;- етнокультурні;- музичні;- екологічні;- культурно-пізнавальні;- навчальні;- спортивні;- спортивно-культурні;- театральні;- наукові;- вуличні;- мистецькі;- пивні;- подійні;- релігійні;- історично-музичні;- фестивалі різних страв і напоїв;- змішані.
За терміном і тривалістю проведення	<ul style="list-style-type: none">- вихідного дня (уік-енд фестивалі);- сезонні;- цілорічні.
За територіальною ознакою	<ul style="list-style-type: none">- обласні;- регіональні;- національні;- міжнаціональні;- прикордонні;- міжнародні.

Джерело: складено за [89, с. 250].

Класифікація фестивалів за Петранівським В.Л.

Критерій	Види фестивалів
За цільовою функцією	<ul style="list-style-type: none"> – культурологічні; – спортивно-оздоровчі – спеціалізовані та інші.
За засобом пересування учасників фестивалю	<ul style="list-style-type: none"> – пішохідний; – кінний; – велосипедний; – автомобільний; – водний; – авіаційний.
За сезонністю	<ul style="list-style-type: none"> – зимовий; – літній; – міжсезонний.
За спеціалізованою організацією (програмою) фестивалю	<ul style="list-style-type: none"> – етнокультурні (етнографічні, національних культур, фольклорні, етномистецькі і т.п.); – мистецькі (естрадні, театральні, циркові, музичні, гумору та сатири); – гастрономічні (винні, кавові, часві, пивові, медові, вареникові, бринзові, баношові, ріпові тощо); – історичної реконструкції (рицарські турніри, теренові ігри, анімаційні ігри - "жива історія"); – музичні (джазу, класичної музики, фольк- і етномузики, автентичної музики, хорових колективів тощо); – професійні свята (вівчарів, ковалів, лісорубів, виноградарів, пасічників, рибалок, авіаторів, байкерів, кобзарів і лірників і т.п.); – спортивні (лижні, водні, спортивного туризму, із спортивного орієнтування, спелеотуризму, техніки туризму та екстремальних видів спорту тощо).
За віком та соціальним складом учасників	<ul style="list-style-type: none"> – дитячий; – юнацький; – молодіжний; – середнього та старшого віку; – сімейний; – родинний;

	<ul style="list-style-type: none"> – без вікового цензу (без обмежень); – неформальний та інші.
За статусом фестивалю	<ul style="list-style-type: none"> – міжнародний; – національний (всеукраїнський); – регіональний; – місцевий (локальний).
За формами організації фестивалю	<ul style="list-style-type: none"> – фестиваль-ярмарок (фестиваль народних ремесел і промислів); – фестиваль-концерт; – фестиваль-змагання; – фестиваль-розвага; – фестивальмайстер-клас народних мистецтв; – фестиваль історичної реконструкції давньої культури; – фестиваль-видовище; – фестиваль-професійне свято; – фестиваль культури; – фестиваль-карнавал (парад); – комбінований фестиваль (охоплює програми декількох окремих фестивалів або заходів); – фестиваль-презентація та інші.

Джерело: складено за [79].

Музичні фестивалі світу, які швидко розвиваються

1	Amsterdam Dance Event		Amsterdam, Netherlands	EDM
2	New Orleans Jazz & Heritage Festival		New Orleans, Louisiana	Jazz
3	Glastonbury Festival		Pilton, Somerset	Various
4	Boomtown Fair		Matterley Estate, Winchester	Electronic
5	Green Man Festival		Brecon Beacons, Wales	Folk
6	South by Southwest		Austin, Texas	Various
7	Electric Daisy Carnival		Las Vegas, Nevada	EDM
8	Dour Festival		Dour, Belgium	Alternative Rock
9	Strawberries & Creem		Cambridge, Cambridgeshire	Hip-Hop
10	St Jerome's Laneway Festival		Australia	Indie
11	Sónar		Barcelona, Spain	Various
12	Melt! Festival		Gräfenhainichen, Germany	Electronic
13	Time Warp Festival		Mannheim, Germany	Techno
14	Awakenings		Spaarnwoude, Netherlands	Techno
15	Eurockéennes		Belfort, France	Rock
16	Roskilde Festival		Roskilde, Denmark	Rock
17	Lake of Stars Festival		Mangochi, Malawi	Various
18	Tomorrowland		Boom, Belgium	EDM
19	Magnetic Fields		Rajasthan, India	Electronic
20	Ultra Music Festival		Miami, Florida	EDM

Джерело: складено за [47].

Головні етнофестивалі України

Фестиваль	Тип	Місяць проведення	Місце проведення
«Середньовічний Хотин»	Фестиваль історичної реконструкції	Травень	м. Хотин, Чернівецька обл.
«Срібний Татош»	Фестиваль історичної реконструкції	Травень	сmt. Чинадієво, Закарпатська обл.
«Русь пересопницька»	Фестиваль історичної реконструкції	Травень	с. Пересопниця, Рівненська обл.
«Проводи отар на полонину»	Фестиваль-народне гуляння	Травень	сmt. Міжгір'я, Закарпатська обл.
Фестиваль гончарства	Фестиваль народних ремесел і промислів	Червень	с. Опішне, Полтавська обл.
«Забави у княжому місті»	Фестиваль історичної реконструкції	Липень	м. Теремовля, Тернопільська обл.
«Лемківська ватра»	Фестиваль традиційної культури	Липень	с. Кострино, Закарпатська обл.
«Петрівський ярмарок»	Фестиваль-ярмарок	Липень	м. Чернівці, Чернівецька обл.
«Форпост»	Фестиваль історичної реконструкції	Липень	м. Кам'янець-Подільський
«ТуСтань!»	Фестиваль історичної реконструкції	Серпень	с. Урич, Львівська обл.
«Стародавній Меджибіж»	Фестиваль історичної реконструкції	Серпень	сmt. Меджибіж, Хмельницька обл.
«Берегфест»	Комбінований фестиваль	Вересень	м. Берегово, Закарпатська обл.

«Стародавній Луцьк: Епоха Доблесті»	Фестиваль історичної реконструкції	Жовтень	м. Луцьк, Волинська обл.
«Сорочинський ярмарок»	Фестиваль-ярмарок	Серпень	с. Великі Сорочинці, Полтавська обл.
Міжнародний гуцульський фестиваль	Фестиваль традиційної культури	Серпень-вересень	м.Вижниця, Чернівецька обл.
«Карпатський вернісаж»	Фестиваль народних ремесел і промислів	Вересень	м.Івано-Франківськ
Всесвітні бойківські фестини «З чистих джерел»	Фестиваль традиційної культури	Серпень	м. Турка, Львівська обл.
«Бойківська ватра»	Фестиваль традиційної культури	Червень	м. Долина, Івано-Франківська обл.
«Карпатія»	Фестиваль традиційної культури	Вересень	м. Львів і м. Трускавець
«Дзвони Лемківщини»	Фестиваль традиційної культури	Серпень	м. Монастирок, Тернопільська обл.
«Карпатський вернісаж»	Фестиваль народних ремесел і промислів	Вересень	м. Івано-Франківськ

Джерело: складено за [26; 82; 86].

Головні гастрономічні фестивалі України

Фестиваль	Місяць проведення	Місце проведення
«Червене вино»	Січень	м. Мукачево, Закарпатська обл.
Фестиваль дерунів	Вересень	м. Коростень, Житомирська обл.
Фестиваль кави	Вересень	м. Львів
Фестиваль меду	Серпень	с. Раківці, Львівська обл.
«Гуцульська бринза»	Вересень	м. Рахів, Закарпатська обл.
«Верховинське сало»	Лютий	с. Міжгір'я, Закарпатська обл.
«Гуцульська ріпа»	Вересень	с. Лазенщина, Закарпатська обл.
«Біле вино»	Березень	м. Берегово, Закарпатська обл.
Фестиваль борщу «Борщ'їв»	Вересень	м. Борщів, Тернопільська обл.
Фестиваль шоколаду	Лютий	м. Львів
«Берлібанський банош»	Травень	с. Костилівці, Закарпатська обл.
«Сонячний напій»	Травень	м. Ужгород
«Фестиваль ріплянки»	Червень	с. Колочава, Закарпатська обл.
«Галицька дефіляда»	Червень	м. Тернопіль
«Верховинська яфіна»	Серпень	с. Гукливе, Закарпатська обл.
«Сливовий леквар»	Серпень	с. Геча, Закарпатська обл.
Сорочинський ярмарок	Серпень	с. Великі Сорочинці, Полтавська обл.
«Золотий гуляш»	Жовтень	с. Мужієво, Закарпатська обл.
«Закарпатське божоле»	Листопад	м. Ужгород, Закарпатська обл.

Джерело: складено за [26; 86].

Головні фестивалі сучасної музики України

Фестиваль	Дати проведення (2019 рік)	Місце проведення
«Atlas Weekend»	7-12 липня	ВДНГ, м.Київ
«Білі ночі»	12-13 червня	Арт-завод «Платформа», м. Київ
«UPark»	16-18 липня	ТРЦ «Sky Family Park», м. Київ
«Strichka Festival»	23-24 травня	Клуб «Closer», м. Київ
«Brave! Factory Festival»	24-25 серпня	Завод «Метробуд», м. Київ
«Ostrov»	15-17 червня	Труханів острів, м. Київ
«Faine Misto»	25-28 липня	Іподром, за 7 км від Тернополя
«Zaxidfest»	16-18 серпня	«Чарівна долина», село Родатичі (40 км від Львова)
«KOZAK Fest»	31 травня – 2 червня	с.Жовтоолександрівка, Дніпропетровська обл.
«BezViz Festival»	2-4 серпня	Монастирський острів, м. Дніпро
«Бандерштат»	2–4 серпня	с. Рованці, Волинська область
«MRPL City»	9-11 серпня	Пляж «Піщанка», Маріуполь, Донецька обл.
«Схід-Рок»	10-11 серпня	Дендропарк «Нескучне», м.Тростянець, Сумська обл.
«Тарас Бульба»	19-21 липня	Стадіон «Спартак», м.Дубно, Рівненська обл.

Джерело: складено за [24; 83; 87].

Головні фестивалі класичної музики України

Фестиваль	Дати проведення (2019 рік)	Місце проведення
«Odessa Classics»	3-14 червня	Різні локації, м. Одеса
«Leopilis Jazz Fest»	26-30 червня	Різні локації, м. Львів
«Музика Шопена просто неба»	22-23 червня	Історико-культурний комплекс «Замок- музей Радомисль», м.Радомисль, Житомирська обл.
«LvivMozArt»	3-11 серпня	Різні локації, м. Львів
«Київська весна»	20-24 травня	Національна філармонія України, м. Київ
«Kyiv Music Fest»	27 вересня – 7 жовтня	Різні локації, м. Київ
«Сіверські музичні вечори»	17-31 березня	Чернігівський обласний філармонійний центр, м.Чернігів
«Чайковський FEST»	24-26 травня	Будинок князя Галіцина, м.Суми
«OperaFest Tulchyn»	4-9 червня	Палац Потоцьких, м.Тулчин, Вінницька обл.
«Koktebel Jazz Festival»	6-8 вересня	Труханів острів, м. Київ
«Віртуози»	16 травня – 19 червня	Різні локації, м. Львів

Джерело: складено за [11; 22; 24; 45; 64; 65; 70; 96; 124; 138].

Головні міжнародні кінофестивалі України

Фестиваль	Дати проведення (2019 рік)	Місце проведення
Фестиваль документального кіно про права людини «Docudays UA»	22-30 березня	32 міста України
Фестиваль короткометражних фільмів «Wiz-Art»	19-25 серпня	Різні локації, м. Одеса
Міжнародний фестиваль короткометражних фільмів «KISFF»	17-21 квітня	Кінотеатр «Київська Русь», м. Київ
Фестиваль актуальної анімації та медіа-мистецтва «Linoleum»	4-8 вересня	Кінотеатр «Жовтень», м. Київ
Фестиваль українського короткометражного кіно «Відкрита ніч»	29-30 вересня	«Арт-Причал», м.Київ
Міжнародний Вінницьанський фестиваль комедійного і пародійного кіно	13 вересня	Соборна площа, м.Вінниця
Фестиваль сценарної майстерності «Кіноскрипт»	17-18 травня	Кінотеатр «Дім Кіно», м.Київ
Кінофестиваль «Корона Карпат»	7-10 листопада	Курорт «Трускавець», Львівська обл.
Кінофестиваль «Молодість»	25 травня - 2 червня	Кінотеатр «Київ», м.Київ
Одеській міжнародний кінофестиваль	12-20 липня	Потьомкінські сходи, м.Одеса
Фестиваль православного кіно «Покров»	7-10 жовтня	Кінотеатр «Дім Кіно», м.Київ
Кінофестиваль «Світло»	16-17 червня	Кінотеатр «Дім Кіно», м.Київ
«Чілдрен Кінофест»	31 травня - 9 червня	23 міста України

Джерело: складено за [59; 60].